

DOKUMENTI

Ova zbirka sadrži dokumente koji zainteresiranom čitaocu omogućuju širi i detaljniji uvid u poznavanje pojedinih zbivanja i problema o kojima se u prethodnom tekstu raspravlja. Zbirka je dosta raznovrsna s obzirom na karakter grade jer sadrži različite vrste dokumenata, od proglasa KPJ-KPH i napisa u ilegalnoj štampi, do korespondencije rukovodećih partijskih organa i internih bilježaka. Dokumenti se objavljuju integralno — izuzev dva, čiji se sadržaj dijelom ne odnosi na problematiku ove knjige — i u njima su izvršene intervencije samo kod popravljavanja očitih tiskarskih grešaka, te u uglasnim zgradama odgonetnute pojedine skraćene riječi. U odgovarajućim bilješkama poglavito su odgonetnuti pseudonimi pojedinih osoba i skraćenice, i to kada se prvi put javljaju u dokumentu.

1

22. VI 1941.

Proglas Centralnog komiteta KPJ u povodu napada Trećeg Reicba na Sovjetski Savez

Radnici, seljaci i građani Jugoslavije

Ranog jutra 22. juna napali su razulareni nemački fašistički banditi na veliku i miroljubivu državu radnika i seljaka, na Sovjetski Savez. Ovi profesionalni zločinci došunjali su se isto tako iznenada i mučki nad cvatuće gradove Sovjetskoga Saveza kao što su se deset nedjelja tome nazad došunjali nad Beograd da ih saspu svojim ubojničkim granatama. Ovaj nov nečuveni zločin fašističkih ubojica ispunio je strašnim ogorčenjem ne samo srca dvestomilijanutog naroda zemlje socijalizma, već i srca radnog čovečanstva čitavog sveta.

Prolivši potoke krvi, zavivši u crno čitavu Evropu i podjarmivši njene narode nemačka fašističko-kapitalistička banda, na čelu sa luđakom Hitlerom naterala je svoje, nevinom krvlju okupane čopore na cvatući Sovjetski vrt, da ruše ono što su 23 godine džinovskim naporima gradili narodi Sovjetskoga Saveza. Ali krvožedni fašistički zločinci i njihovi satrapi u ostalim kapitalističkim zemljama ljuto su se ovog puta prevarili. Nemaju oni sada protiv sebe slabe evropske države, vođene od izdajničke kapitalističke klike; zemlje, iznutra rastrovane, razjedinjene i oslabljene petokolonaškim izdajničkim radom, već imaju protiv sebe složne dvjestomilijonske narode velikog Sovjetskog Saveza, okupljene oko herojske partije boljševika, okupljene oko svog velikog i mudrog vođe, druga Staljina. Oni imaju protiv sebe nepobedivu Crvenu armiju, groznu silu koja stoji kao granitna stena na odbrani socijalističke otadžbine. Oni imaju protiv sebe radni narod i nacionalno ugnjetene čitavog svijeta. To je danas ta sila koja će polomiti ne samo zube krvožednim fašističkim zverovima nego će potpuno uništiti tu zarazu koja hoće da svojim smrdom okuži čitav svet.

Radnici, seljaci i građani

Nemački fašistički osvajači propratili su, po svome običaju ovaj svoj zločinački napad na Sovjetski Savez najordinarnijim izmišljotinama. Oni su na brzu ruku skrpili neku optužbu protiv Sovjetskog Saveza pokušavajući opravdati kod svoga naroda i kod ostalog poštenog sveta svoj napad, koji se ničim ne može pravdati. Može li iko pošten na svetu verovati glupim izgovorima fašističkih probisveta? Ne može. Nemačka fašistička propaganda i propaganda njihovih reakcionarnih sestara u ostalim kapitalističkim zemljama pa i kod nas počela je bijesno rigati svoj otrov laži i klevete protiv SSSR-a. Ona će vas dnevno zasipati sa sve mogućim lažnim vestima o svojim tobožnjim »pobedama«, da zavera svoj narod i unese zabunu kod svih onih koji žele poraz fašističkim osvajačima. Ne verujte ništa fašističkim ubojicama i krvnicima radnog naroda. Sačuvajte vašu hladnokrvnost i činite sve da se ubrza propast tih najvećih zločinaca što ih pamti istorija čovečanstva. Verujte čvrsto u to, da je Sovjetski Savez sa svojom herojskom Crvenom armijom takva sila koju niko na svetu nije kadar savladati. Znajte da će Sovjetski Savez u svojoj opravdanoj borbi imati na svojoj strani ne samo simpatije, nego i podršku milijonskih radnih masa čitavog sveta. Herojski narodi Sovjetskog Saveza biju svoj poslednji boj, da jedanput zauvek ne samo odbrane veliku socijalističku otadžbinu od fašističko-kapitalističkih aždaja nego i da spasu napaćeno čovečanstvo da ga snova ne zadesi srednjevekovni mrak i ropstvo.

Radnici i radnice Jugoslavije!

Kucnuo je sudbonosni trenutak. Započela je otsudna bitka protiv najvećih neprijatelja radničke klase. Bitka koju su fašistički zločinci sami zametnuli mučkim napadom na Sovjetski Savez, nadu svih trudbenika sveta. Dragocena krv herojskog Sovjetskog naroda proleva se ne samo radi odbrane zemlje socijalizma nego i radi konačnog socijalnog i nacionalnog oslobođenja čitavog radnog čovečanstva. Prema tome to je i naša borba, koju smo mi dužni podupirati svim snagama pa i svojim životima.

Proleter i sviju zemalja Jugoslavije, na svoja mesta, u prve borbene redove. Zbijte čvrsto svoje redove oko vaše avangarde, Komunističke partije Jugoslavije. Svaki na svoje mesto. Nepokolebljivo i disciplinovano vršite svoju proletersku dužnost. Spremajte se hitno za poslednji i otsudni boj. Ne dozvolite da se proleva dragocena krv herojskih Sovjetskih naroda bez vašeg učešća. Vaše parole moraju biti: nijedan radnik ili radnica ne smeju otići u fašističku Nemačku, da svojim radom jača snage fašističkih bandita. Nijedan top, nijedna puška, nijedno tane, nijedno zrno žita itd. ne sme vašom pomoći dospeti u ruke fašističkih zločinaca. Mobilizujte sve vaše snage protiv toga, da naša zemlja bude baza za snabdevanje fašističkih rulja, koje kao besni psi napadaju na Sovjetski Savez, na našu dragu socijalističku domovinu, na našu nadu i kulu svetilju prema kojoj sa nadom upire oči napaćeno radno čovečanstvo čitavog svijeta.

Radnici na železnici i ostalim transportnim sredstvima, vi ne smijete biti onaj kanal kroz koji će prolaziti ubojito oružje i druga ratna sredstva

namenjena protiv Sovjetskog Saveza i vas samih. Sjetite se vaših borbenih tradicija iz prošle intervencije kapitalističkog sveta protiv vlade Sovjetske republike. Učinite sve što je u vašoj moći, da onemogućite fašističkim zločincima da vas iskoriste protiv Sovjetskog Saveza, nego i pred radnim narodom naše zemlje i čitavog sveta. Mi vas pozivamo da u ovim sudbonosnim časovima izvršite svoju dužnost koja vam je namenjena u ovoj otsudnoj borbi.

Omladino Jugoslavije,

Bije se poslednji boj sa tvojim najvećim neprijateljem — sa krvnikom mlade generacije, sa fašističkim zločincima protiv kojih si se ti uvek spremno borio kada te je Komunistička partija pozvala. Protiv tih istih tvojih krvnih neprijatelja mlada generacija Sovjetskog Saveza već bje težaak i krvavi boj. Proleva svoju dragocenu krv za tvoju srećniju budućnost, ta ista omladina Sovjetskog Saveza koja je sa pesmom na ustima gradila socijalizam, koja je već imala izvojevano sve to za čime ti, omladino Jugoslavije čezneš. Imala je sretan kulturni život i osiguranu budućnost. Možeš li ti omladino ostati po strani? Ne možeš, ti moraš takođe sada biti u prvim redovima borbe protiv fašističkih zločinaca. Okupljaj svoje snage u Savezu komunističke omladine, da pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije zauzmeš svoje mesto u borbenim redovima radničke klase.

Hrvatski narode: radnici, seljaci, vojnici i sva poštena inteligencija,

Sluga fašističkih osvajača — izdajnik Pavelić hoće da se hrvatski narod iskoristi u borbi protiv Sovjetskog Saveza i protiv oslobodilačke borbe naših naroda. Nije li već taj, nevinom krvlju poprskani zločinac naneo dovoljno sramote hrvatskom narodu? Zar ćete dozvoliti da još i ta strašna izdaja bude pokrivena tvojim hrvatskim imenom? Zar ti hrvatska gospoda već nisu u prošlosti naneli dovoljno sramote? Ne. Sada kada je tvoja istinska sloboda već tako bliza, ti, hrvatski narode, nećeš dopustiti takve izdaje. Vojnici u kasarnama, radnici u fabrikama, seljaci u selu, ujedinite se u jedan jedinstven front i borite se svim sredstvima protiv te fašističke izdajničke bande i njihovih fašističkih gospodara. Budite spremni da zajedno sa ostalim radnim narodom grada i sela zemalja Jugoslavije zauzmete svoje mesto u prvim redovima u borbi za vašu srećniju budućnost.

Srbi, Slovenci, Crnogorci, Makedonci i svi ostali porobljeni narodi Jugoslavije,

Vi koji stenjete pod okupatorskom čizmom, svi vi koji ljubite slobodu i nezavisnost, koji nećete fašističkoga ropstva znajte da je kucnuo čas vašeg skorog oslobođenja od fašističkih osvajača. Zato doprinesite i vi vaš deo u borbi za vašu slobodu, pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije. Borba Sovjetskog Saveza jeste i vaša borba, jer se on bori protiv vašeg neprijatelja pod čijim vi jarmom stenjete. Nedajte se zavesti raznim domaćim reakciona-

rima koji su u službi fašističkih bandita. Vaše mesto jeste u borbenim redovima radničke klase, koja se bori za vašu istinsku slobodu i nezavisnost. Od te borbe zavisi vaša budućnost i budućnost vaše dece. Ako ljubite svoju slobodu i nezavisnost, ako nećete biti tuđi robovi, ako želite da se oslobodite fašističkog ropstva, onda pomognite svim sredstvima pravednu borbu velike i miroljubive zemlje socijalizma — Sovjetskog Saveza, ujedinite svoje snage protiv vaših ugnjetača, fašističkih osvajača, koji porobiše i opljakaše vašu zemlju.

Komunisti Jugoslavije,

Došao je onaj najteži čas koga smo mi u našoj borbi predvideli. Mi smo znali šta spremaju fašistički zločinci protiv SSSR-a i čitavog radničkog čovečanstva. Krvožedni fašistički vlastodršci, koji drže u ropstvu svoje narode i narode podjarmljenih zemalja, navestiše nam rat do istrebljenja, navestiše preko radija krvavi pokolj komunista. Mi tu borbu prihvaćamo, jer mi smo je očekivali i mi smo se za nju spremili. U toj borbi neće biti pardona nijednom komunisti, deru se fašistički krvnici, a mi kažemo: u toj borbi neće biti pardona zločinačkim fašističkim vođama i njihovim vernim slugama, u toj borbi neće biti pardona fašističkoj finansijskoj oligarhiji i njezinim satrapima.

Komunisti Jugoslavije! Ne oklevajte ni trenutka već se hitro spremajte za tu tešku borbu. Smesta prilagodite svoje organizacije i njihov rad za taj poslednji boj. Preduzmite sve da čim bolje osigurate naše dragocene kadrove koji su nam danas više nego ikad potrebni u toj borbi. Organizujte radne mase i predajte im vaše teško stečeno iskustvo. Stanite na čelo radnih i nacionalno ugnjetenih masa i vodite ih u borbu protiv fašističkih tlačitelja naših naroda. Odvažnost, disciplina i hladnokrvnost neka vlada među vama, jer vi morate time dati primer drugima. Izvršite svoju dužnost avangarde radničke klase Jugoslavije. Napred u poslednji i odlučni boj za slobodu i sreću čovečanstva.

Da živi velika i nepobediva zemlja socijalizma — Sovjetski Savez!

Da živi herojska partija boljševika SKP!

Da živi vođa i organizator prošlih i budućih pobeda velikog i moćnog Sovjetskog Saveza, drug Staljin!

Da živi Komunistička internacionala!

Da živi Komunistička partija Jugoslavije!

Da živi međunarodna solidarnost svih ugnjetenih i izrabljivanih!

Da živi jedinstvo i borba radnih masa Jugoslavije!

Dole imperijalističko-fašistički zločinci, na čelu sa krvavim Hitlerom, Musolinijem i ostalim satrapima!

Centralni komitet
Komunističke partije Jugoslavije

Original, knjigotisak, ćirilica, A CK SKJ, CK KPJ 1941/21. Objavljeno u: Zbornik dokumenata NOR-a, tom I, knj. 1, str. 11-17; Josip Broz Tito, Sabrana djela, knj. 7, str. 43—47.

23. VI 1941.

*Proglas Centralnog komiteta KP Hrvatske u povodu napada
Trećeg Reicha na Sovjetski Savez***Hrvatski narode!**

Porobivši cijelu Evropu, Njemački su krvoločni fašistički vlastodršci napali zemlju radnika i seljaka, Sovjetski Savez, nadu svih ugnjetenih i potlačenih cijeloga svijeta. Sovjetski Savez, dosljedan svojoj politici mira, nije dao nikakvog povoda za ovaj napad.

Fašistički vlastodršci Njemačke, da bi pred svijetom opravdali svoj razbojnički napad na zemlju socijalizma — navode da ih ugrožava Crvena armija, da se SSSR nije držao obaveza preuzetih ugovorom o nenapadanju i prijateljstvu, da je Sovjetski Savez povređivao njemačke granice. Sve je to laž i izmišljotina. Najbolje se to vidi po tome što njemačka vlada nikada do sada nije optuživala SSSR, da se nije držao svojih obaveza preuzetih ugovorom.

Sovjetska vlada — dosljedna svojoj politici mira — izdala je Crvenoj armiji nalog, da stupi u akciju tek tada, kad je saznala za napad. Zapovijedila joj je da odbije napadača i smrvi neprijatelja.

Hrvatski narode!

Marionetska vlada u Zagrebu, podli plaćenici Hitlerovi, koje su okupatori naše domovine doveli na narodnu grbaču, izjavljuje da će »ispuniti svoje obaveze« prema imperijalističkim razbojnicima. To znači pomagati Hitlera ljudstvom, materijalom i hranom protiv naroda SSSR-a. Ta činjenica potvrđuje ono, što su komunisti odmah govorili, da pristupanje tzv. Trojnom paktu znači rat, te da je borba protiv pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu bila opravdana i u interesu naroda.

Pavelić je došao na vlast govoreći, da donosi mir, a sada se sprema da nas šalje na klaonicu za interese kapitalističkih vlastodržaca.

Radnici, seljaci, intelektualci, građani!

Počela je velika bitka, najveća bitka u historiji čovječanstva. U borbu je stupila nepobjediva Crvena armija, armija radnika i seljaka, izazvana napadom imperijalističkih razbojnika. Oči su čitavog potlačenog čovječanstva uperene u Moskvu.

Oduprite se namjerama »naše« marionetske vlade, da vojnički i materijalno našom krvlju i mukom podupre naše tlačitelje. Pojačajte naprotiv borbu za oslobođenje, koje ćemo u zajednici s nepobjedivom vojskom radnika i seljaka Crvenom armijom, sigurno postići. Zbijmo stoga svoje redove. Komunistička će Vam partija pokazati put.

Radnici, seljaci, građani, omladino!

Ova vlada namjerava izvršiti mobilizaciju i uvrstiti vas u kontrarevolucionarnu armiju radi prolijevanja krvi vaše sovjetske braće i održanja preživjelog kapitalističkog sistema. Ne odazivajte se pozivima za mobilizaciju, sprječavajte stvaranje kontrarevolucionarne vojske, koja bi imala da brani interese krupnih kapitalista i narodnih tlačitelja. Spriječite svako pomaganje takvoj vojsci.

Vojnici, podoficiri i oficiri!

Spriječite namjere plaćeničke frankovačke vlade da vas šalje u borbu protiv sovjetskog naroda, jer pomaganje njemačkih fašističkih vlastodržaca značilo bi pomaganje tlačitelja hrvatskog naroda. Ukoliko vas nasilno uspiju baciti na frontu, okrenite oružje protiv vašeg neprijatelja, a bratimite se sa svojom braćom sovjetskim radnicima i seljacima u uniformama Crvene armije.

Radnici i radnice!

Obustavljajte proizvodnju u poduzećima koja rade za njemačku imperijalističku armiju, spriječavajte transport vojnika, hrane i ratnog materijala za Njemačku.

Seljaci!

Oduprite se rekviziciji i izvozu hrane za njemačke imperijaliste.

Radnici, seljaci, vojnici i građani!

Ne nasjedajte glasinama raznih plaćenika i neprijatelja naroda. Slušajte glas Komunističke partije, koja će vas pravovremeno obavještavati i davati upute za borbu. Ne slušajte one koji Vam govore da treba skrštenih ruku čekati dolazak Crvene armije.

Hrvatski narode!

Kucnuo je čas, kada treba stupiti u borbu za konačno nacionalno i socijalno oslobođenje. Vjera u pravednost naše borbe, pravednost borbe svih potlačenih naroda, nepobjedivost Crvene armije, dovest će nas do konačne pobjede, koja će konačno osigurati mir i bratstvo među narodima.

Živjela pravedna borba SSSR-a!

Živjela nepobjediva Crvena armija!

Živjela solidarnost hrvatskog naroda sa napadnutim narodima Sovjetskog Saveza!

Dolje fašistički vlastodršci Njemačke i njihovi plaćenici u Hrvatskoj!

Živjela borba hrvatskog naroda za nacionalno i socijalno oslobođenje!

Živjela Komunistička partija Hrvatske!

Centralni komitet
Komunističke partije Hrvatske

Letak, original, umnožen geštetnerom, AIHRPH, KP-3/4. Objavljeno u: Zbornik dokumenata NOR-a, tom V, knj. 1, str. 19-23.

3

26. VI1941}

*Radiogram Izvršnog komiteta Kominterne Centralnom
komitetu KPJ u povodu napada Trećeg Reicha na Sovjetski
Savez*

JUGOSLAVIJA

Vjerolomni napadaj na SSSR nije samo udarac uperen protiv zemlje socijalizma, već i protiv slobode i nezavisnosti sviju naroda. Odbrana SSSR jeste istovremeno i odbrana naroda koje je okupirala Njemačka. Narodima Jugoslavije pružena je mogućnost da razviju svestranu oslobodilačku borbu protiv njemačkih podjarmljivača. Neophodno je potrebno poduzeti sve mjere da bi se poduprla i olakšala pravična borba sovjetskog naroda. Neophodno je razviti pokret pod parolom stvaranja jedinstvenog nacionalnog fronta i već ranije jedinstvenog internacionalnog fronta borbe protiv njemačkih i talijan-

skih fašističkih razbojnika, a. za zaštitu po fašizmu podjarmljenih naroda — djelo koje je nerazdvojno povezano sa pobjedom SSSR. Uzmite u obzir da se u sadašnjoj etapi radi o oslobođenju od fašističkog podjarmljivanja, a ne o socijalističkoj revoluciji. Potvrdite da ste to primili.

Djed²

Fotokopija teksta originala na ruskom jeziku u A CK SKJ, KI 1941/11. Prijevod iz: Vladimir Dedijer, Josip Broz Tito. Prilozi za biografiju, Beograd 1953, str. 274-275.

Ovdje se navodi datum kada je uručen radiogram rukovodstvu KPH. Kopinič ga je primio 24. ili 25. juna. Do CK KPJ i J. Broza Tita radiogram je stigao krajem juna.

² Izvršni komitet Kominterne.

4

27. VI1941.

Cirkular Centralnog komiteta KP Hrvatske, br. 2

Br. 2

27. VI 1941.

Cirkular CK KPH

Borba SSSR-a protiv fašističkih' napadača nije samo borba sovjetskih naroda, već je to borba *svih* naroda, koji su ugnjeteni i ugroženi od fašističkih osvajača. Zato treba uperiti svugdje pa i kod nas glavnu vatru protiv fašističkih osvajača i njihovih slugu i okupiti sve one koji danas hoće da se bore protiv tlačitelja malih naroda. Takvim okupljanjem svih protufašističkih snaga, takvim stvaranjem nacionalnog jedinstvenog fronta i borbom za nacionalno oslobođenje od okupatora mi slabimo glavnog protivnika, a jačamo snage SSSR-a i borbu naroda za oslobođenje od fašističke tiranije. To je glavni zadatak sadašnje etape naše borbe, a u međunarodnim razmjerama pred nama stoji zadatak stvaranja internacionalnog jedinstvenog fronta svih naroda koji su okupirani ili ugroženi od fašističke najeзде.

Da bi se to postiglo potrebno je danas:

1. *Jačati masovne borbe. Voditi oštrije nego ikada borbu za svakodnevne životne interese radnih masa. Ne može se voditi borba za protjerivanje i obaranje okupatora drugačije nego kroz najoštriju borbu za kruh, za naci-*

onalnu slobodu. Štrajkovi, organizovana borba protiv rekvizicije, protiv skupoće i izgladnjivanja, to je put borbe koji će u današnjoj situaciji zatalasati najšire mase. Te borbe će danas neminovno dovesti do sve oštrijih sukoba sa fašističkim vlastima. Jasno je da će se i radne mase organizirati za odbranu i prema snagama i situaciji preći u napad. Kod toga paziti da se ne prave anarhistički ispadi. Treba znati postepeno preći iz manjih u veće borbe, tako da nas mase mogu da slijede, a da ne skrste ruke i da gledaju šta komunisti rade. Treba znati voditi borbu počev od pasivne rezistencije i masovne sabotaže, pa preko štrajkova i demonstracija, do oružanih borbi u najrazličitijim formama. Ako fašističke vlasti s oružjem napadnu štrajkače ili seljake koji neće da daju rekvirirati žito, radnici i seljaci trebaju biti spremni na oružanu odbranu. Kod ponovnih većih napada treba se omogućiti i naoružanje mase koja se bori, prelazeći iz odbrane u napad.

Štrajk, organizirana borba protiv rekvizicije (uz pomoć širokih borbenih odbora protiv rekvizicije), organizirano odilaženje drugarica na pijace, pred pekarnice, mesnice itd. (uz pomoć borbenih odbora protiv skupoće i gladi) *svi ti oblici ekonomske borbe trebaju danas biti praćeni sa odbranom, počev od odbranbenih grupa bez oružja, sa kamenjem i štapovima, pa do naoružanih odreda, sve prema odnosu snaga, općoj situaciji i raspoloženju masa.* U nekim pokrajinama ćemo u početku pretežno da se služimo takvim sredstvima borbe kao što su pasivna rezistencija, organizirana sabotaža, ekonomske borbe sa odbranom — dok ćemo u drugim krajevima (Dalmacija, dijelovi Like i Slavonije) moći odmah da stvaramo i gerilske odrede za borbu protiv okupatora i fašističkih bandi - dok ćemo u trećim sa masovnih akcija (protiv rekvizicije, terora ili generalni štrajk) moći ubrzo preći na širu oružanu odbranu i na stvaranje gerilskih borbi u vezi s time.

2. Pitanje mobilizacije. Ne odazivati se, t. j. voditi agitaciju za to i organizirati narod da se ne odaziva. Pojedini bolji drugovi da idu u vojsku da bi rasturali ono što je već unutra. U tom slučaju rasturati se po mogućnosti sa oružjem, ostajati na okupu i stvarati jezgra za borbene gerilske odrede, t. j. u svakom slučaju održavati vezu i biti spreman za daljnju borbu svaki čas.

3. Pitanje sabotaže. To je dužnost svake jedinice. Jedinice (čak i ulična) koja ništa ne radi na tome, ne zaslužuje da bude u partiji. Pretresati sve mogućnosti, kojih ima na hiljade. Ne čekati direktivu za svaku sitnicu, već imati samoinicijativu, ali raditi sve u dogovoru sa višim forumom (RK, MK, za važnije stvari — ukoliko ima vremena i mogućnosti — i sa CK). Spriječavati da se to ne bi radilo anarhistički. Sabotaža treba da bude uvijek na općoj liniji partije, a njen opseg i način izvođenja zavisi od spoljnje i unutarnje situacije. Već danas treba vršiti sabotažu slijedećeg karaktera:

pasivna rezistencija, lagani i loši rad, te štrajkovi u poduzećima koja ma ukoliko rade za vojsku i okupatora; kvarenje i uništavanje saobraćajnih sredstava, pazeći da se po mogućnosti izbjegava suvišne žrtve; oštećivanje i uništavanje materijala i sirovina, koje služe okupatorima (sipanje soli u benzin, upropašćavanje automobilskih guma sipanjem čavli na put, uništenje motora itd.); sistematsko uništavanje telegrafskih žica, krivim i naopakim spajanjem žica itd. itd.

Naša parola mora da bude:

»Ni jedan vagon, ni jedan auto, ni jedan top, ni jedna puška, ni jedno tane, ni jedno zrno žita, ni komad mesa ili drugih životnih namirnica ne smiju fašistički banditi dobiti iz naše zemlje, a da im se pri tom ne da najžešći otpor.«

4. Širenje njemačkih, talijanskih proglaša i proglaša za vojsku kao i pisanje parola (Živio SSSR kao glavna parola).

Dužnost svake jedinice, *bez obzira* da li se odredila akcija. Vršiti, makar po malo, *svaki dan* kontrolisati tko je što uradio. Isto važi i za ceduljice s parolama.

5. Propaganda

- a) tumačiti svugdje da je Njemačka napadač,
- b) protiv panikera,
- c) protiv laži novina,
- d) protiv naših koji pretjeruju i šire »dobre« lažne vijesti,
- f) tumačiti neminovnost oružane borbe protiv fašističkih osvajača i njihovih slugu i potrebe praktične pripreme za to,
- g) za one koji su vjerovali da Pavelić donosi mir: Trojni pakt znači rat.
- h) nemoguće je držati za prosvjetni rad posebne sastanke. Na sastancima jedinica, RK, MK, kružoka itd. držati kratka predavanja u vezi sa revolucijom. Glavna tema: revolucija 1905, 1917, građanski rat u Rusiji, oružani ustanak, taktika i strategija revolucije, gerilski rat, oružani odredi, ulična borba, osnovi vojne vještine, rat u Spaniji itd. Proučiti: III, VI, VII i VIII glavu Historije, Lenjinove članke o ustanku 1905, Staljin: taktika boljševika itd.

6. Potpuno osigurati veze, MK sa RK, ovaj sa sekretarima jedinice, ovi sa članovima, ovi sa članovima kružoka, oni sa simpatizerima moraju se *bezu-slovno* svaki dan da se viđaju. *Osigurati to dogovorom i lozinkama.*

7. Kontrola

Sve češće izbijaju slučajevi koji graniče sa sabotажom. Jedan rajon u Zagrebu, deset dana nije dobio cirkular (koji treba *u roku od 24 sata* da stigne u ruke). Za takve slučajeve treba tjerati iz partije i objaviti to u svakoj jedinici. Kontrola je potrebna i odozgo. Ako jedinica nešto ne dobije ili sa velikim zakašnjenjem, treba *energično* tražiti izviđaj. Disciplinu pojačati, propuste partijski kažnjavati.

8. Kompromitovani da ne spavaju kod kuće. Koga policija traži da se sakrije. Partija će voditi brigu o svakom poštenom i aktivnom drugu. Danas se ne smije nitko predati u ruke krvnika. Kad se netko sakrije, *mora* raditi. Onaj koji se »krije« tako da ne radi, ne može biti pomagan od pokreta. Uopće lenjivce, kolebljivce, slabiće, smušenjake, nedisciplinirane, hohštaplerske tipove tjerati odmah iz partije.

9. Organizirati svakodnevna obavještenja

Svaki MK ima za dužnost da svaki dan izda *ma kako kratko* obavještenje, na osnovu radio vijesti iz Moskve (i koliko je moguće s događajima u zemlji). Ne čekati vijesti iz centra. Čuvati radio aparate. Spremati nekoliko na nekompromitovanom mjestu, neprijavljeno, za slučaj općeg oduzimanja apa-

rata. Na tim mjestima slušati sa slušalicama, bez vanjske antene, da se u kući ne zna da dotični ima radio.

Original, umnožen geštetnerom, A CK SKJ, Hrvatska II/2. Objavljeno u: Grada za povijest NOB-e u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941-1945, knj. I, str. 71-73.

5

VI, 1941, kraj

Uvodni članak u »Vjesniku radnog naroda«: Približava se čas oslobođenja naroda od fašističkih okupatora

Od 1. rujna 1939. do danas, dakle punih dvadeset i jedan mjesec, tjerali su njemački imperijalisti i razbojnik Hitler njemačkog vojnika sa fronte na frontu, u Francusku, Belgiju, Nizozemsku, Dansku, Norvešku, u Grčku, Jugoslaviju i Afriku. Govorili su njemačkom narodu i njemačkom vojniku i čitavom svijetu da su oni graditelji tobože novog i pravednog evropskog poretka i da će njihovom pobjedom nad engleskim imperijalizmom biti uništene sve zapreke, koje stoje na putu moći i slave njemačkog naroda. Pustošenje po evropskim zemljama, zarobljavanje čitavog niza evropskih i balkanskih naroda, nazivali su oni pobjedom pravde i istine nad nepravdom i laži, a tome su pljeskali njihovi bijedni plaćenici i marionetske vlade u pojedinim zarobljenim zemljama poput »naše« frankovačke gospode i drugih raznih plaćenih Kvislinga, Petena, Antoneskua itd.

I danas, nakon što je prošao dvadeset i jedan mjesec krvarenja, bijede i nevolje i za njemački narod i za sve evropske narode, danas zlotvor Hitler skida javno svoju masku, koju je dobro poznao radni narod čitavog svijeta, i kaže napaćenom i potlačenom njemačkom narodu i vojniku: »Sve tvoje dosadašnje patnje bile su uzaludne, dosada se nisi borio protiv pravog i najvećeg neprijatelja! Najveći i najopasniji neprijatelj nije Engleska, s kojom ćemo lako obračunati, već je pravi i najopasniji neprijatelj *Savez Socijalističkih Sovjetskih Republika!* Udri sada svom silom, ne štedeći svoje živote, na zemlju radnika i seljaka, na zemlju socijalizma, jer ta zemlja sprečava nesmetan razvoj i veličinu njemačkog naroda i njegove države, jer boljševici hoće zapaliti i podjarmiti ne samo Njemačku, nego čitav svijet!«

Kocka je pala. Dne 22. lipnja napala je fašistička Njemačka Sovjetski Savez, povukavši u svoje krvavo kolo i rumunjski narod. Pakt o nenapadanju, zaključen mjeseca kolovoza 1939. između Njemačke i SSSR, bio je za Hitlera krpa papira. Istiskujući iz zemalja jugoistoka Evrope i Balkana utjecaj Engleske i zarobljujući na tom putu jedan narod za drugim, Hitler je ujedno planski

stvarao područja (baze) napadaja na SSSR. Bečkom arbitražom (diktatom) prisilio je najprije Rumunjsku da mađarskim imperijalistima ustupi Erdelj s velikim gorskim lancima Karpata. Mađarska i Karpati imali su osigurati njemačkim imperijalistima jednu od brana sovjetskog prodiranja prema jugoistoku Njemačke. Zatim su u Rumunjsku počeli slati brojne svoje čete, tobože u svrhu organizacije rumunjskih četa i čuvanja petrolejskih polja, a u stvari da se pripreme za napadaj na SSSR. Onda su čete počeli prebacivati i u Bugarsku sa ciljem da ugroze obale Crnog mora. Navalili su i na Jugoslaviju ne zbog toga, da istisnu engleske imperijaliste, nego zbog stvaranja baza i pozadine ratovanja protiv SSSR-a. Nakon svega toga počeli su se sve jače utvrđivati i spremati na napadaj na SSSR u Finskoj, gdje su ih s oduševljenjem dočekali Manerhajmovi banditi. Natjerali su zatim finske i rumunjske plaćene vlastodršce da mobiliziraju svoje čete. I to je bilo upereno direktno protiv SSSR-a. Oni pak sami prebacili su na sovjetsko-poljsku granicu, prema Litvi i na rumunjske granice, svoje motorizirane trupe i avijaciju.

Već mjesecima spremali su se njemački fašisti podmuklo za napadaj na prvu zemlju radnika i seljaka, koja je sve činila da spriječi rat i njegovo proširenje. Mi smo svi svjedoci propagande, što ih je širila njemačka tajna policija (Gestapo), njeni agenti i njemački oficiri u našoj zemlji o tome kako poslije Jugoslavije i Grčke dolazi »na red« SSSR, mi smo na vlastite uši slušali još prije dva mjeseca smiješne i planski raširene vijesti o tome, kako su njemačke čete već prodrle u Ukrajinu i kako jure na Perzijski zaljev i na Indiju, kako će Crvena armija za 14 dana biti potučena, kako su u SSSR-u izbile vojničke pobune itd.

Radni narod čitavog svijeta vidio je opasnost, koja se približavala velikoj i moćnoj zemlji socijalizma od strane njemačkih fašista, on je neumorno raskrinkavao namjere i ciljeve ovih razbojnika. Sadašnji podmukli i razbojnički napadaj svjedoči, da se radni narod nije dao zavarati nikakvim izjavama njemačkih imperijalista o miroljubivim namjerama prema SSSR-u. Radni se narod nije dao zavarati ni propagandom koju je najodlučnije suzbijao, o nekoj tobožnjoj »podjeli interesnih sfera« između SSSR-a i Njemačke. I mi smo u našem »Vjesniku« upozoravali na opasnost, koja prijeti od priprema Hitlera, mi smo i onda naglašavali da on sprema napadaj na SSSR, kad je izgledalo da je sve svoje snage bacio na Englesku i njene baze.

Ali važnije iznad svega je to da zemlja socijalizma, veliki SSSR, *nije skrštenih ruku čekao i da je budno pazio na sve pripreme njemačkih fašističkih zlotvora*. Svoju punu neutralnost u ratu i mir na svojim granicama iskoristio je SSSR ne samo da sebe strateški (vojnički položajno) ojača uklapanjem zapadne Ukrajine i Bjelorusije, baltičkih zemalja, Besarabije i Bukovine i da narode ovih zemalja oslobodi imperijalističkog jarma, nego i da *izgradi i usavrši svoju oružanu silu, koja se sada stavlja u obranu prve zemlje radnika i seljaka i potlačenih naroda čitavog svijeta*.

Silnom snagom, kakvoj nema ravne na čitavom svijetu, bit će napadaj njemačkih imperijalista suzbijen! *Crvena armija će marširati protiv fašističkih razbojnika ne zato, da podjarmi njemački ili rumunjski ili drugi koji narod, nego zato, da narode oslobodi ropstva fašističke tiranije i kapitalističkog izrabljivanja*.

Dosada je bjesnio nepravedni imperijalistički rat za novu podjelu svijeta između njemačkih i engleskih imperijalista, a dne 22. lipnja 1941., napadajem fašističke Njemačke na SSSR, započeo je rat na život i smrt između najkrvavijih fašističkih razbojnika s jedne strane i slobodnih sovjetskih naroda, zemlje socijalizma, s druge strane. Hitler je htio rat, on će ga imati, ali u tom ratu koji SSSR vodi za svoju obranu, za oslobođenje radnog naroda ispod fašističkog jarma i za nacionalnu nezavisnost potlačenih naroda, Hitler i njegov tlačiteljski »poredak« postat će za glavu kraći, oni će biti nemilosrdno uništeni!

Uz Savez Socijalističkih Sovjetskih Republika stoje u ovoj velikoj borbi radne mase čitavog svijeta i svi potlačeni narodi. *Borba SSSR-a je borba svih potlačenih za slobodu, za nacionalnu nezavisnost, za sretni život u bratskoj zajednici naroda.* I njemački vojnici, sinovi radnika i seljaka, i vojnici drugih naroda, koje će njemački imperijalisti poslati na bojište na sovjetske granice, znaju — a oni koji ne znaju, uvidjet će to vrlo brzo — da je zemlja socijalizma jedini njihov iskreni prijatelj i da je njena borba pravedna. Već skoro dvije godine ratuje njemački vojnik za interese fašističkih vlastodržaca, ali ratu još uvijek nema kraja. Sada je i njemu postalo jasnije, da će rat tako dugo bjesniti, dok bude vladao krvavi Hitlerov režim. Snaga koja će osloboditi i njemački i druge potlačene narode Evrope od jarma fašističke Njemačke je revolucionarna snaga radnika i seljaka i svih potlačenih naroda, a u svojoj borbi imat će oni punu pomoć i potporu nepobjedive Crvene armije. Jedan veliki preokret stvara se sada u srcima svih njemačkih vojnika u korist pravedne stvari Sovjetskog Saveza i proletarijata čitavog svijeta.

Teško njemačkim fašističkim vlastodršcima i svim njihovim plaćenicima!

Radnici, seljaci, radna inteligencija, svi poštteni građani i rodoljubi! Približava se čas oslobođenja naroda od fašističkih okupatora. Ne vjerujte lažima njemačke fašističke propagande i njihovim slugama iz Zagreba. Tko su oni i što žele, pokazali su jasno za ovo kratko vrijeme što su na vlasti u Hrvatskoj. Svi mi smo to osjetili na vlastitoj koži.

Borba protiv stranih i domaćih tlačitelja jeste borba za istinsko i konačno nacionalno i socijalno oslobođenje Hrvatske — to je borba za kruh, mir, slobodu i sretnu budućnost. Nitko nije toliko slab i nemoćan da ne bi u toj borbi mogao sudjelovati. Stvarno svi mi u njoj sudjelujemo, jer: *tko se ne bori protiv ropstva, taj ga podržava!*

Vojnici, članovi ustaške vojnice!

Vi ste prvi na udaru. Njemački fašisti osjećaju svoju slabost, oni se spremaju da i vas uvuku u svoje krvavo kolo. Nije im dosta to da vaše žene, djeca i rodbina glada i strada, oni žele vašu krv.

Ujedinite se s borbom svog naroda, s borbom svih potlačenih naroda Evrope i borbom njemačkog i talijanskog radnog naroda. *Okrenite oružje protiv onih koji žele vašu smrt! Stupite hrabro na stranu nepobjedive radničko-seljčke Crvene armije, magdje se nalazili! Neprijatelj se bori svojim posljednjim silama, pobjeda je na našoj strani, na strani potlačenih i ugnjetenih!*

Živjela borba za nacionalno i socijalno oslobođenje Hrvatske!

Dolje prodani krvolok Pavelić!

Dolje fašistički osvajači i pljačkaši Hitler i Musolini!

*Živjela zajednička borba svih ugnjetenih i potlačenih Evrope!
Živio Sovjetski Savez i nepobjeđiva radničko-seljačka Crvena armija!*

»Vjesnik radnog naroda«, br. 8, koncem lipnja 1941. Objavljeno u: »Politički vjesnik - Vjesnik radnog naroda« 1940-1941, str. 491^t93.

6

1. VII 1941.

Radiogram Izvršnog komiteta Kominterne Centralnom komitetu KPJ

[Objavljeno u tekstu, str. 64-65.]

7

VII, 1941, početak

Pismo Josipa Kopiniča Centralnom komitetu KP Hrvatske

[Objavljeno u tekstu, str. 63.]

8

VII, 1941, početak

Pismo Josipa Kopiniča Josipu Prozu Titu

Dragi prijat[elju]

Ovdje Tvoji prijatelji sabotiraju svaki rad. Zabranjeno je rezanje žica, uništenje radio stanice, ništa nije poduzeto protiv željez[ničkih] pruga i skladišta. Prvi letak izašao na treći dan. — Tu prolaze stalno njemačko-talijfanski transporti. — Mase su nezadovoljne sa djelatnošću Tvojih prijatelja. — O njihovoj »raboti« ja sam obavijestio djeđu¹, jer se nisu pokrenuli ni

poslije njegovog jasnog pisma. Za sve odgovaraš naravno i Ti. Smatram da bi bilo dobro da se vratiš ako možeš.

Ja tražim sebi stan, ali trebam mnogo para, a neću, da ovi ostanu bez sredstava.

Čini mi se da su kod djede jako nezadovoljni sa Vama jer niste ništa, ama baš ništa poduzeli da pomognete. Stalno su ovdje provale i sve je sumnjivo kod tehnike.

Pozdrav Mali²

Jesi dobio pismo od djede?

Fotokopija originala, rukopis. A CK SKJ, CK KPJ 1941/53. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, NOR i revolucija (1941-1945), Knj. I, Beograd 1985, str. 66.

¹ Izvršni komitet Kominterne.

² Josip Kopinič

9

VII, 1941, početak

Članak u »Vjesniku radnog naroda«: Kucnuo je čas oslobođenja!

Smrtni strah je zahvatio sve narodne tlačitelje od ishoda borbe njemačkih fašističkih zlotvora i njihovih slugu protiv velike zemlje slobodnih sovjetskih naroda. Oni dobro znaju, da su napadom na SSSR stavili sve na kocku, oni znaju, da njima i njihovom tlačiteljskom poretku nema života dok god napreduju slobodni sovjetski narodi i njihova domovina SSSR. Osim toga, SSSR je praksom potvrđeni primjer za sve potlačene narode za izlaz iz nacionalnog i socijalnog ropstva. Oči svih potlačenih i izrabljenih uprte su u veliku domovinu radnika i seljaka, ona je njihova uzdanica, njihova nada i putokaz.

Kuda se god po svijetu okreneš, u svim kapitalističkim zemljama, i u takozv. demokratskim i totalitarnim ili fašističkim zemljama, kolonijama i polukolonijama, široke narodne mase stoje na strani pravedne borbe Sovjet-

skog Saveza, jer znaju, da je započela velika borba za oslobođenje, čiji su sudionici svi potlačeni i izrabljeni. Borba prevarenog i potlačenog njemačkog naroda, kao i borba svih potlačenih naroda Evrope i Balkana protiv njemačkih i fašističkih zlotvora i njihovih plaćenika, pruža u ovom času dragocjenu pomoć prvoj zemlji radnika i seljaka, SSSR-u. Upravo *borbeni savez radnika i seljaka* u zemljama pod jarmom njemačkih fašističkih zlotvora pozvan je da u ovom golemom sukobu dvaju svjetova — svijeta budućnosti, nacionalne i socijalne slobode i blagostanja i svijeta kapitalističkog izrabljivanja i fašističkog potlačivanja - odigra povijesnu ulogu ne samo u korist pobjede nepobjedive Crvene armije, nego i u korist oslobođenja svih naroda ispod jarma narodnih tlačitelja i krvopija.

Njemački fašistički razbojници organizirali su i plaćali godinama u svim porobljenim evropskim zemljama svoje *pete kolone*, koje su im pomogle u njihovom osvajačkom ratu protiv miroljubivih evropskih i balkanskih naroda. I u Jugoslaviji i u Hrvatskoj radili su plaćeni petokolonaši i razni izdajnici po planu koji su izradili njemački zavojevači. Frankovačka gospoda i razni protunarodni elementi iz bivše vlade Cvetković-Maček predstavljali su »elitne« odrede ove *pete kolone*.

Ali u napadačkom ratu fašističke Njemačke protiv SSSR-a, njemački fašisti se ne mogu više osloniti na svoju petu kolonu! Slobodni sovjetski narodi obračunali su odavna sa svim svojim unutrašnjim neprijateljima, počevši od trockista i buharinovaca do ubačenih agenata strane špijunaže i sabotaže. Uzaludno njemački fašistički banditi i njihove sluge u raznim kapitalističkim zemljama šire »pouz dane« vijesti o tobožnjim pobunama u Ukrajini i baltičkim zemljama. Oni su čak sastavili vlade za te zemlje, koje bi još »samo« trebalo prebaciti u SSSR i proglasiti ih »narodnim«. Oni upravo očajnički trube preko radija, da dolaze osloboditi ukrajinski narod i narode baltičkih zemalja od boljševičkog »jarma«. Ali narod ovih slobodnih socijalističkih republika odgovara na ovakve spletke upravo herojskim otporom i junaštvom protiv ratne mašine njemačkih fašističkih razbojnika. Mjesto *pete kolone* njemačke razbojnice je dočekaao jedinstven narod, koji brani svoju krvlju stečenu slobodu i socijalistički poredak i koji će, u zajednici s ostalim slobodnim narodima SSSR-a, zadati smrtni udarac njemačkim osvajačima.

Nema više njemačke *pete kolone*, ali zato ima nešto drugo, što zadaje teškog jada i Hitleru i raznim njegovim i Musolinijevim plaćeničkim vladama. Domovina radnika i seljaka, SSSR, ima dvije moćne armije: *jedno je nepobjediva Crvena armija, a drugo je armija, koja se formira u svojim kapitalističkim zemljama pod zastavom borbenog saveza radnika i seljaka.*

Ove se dvije armije slijevaju u moćnu udarnu i revolucionarnu snagu, kojoj se više nikakva sila ne može uspješno suprotstaviti.

Smrtni strah je zahvatio i plaćene vlastodršce u Hrvatskoj, frankovačku gospodu na čelu s bezglavnikom Pavelićem. Zlo se piše njihovim naredbodavcima Hitleru i Mussoliniju — zlo se piše u njima samima. Narodnom sudu oni ne će izbjeći! Moćna armija revolucionarnih narodnih masa pod zastavom saveza radnika i seljaka formira se sve zbijenije i u Hrvatskoj. Ni masovni teror Pavelićeve bande i Gestapoa (njem. tajne policije), ni strijeljanja radničkih i narodnih boraca, ni zatvori i koncentracioni logori ne mogu zaustaviti

snažnu bujicu opće narodne borbe protiv fašističkih zlotvora i njihovih slugu. Pomoći za strane i domaće narodne tlačitelje nema više ni od kuda. Svi pravi narodni elementi, radnici, seljaci, radna inteligencija i poštteni građani, svaki u svom djelokrugu, organiziraju već smišljeni otpor, koji će se preko noći pretvoriti u *opću navalu protiv omraženih vlastodržaca*.

Ne dajmo stranim okupatorima i njihovim plaćenicima ni zrna žita, ne dajmo im stoku, oduprimo se zapljenama živežnih namirnica, ne dajmo im da provedu mobilizaciju, oduprimo se prebacivanju četa preko granica, zaustavljajmo Transporte hrane i ratnog materijala u Njemačku, ne dajmo da narodni tlačitelji organiziraju proizvodnju u poduzećima, koja rade za njemačke fašiste!

Tako odgovaraju široke narodne mase, seljaci, radnici, vojnici, građani, na razne mjere njemačkih okupatora i Pavelićeve bande.

Približuje se čas pobjede, približuje se čas nacionalnog oslobođenja. Neka drhću narodni tlačitelji, milosti za njih neće biti! Nepobjediva Crvena armija obračunat će nemilosrdno s njemačkim fašističkim zločincima na bojnom polju. Tu sumnje nema nikakove ma kako bile borbe velike, krvave i teške. To pokazuje već sadašnji rezultat velike bitke, koja se vodi na granicama SSSR-a.

»Vjesnik radnog naroda«, br. 8(9), početkom srpnja 1941. Objavljeno u: »Politički vjesnik — Vjesnik radnog naroda«, 1940—1941, str. 503—504.

10

VII, 1941, početak

Članak u »Vjesniku radnog naroda«: Strijeljanje radničkih boraca u Zagrebu

Neka nam nove žrtve naših drugova budu još jači potstrek u borbi!

Zločinstva frankovačkih plaćenika na čelu sa Pavelićem nastavljaju se sve bjesomučnije, što im se više bliži kraj. Mnogo skupnih grobova nevinih žrtava, prenapunjeni zatvori i koncentracioni logori, svakodnevni najraznovrsniji progoni rječito svjedoče pred čitavim hrvatskim narodom i pred čitavim svijetom o krvavom režimu u takozv. »nezavisnoj« Hrvatskoj pod jarmom njemačkih i talijanskih okupatora i njihovih frankovačkih slugu. Nižu se

umorstva za umorstvima, pobijena su čitava srpska sela, hrpe lešina nevinih žrtava bacaju se u ponore na Velebitu, dok druge plivaju Vrbasom, harače plaćeni frankovački banditi po hrvatskim gradovima i selima - *sve u ime održanja i produženja najtežeg robovanja hrvatskog naroda.*

I još uvijek Pavelićevoj bandi nije dosta krvi, zlodjela! Kao krvavi psi počeli su sada suditi na smrt po zakonima, kojima po krvoločnosti nema ravnih u čitavom svijetu. U tu su svrhu izmislili i »pokretne prijeko sudove«, koji se žure, da što više radničkih boraca i pravih narodnih ljudi osude na smrt.

Dne 27. lipnja strijeljani su po osudi prijekog suda u Zagrebu ovi naši drugovi i borci, čija će nam uspomena uvijek ostati u srcima: *Ivan Šikić, Ivan Sutlarić, Škrnjug Stjepan, Gašparović Vilim, Krznarić Stjepanu pretvorena je kazna smrti u kaznu od dvadeset godina teške tamnice.*

. Ovi naši nezaboravni drugovi, koji su pali kao žrtve frankovačkog terora, jer da su navodno dijelili proglas Komunističke partije Hrvatske, u kojemu se hrvatski narod poziva na solidarnost s pravednom borbom SSSR-a protiv njemačkih fašističkih razbojnika i na složnu borbu svih narodnih slojeva protiv tlačitelja hrvatskog naroda. Samo zato ih je zločinac Pavelić dao strijeljati.

Ove krvave žrtve radničkih i seljačkih boraca pridružuju se brojnim žrtvama naših drugova iz prošlosti, žrtvama bijelog terora i narodnih tlačitelja. Oni su poginuli na svojim položajima, na svojoj dužnosti, oni su hrabro žrtvovali svoje živote za prava i oslobođenje radnog naroda. Njihova dragocjena krv nije uzalud prolivena, njihovi mladi životi cementirat će još čvršće zbijenost radničkih i seljačkih redova za odlučnu i konačnu borbu s tlačiteljima hrvatskog naroda.

Slava drugovima Ivanu Šikiću, Ivanu Sutlariću, Stjepanu Škrnjugu i Vilimu Gašparoviću!

Dolje krvnici radnog naroda, frankovački plaćenici!

Živjela borba radnog naroda za oslobođenje hrvatskog naroda od jarma stranih i domaćih ubojica!

»Vjesnik radnog naroda«, br. 8(9), početkom srpnja 1941. Objavljeno u: »Politički vjesnik - Vjesnik radnog naroda«, 1940-1941, str. SOS.

3. VII 1941.

Govor J. V. Staljina na radiju u povodu napada Trećeg Reicha na Sovjetski Savez

Drugovi! Građani!

Braćo i sestre!

Borci naše armije i mornarice!

Vama govorim, prijatelji moji!

Vjerolomni vojnički napad hitlerovske Njemačke na našu otadžbinu, koji je počeo 22. juna — traje i dalje. I pored herojskoga otpora Crvene armije, i pored toga što su najbolje neprijateljeve divizije i najbolje jedinice njegove avijacije već razbijene i našle sebi grob na bojnim poljima, neprijatelj i dalje ide naprijed, bacajući na frontu nove snage. Hitlerovskim trupama pošlo je za rukom da zauzmu Litvu, veliki dio Letonije, zapadni dio Bjelorusije, dio Zapadne Ukrajine. Fašistička avijacija proširuje područje djelovanja svojih bombardera, bombardirajući Murmansk, Oršu, Mogiljov, Smoljensk, Kijev, Odesu, Sevastopolj. Nad našom otadžbinom nadnijela se ozbiljna opasnost.

Kako se moglo desiti da naša slavna Crvena armija pusti fašističkim trupama niz naših gradova i oblasti? Zar je njemačkofašistička vojska zaista nepobjediva vojska, kako o tome neumorno trube hvalisavi fašistički propagandisti?

Naravno, nije! Historija pokazuje da nepobjedivih vojski nema niti ih je ikad bilo. Držalo se da je vojska Napoleonova nepobjediva, međutim nju su potukle, jedna za drugom, vojske: ruska, engleska, njemačka. Držalo se tako isto, za vrijeme prvoga imperijalističkog rata, da je njemačka vojska Wilhelмова nepobjediva vojska, međutim nju su nekoliko puta tukle ruska i anglo-francuska vojska i nju je, najзад, potukla anglo-francuska vojska. To isto treba reći i za današnju njemačkofašističku vojsku Hitlerovu. Ta vojska nije dosad nailazila na ozbiljan otpor na evropskome kontinentu. Tek na našem teritoriju naišla je ona na ozbiljan otpor. I kad je u tome otporu naša Crvena armija potukla najbolje divizije njemačkofašističke vojske, onda to znači da i hitlerovska fašistička vojska može biti potučena i da će biti potučena, kao što su bile potučene vojske Napoleonova i Wilhelmovea.

Činjenica što su njemačkofašističke trupe ipak zauzele jedan dio našeg teritorija, — ta činjenica objašnjava se najviše time što je rat fašističke Njemačke protiv SSSR počeo u uslovima povoljnim za njemačku vojsku i nepovoljnim za sovjetsku vojsku. Stvar je u tome što je njemačka vojska kao vojska zemlje koja vodi rat već bila potpuno mobilizirana, i 170 divizija koje je Njemačka bacila protiv SSSR i bila primakla granicama SSSR stajale su u potpunoj pripravnosti, očekujući samo signal za napad, dok je sovjetskoj vojsci bilo potrebno još vremena da se mobilizira i primakne granicama. Od

velikoga značenja bilo je ovdje i to što je fašistička Njemačka neočekivano i vjerolomno prekršila pakt o nenapadanju, zaključen između nje i SSSR 1939. godine, ne vodeći računa o tome što će je cijeli svijet smatrati za napadača. Jasnije je da naša miroljubiva zemlja, ne želeći uzimati na sebe inicijativu kršenja pakta, nije mogla udariti putem vjerolomstva.

Može tko zapitati: kako se moglo desiti da sovjetska vlada zaključi pakt o nenapadanju s ljudima tako vjerolomnim i s takvim izrodima kao što su Hitler i Ribbentrop? Da nije tu učinjena griješka od strane sovjetske vlade? Naravno, nije! Pakt o nenapadanju - to je pakt o miru između dvije države. Baš takav pakt ponudila nam je Njemačka 1939. godine. Da li je sovjetska vlada mogla ne primiti takvu ponudu? Ja mislim da nijedna miroljubiva država ne može ne primiti sporazum o miru sa susjednom državom, makar na čelu te države stajali i takvi izrodi i ljudožderi kao što su Hitler i Ribbentrop. I to, razumije se, uz jedan obavezan uslov: da sporazum o miru ne zasijeca ni neposredno ni posredno u teritorijalni integritet, nezavisnost i čast miroljubive države. Kao što je poznato, pakt o nenapadanju između Njemačke i SSSR i jest baš takav pakt.

Sta smo dobili mi zaključivši s Njemačkom pakt o nenapadanju? Mi smo svojoj zemlji osigurali mir za godinu i po dana i dobili smo mogućnost da pripremimo svoje snage za otpor u slučaju da se fašistička Njemačka usudi da i pored pakta napadne na našu zemlju. To je nesumnjiv dobitak za nas i gubitak za fašističku Njemačku.

Sta je dobila i šta je izgubila fašistička Njemačka pogazivši vjerolomno pakt i napavši na SSSR? Ona je time dobila, trenutno, nešto povoljniji položaj za svoje trupe, ali je izgubila politički, razgolitivši se u očima cijeloga svijeta kao krvavi agresor. Nema nikakve sumnje da je taj trenutni vojnički dobitak Njemačke samo epizoda, a ogromni politički dobitak SSSR — ozbiljan i trajan činilac na osnovi kojega treba da se razviju odlučni vojnički uspjesi Crvene armije u ratu protiv fašističke Njemačke.

Eto zašto sva naša hrabra armija, sva naša hrabra ratna mornarica, svi naši avijatičari-sokolovi, svi narodi naše zemlje, svi najbolji ljudi Evrope, Amerike i Azije, naposljetku, svi najbolji ljudi Njemačke — žigošu vjerolomni postupak njemačkih fašista i simpatiziraju sovjetsku vladu, odobravaju držanje sovjetske vlade i vide da je naša stvar pravedna, da će neprijatelj biti potučen, da mi moramo pobijediti.

Zbog nametnutoga nam rata naša se zemlja uhvatila u koštac, boreći se na život i smrt, s najljućim i podmuklim neprijateljem svojim - s njemačkim fašizmom. Naša se vojska herojski bori protiv neprijatelja, do zuba naoružana tenkovima i avijacijom. Crvena armija i Crvena mornarica, savlađujući mnogobrojne teškoće, požrtvovno se biju za svaku stopu sovjetske zemlje. U borbu ulaze glavne snage Crvene armije, naoružane hiljadama tenkova i aviona. Hrabrost boraca Crvene armije - nema primjera. Naš otpor neprijatelju jača i raste. Cijeli sovjetski narod ustaje da brani otadžbinu zajedno s Crvenom armijom.

Šta je potrebno da bi se likvidirala opasnost koja se nadnijela nad našom otadžbinom, i šta treba poduzeti da se neprijatelj satre?

Prije svega je neophodno da naši ljudi, sovjetski ljudi, shvate svu dubinu

opasnosti koja prijeti našoj zemlji i da se oslobode dobroćudnosti, bezbrižnosti i duha mirne izgradnje, koji je potpuno razumljiv u mirno vrijeme, ali štetan danas, kad je rat iz osnove izmijenio situaciju. Neprijatelj je svirep i bezdušan. On je postavio sebi za cilj da osvoji našu zemlju, natopljenu našim znojem, da se dočepa našega žita i naše nafte, stečenih našim trudom. On je postavio sebi za cilj ponovno uspostavljanje vlasti spahija, ponovno uspostavljanje carizma, uništavanje nacionalne kulture i nacionalne državnosti Rusa, Ukrajinaca, Bjelorusa, Litvanaca, Letonaca, Estonaca, Uzbeka, Tatara, Moldavaca, Gruzina, Armenaca, Azerbejdžanaca i drugih slobodnih naroda Sovjetskoga Saveza, njihovo ponjemčivanje, pretvaranje u robove njemačkih knezova i barona. Radi se, prema tome, o životu i smrti sovjetske države, o životu i smrti naroda SSSR, o tome - da li će narodi Sovjetskoga Saveza živjeti u slobodi ili će pasti u ropstvo. Potrebno je da sovjetski ljudi shvate to i da ne budu više bezbrižni, da mobiliziraju sebe i da reorganiziraju cijeli svoj rad, da ga prilagode novim prilikama, ratu koji ne zna za milost prema neprijatelju.

Neophodno je, dalje, da u našim redovima ne bude mjesta plačljivcima i kukavicama, paničarima i dezerterima, da naši ljudi ne znaju za strah u borbi i da požrtvovno idu u naš otadžbinski oslobodilački rat protiv fašističkih porobljivača. Veliki Lenjin, tvorac naše države, rekao je da glavna osobina sovjetskih ljudi treba da bude hrabrost, odvažnost, neustrašivost u borbi, spremnost da se zajedno s narodom bore protiv neprijatelja naše otadžbine. Neophodno je da ta dična boljševička osobina postane svojina milijuna i milijuna boraca Crvene armije, naše Crvene mornarice i svih naroda Sovjetskoga Saveza.

Mi moramo odmah podesiti sav naš rad prema ratnim potrebama, podvrgavši sve interesima fronte i zadacima organiziranja uništenja neprijatelja. Narodi Sovjetskoga Saveza vide sad da je njemački fašizam neukrotiv u svojoj divljoj mržnji i neprijateljstvu prema našoj otadžbini, koja je svim trudbenicima osigurala slobodni rad i blagostanje. Narodi Sovjetskoga Saveza moraju ustati u obranu svojih prava, svoje zemlje od neprijatelja.

Crvena armija, Crvena mornarica i svi građani Sovjetskoga Saveza moraju braniti svaku stopu sovjetske zemlje, tući se do posljednje kapi krvi za naše gradove i sela, ispoljavati smjelost, inicijativu i dovrtljivost, osobine tako svojstvene našem narodu.

Mi moramo organizirati svestranu pomoć Crvenoj armiji, osigurati brzo popunjavanje njenih redova, osigurati njeno snabdijevanje svim što joj je potrebno, organizirati brzo prebacivanje transporta s trupama i ratnim materijalom, široku pomoć ranjenicima.

Mi moramo učvrstiti pozadinu Crvene armije, podvrgavši interesima te stvari sav svoj rad, osigurati pojačan rad svih poduzeća, proizvoditi više pušaka, mitraljeza, topova, metaka, granata, aviona, organizirati čuvanje tvornica, električnih centrala, telefonske i telegrafske veze, organizirati mjesnu obranu od napada iz zraka.

Mi moramo organizirati nemilosrdnu borbu protiv svih dezorganizatora pozadine, dezertera, paničara, protiv onih koji šire alarmantne vijesti, moramo tamaniti špijune, diverzante, neprijateljske padobrance, pružajući u svemu tome brzu pomoć našim lovačkim bataljonima. Treba stalno imati u

vidu da je neprijatelj prepređen, lukav, iskusan u varanju i širenju lažnih vijesti. Treba voditi računa o svemu tome i ne nasjedati provokacijama. Treba odmah predavati vojnome sudu sve one koji svojim paničarstvom i kukavičlukom smetaju stvari obrane, pa ma tko to bio.

Kad se desi da se jedinice Crvene armije moraju povući, treba odvoziti sav pokretni željeznički materijal, ne ostavljati neprijatelju nijedne lokomotive, nijednoga vagona, ne ostavljati protivniku ni kilograma žita, ni litre benzina. Kolhoznici treba da tjeraju svu stoku, žito da predaju državnim organima radi odašiljanja u pozadinske krajeve. Svu imovinu od vrijednosti, između ostaloga metale u boji, žito i gorivo, koja se ne može odvesti treba pošto poto uništavati.

U krajevima koje je neprijatelj okupirao treba stvarati partizanske odrede, konjičke i pješadijske, stvarati diverzantske trupe za borbu protiv jedinica neprijateljske vojske, za raspaljivanje partizanskoga rata svuda i na svakom mjestu, za dizanje u zrak mostova, putova, za kvarenje telefonske i telegrafske veze, za paljenje šuma, magazina, komora. U okupiranim krajevima treba stvarati nesnosne uslove za neprijatelja i za sve njegove pomagače, goniti ih i uništavati na svakom koraku, osujećivati sve njihove mjere.

Rat protiv fašističke Njemačke ne može se smatrati za običan rat. On nije samo rat između dvije vojske; on je u isto vrijeme i veliki rat svega sovjetskog naroda protiv njemačkofašističke vojske. Cilj ovoga svenarodnog otadžbinskog rata protiv fašističkih ugnjetača nije samo likvidiranje opasnosti koja se nadnijela nad našom zemljom nego i pomoć svim narodima Evrope koji stenju pod jarmom njemačkoga fašizma. U ovome oslobodilačkom ratu mi nećemo biti sami. U ovome velikom ratu mi ćemo imati vjerne saveznike u narodima Evrope i Amerike, među njima i u njemačkome narodu, koji su porobile hitlerovske glavešine. Naš rat za slobodu naše otadžbine slit će se s borbom naroda Evrope i Amerike za njihovu nezavisnost, za demokratske slobode. To će biti jedinstvena fronta naroda koji stoje na braniku slobode protiv porobljavanja i opasnosti od porobljavanja od strane fašističkih armija Hitlerovih. U toj vezi historijski govor ministra predsjednika Velike Britanije g. Churchilla o pomoći Sovjetskome Savezu i deklaracija vlade SAD o tome da je spremna pružiti pomoć našoj zemlji, koji mogu izazvati samo osjećanje zahvalnosti u srcima naroda Sovjetskoga Saveza, — potpuno su razumljivi i karakteristični.

Drugovi! Naše su snage ogromne. Nabusiti neprijatelj brzo će se uvjeriti u to. Zajedno s Crvenom armijom ustaju mnoge hiljade radnika, kolhoznika, inteligencije da se bore protiv neprijatelja-napadača. Ustat će milijunske mase našega naroda. Trudbenici Moskve i Lenjingrada već su pristupili stvaranju mnogotisućne narodne milicije za pomoć Crvenoj armiji. U svakome gradu kojemu prijeti opasnost od neprijateljeve najezde moramo stvoriti takvu narodnu miliciju, pokrenuti u borbu sve trudbenike da svojim grudima brane svoju slobodu, svoju čast, svoju otadžbinu — u našem Otadžbinskom ratu protiv njemačkog fašizma.

Radi brze mobilizacije svih snaga naroda SSSR, radi organiziranja otpora neprijatelju, koji je vjerolomno napao na našu otadžbinu, — stvoren je Državni komitet obrane u čijim je rukama sad koncentrirana cjelokupna vlast u državi. Državni komitet obrane počeo je svoj rad i poziva sav narod da se zbije oko

partije Lenjina-Staljina, oko sovjetske vlade, radi požrtvovnog pružanja pomoći Crvenoj armiji i Crvenoj mornarici, radi satiranja neprijatelja, radi pobjede.

Sve naše snage - na pomoć našoj junačkoj Crvenoj armiji, našoj slavnoj Crvenoj mornarici!

Sve snage naroda — na satiranje neprijatelja!

Naprijed, za našu pobjedu!

Prijevod s ruskog, objavljen u: J. V. Staljin, O velikome otadžbinskom ratu Sovjetskoga Saveza, Zagreb 1947, str. 5-13.

12

3. VII 1941.

Verzija govora J. V. Staljina objavljena u »Vjesniku radnog naroda«

Drugovi, drugarice, građani i građanke, braćo i sestre i borci naše Crvene armije!

Danas se obraćam na vas, prijatelji moji. Nastavlja se napad Hitlerove Njemačke na našu domovinu, započet dne 22/6. Bez obzira na viteški otpor Crvene armije, neprijatelj nastavlja da naprijed nadire bacajući na front sve svoje snage. Hitlerovoj vojsci uspjelo je da zauzme Litvu, znatan dio Letonije i dio zapadne Ukrajine. Fašistička avijacija bombardovala je Murmansk, Oršu, Kijev, Smolensk, Odesu i Sevastopolj. Nad našom otadžbinom vlada ozbiljna opasnost. Kako se je moglo dogoditi da je naša slavna Crvena armija ustupila fašističkoj vojsci niz naših gradova i reiona? Zar je njemačka fašistička vojska stvarno nepobjediva kao što sude fašisti? Razumije se da nije. Historija je pokazala da nijedna vojska nije nepobjediva. Armija Napoleona smatrala se kao nepobjediva, ali je bila razbijena rusko-engleskom i njemačkom vojskom. Isto tako držalo se je njemačku armiju za svjetskog prvog imperijalističkog rata nepobjedivom vojskom, ali je pretrpjela nekoliko poraza i najzad je bila razbijena od englesko-francusko-ruske vojske. Hitlerova vojska još nije susrela ozbiljnog otpora na kontinentu Evrope. Žestoki su rezultati otpora naše Crvene armije i znači da se Hitlerova vojska može razbiti i da će biti razbijena kao što je bila razbijena Napoleonova vojska i vojska cara Vilima. Napredak fašističke vojske objašnjava se time što je rat počeo u povoljnim prilikama za Njemačku, a nepovoljnim za Sovjetski Savez. Njemačka je bila potpuno mobilizirana, imala je 170 divizija na sovjetskoj granici, dok je

međutim Sovjetskom] Savezu bilo potrebno da izvrši mobilizaciju i da se trupe prebace na granicu. Veliki značaj tome jest da je fašistička Njemačka neočekivano prekršila pakt o nenapadanju, sklopljen 1939. g. Ne računajući s time¹... Razumije se da miroljubivi narodi naše zemlje mogu da pitaju, kako se je moglo dogoditi da je sovjetska vlada sklopila pakt o nenapadanju sa Hitlerom i Ribentropom? Nije li sovjetska vlada u tome napravila grešku? Razumije se da nije. Pakt o nenapadanju je pakt o miru između dvije države. Upravo takav pakt predložila nam je Njemačka 1939. g. Ja mislim da se ni jedna država ne bi mogla sustegnuti od potpisivanja sporazuma o miru i to naravno uz jedan neminovan uslov, a to je da taj pakt zbilja urodi korisnim plodom. Kao što je poznato, pakt između Njemačke i Sovjet[skog] Saveza upravo je takav pakt... Što je dobila i šta je izgubila fašistička Njemačka? Ona je s time dobila neznatnu vojničku prednost, ali je politički znatno izgubila pred cijelim svijetom. Nema sumnje, da je taj kratkovremeni dobitak za Njemačku samo epizoda, a za Sovjet[ski] Savez ogroman politički dobitak. Mi smo dobili godinu i pol vremena da usavršimo našu obranu. Narodi naše zemlje, Evrope, Azije i veliki dio njemačkog naroda odobravaju držanje sovjetske vlade i vide da je naše djelo pravedno i da će neprijatelj biti razbijen. Mi moramo pobijediti. Naša vojska junački se bori protiv neprijatelja naoružanog do zubi. Crvena armija i ratna mornarica tuku se sa hiljadama tankova i aeroplana. Besprimjerna je hrabrost boraca Crvene armije. Naš otpor neprijatelju raste i jača. Što je potrebno da bi se spriječila opasnost koja se nadnijela nad našu otadžbinu? Kako bi uništili neprijatelja? Prije svega potrebno je da bi naši ljudi shvatili svu opasnost koja prijete našoj otadžbini i da je rat do temelja izmijenio situaciju. Neprijatelj je žestok i neumoljiv. On je stavio sebi za cilj otimanje tuđih zemalja. On imade za cilj uspostaviti carizam, uništiti Ruse, Ukrajince, Letonce, Estonce, Tatаре, Gruzince, Moldavce, Jermence i druge slobodne narode Sovjetskoga Saveza. On želi uništiti nacionalnu kulturu i germanizirati narode Sovjetskog Saveza. Na taj način radi se o životu i smrti, da li će narod Sovjetskog Saveza biti slobodan ili će pasti u ropstvo. Potrebno je da sovjetski narod to shvati i da prestane biti bezbrižan. U našoj zemlji nema mjesta za malodušnike i kukavice. Veliki Lenjin, koji je stvorio našu državu, govorio je da sovjetskom narodu treba da budu glavne osobine: hrabrost, odvažnost i nepoznavanje straha u borbi protiv neprijatelja otadžbine. Narodi Sovjetskog] Saveza dužni su da zajedno sa Crvenom armijom brane našu zemlju do posljednje kapi krvi. Mi moramo da organiziramo svestranu pomoć Crvenoj armiji. Moramo da osiguramo brzo snabdijevanje trupa bezbrojnim materijalom i pružiti široku pomoć ranjenicima, osigurati brzo otpremanje transporta materijala. Treba da učvrstimo pozadinu, da osiguramo pojačani rad u poduzećima, proizvoditi više pušaka, mitraljeza, topova, metaka, granata i aeroplana. Organizirati lokalnu obranu protiv napadaja iz zraka. Mi moramo da organiziramo nemilosrdnu borbu protiv širitelja lažnih glasina, deztertera i špijuna. Moramo imati u vidu da je neprijatelj lukav i da imade praksu u izmišljanju lažnih vijesti. Suzbijati neprijateljske padobrance i pružiti u svemu tome brzu pomoć našim lovačkim avionima. Moramo znati da je neprijatelj vješt u širenju lažnih glasina. Treba predati sudu sve one koji stvaraju paniku i svojim kukavičlukom smetaju

obranu. U slučaju povlačenja Crvene armije ne smije se ostaviti neprijatelju ni jednu lokomotivu ni jedan vagon, ni 1 kg žita, ni litar goriva. Seljaci moraju povući svoju stoku, te uništiti žito koje se ne može smjestiti u pozadinu. U oblastima, koje je neprijatelj zauzeo, treba organizirati pješačke i konjaničke odrede za borbu u neprijateljskoj pozadini. Treba dizati u zrak mostove, paliti šume, stovarišta i komore. Rat protiv Njemačke ne može se smatrati običnim ratom. Ovo nije rat između dvije vojske. Rat vodi cijeli sovjetski narod protiv njemačkih trupa, da u isto vrijeme pomogne svim narodima koji stenju pod ropstvom njemačkog fašizma. Naše su sile bezbrojne. Imademo saveznike među narodima Amerike i Evrope. Ovaj rat vodimo rame uz rame s narodima Evrope i Amerike. Tako nam je Engleski ministar predsjednik g. Cerčil obećao punu pomoć kao i vlada Amerike, što je ruski narod primio s oduševljenjem.

Uložimo sve sile za podršku naše slavne Crvene armije, naše slavne mornarice, uložimo sve sile naroda za uništavanje neprijatelja.

»Vjesnik radnog naroda«, br. 8(9), početkom srpnja 1941. Objavljeno u: »Politički vjesnik — Vjesnik radnog naroda«, 1940—1941, str. 501—503.

¹ Nejasna mjesta i prekidi u tekstu tako su označeni u originalu sa tri točkice.

13

6. VII 1941.

Pismo Josipa Broza Tita Josipu Kopiniču

Dragi prijatelju

Šalji ovo odmah. O rezultatima detaljno ne javljam. O tome će se i onako čuti. Ovdje je stvar postavljena oštro i ne stoji loše. Sa tvojim načinom kako si ti postavio Hrvatima u pismu ja se ne slažem,¹ jer se ne mogu okrivljavati čitave familije.² Ko je kriv tamošnjem natezanju mi ćemo ispitati i preduzeti oštre mjere. Nemoj se više ti kačiti sa ljudima. Ako nešto opaziš, onda javi meni. Ja sam dao oštre naloge za Hrvate i svaki onaj koji će to sabotirati, biće strijeljan.

Ja tamo sada ne mogu nikako doći. Ovdje imam mnogo posla, jer su svi moji, osim dvojice, otišli u partizane na teren. Za par dana nadam se krupnih događaja.

Kuće nemoj kupovati, radije iznajmi negdje. Sada nam treba mnogo novaca za prskalice.³ Gledaj da štediš, ako je moguće.

Pozdrav svima

•jp 4

Javi još to:

Na aerodromu u Bgd⁵ ima stalno oko 200—300 aviona i ovdje je škola za letenje za njemačke pilote

Josip Broz Tito, Sabrana djela, tom 7, str. 49.

¹ Vid. dokument br. 8.

Komunistička partija.

Eksplziv, municija.

⁴ Josip Broz Tito.

⁵ Beograd.

14

7. VII 1941.

*Prijedlog teksta rezolucije Centralnog komiteta KPH koji je
svojevoljno napisao Pavle Pap*

Rezolucija sjednice CK KPH, 7. VII 1941. (upućena CK KPJ)

S obzirom na zahtjeve koje pred nas stavlja CK KPJ i KI, a u vezi sa dosadašnjim radom ovdje, CK KPH smatra za potrebno da izjavi ovo:

1. Rad na liniji sabotaže, diverzije i vojnih akcija, u ovim danima napada fašističkih bandita na SSSR, bio je u Hrvatskoj skoro ravan nuli. CK KPH je napravio veliki propust time što je prepustio taj rad nacionalnom vojnom komitetu za Hrvatsku, koji je svojim birokratizmom, sektaštvom i tromošću kočio akcije i vršio objektivno zločinačku sabotažu tog danas najvažnijeg rada.

2. U mjesnom voj[nom] komitetu] Zagreba, u nacionalnom] vojnom] komitetu] za Hrvatsku, pa i u centralnom] voj[nom] komitetu opažala se tendenca odvajanja od part[ijske] organizacije], tendenca antiboljševičkog potcjenjivanja rukovodeće uloge partije, sektaška tendenca da se spriječi da cijela part[ijska] org[anizacija] bude mobilisana za današnje akcije, tendenca sektaškog ograničenja akcija na »izabrane« pojedince, a istovremeno s time (kao prirodna pojava) oportunističke tendence beskonačnog odugovlačenja, birokratizma i kočenja akcija. Ta se tendenca počela kristalizirati kod mnogih ljudi u vojnim komitetima u obliku štetnog mišljenja da partija tobože treba da bude oruđe u rukama birokratskih i zasektašenih vojnih komiteta.

3. Posljedica takvog »rada« vojnih komiteta, kao i nedovoljno energičnog istupa CK KPH nije samo nepostojanje akcija, već i zbunjenost, ogorčenost i

dezorganiziranost po pitanju akcija kod partijskog članstva i simpatizera. A s druge strane tendenca stvaranja od partije posebne i odvojene paralelne organizacije i grupe ljudi sa sličnim pogrešnim i štetnim nazorima o ulozi partije, kao najviše forme organizacije proletarijata.

4. Da se ne bi, i pored intervencija CK KPJ i dalje dešavale slične stvari, a i da bi se u interesu daljeg rada izvidila lična odgovornost rukovodećih drugova za takav dosadašnji rad, tražimo:

a) Da CK KPJ hitno odredi komisiju koja će ispitati ličnu odgovornost za dosadašnju pasivnost po pitanju akcija.

b) Da sastav odgovornih rukovodećih tijela — osobito za neposredno rukovođenje današnjim akcijama — učini ovisnim od ishoda te istrage.

c) Da pošalje KI i ovu rezoluciju kao znak samokritike i težnje za ispravkom dosadašnjih teških pogrešaka. Ukoliko je to tehnički teško neka se pošalje skraćena rezolucija u ovom skraćenom obliku:

»Rezolucija sjednice CK KPH upućena CK KPJ. — Akcije u Hrvatskoj do sada — skoro ništa. CK KPH pogrešno taj rad prepustio vojnom komitetu za Hrvatsku, a ovaj vodio sektaški, birokratski rad, kočio akcije i vršio objektivno sabotazu akcija. Kod ljudi u vojnim komitetima (sve do centralnog) tendenca potcjenjivanja uloge partije, sektaštva i birokratizma. Posljedica: zbunjenost, ogorčenost i dezorijentiranost komunista i stvaranje paralelne, od partije odvojene, sektaške i birokratizirane organizacije sa pogrešnim i štetnim shvatanjima. Tražimo od CK KPJ hitnu istragu za ličnu odgovornost, te dostavu ove rezolucije KI—i. CK KPH.«

Ovu rezoluciju upućuje CK KPH CK KPJ, s time da CK KPJ odredi da li, kada i kako da se ona objavi partijskom članstvu.

Zagreb, 7. VII 1941.

CK KPH

Ukoliko Vlada¹ ne stiže da piše, javljam ovo:

Odluke o reorganizaciji] primljene jednoglasno. Osvrnulo se na dosadašnje greške i konstatovano je da je forum sam vidio potrebu reorganizacije], ali da je to sprovedeno lagano. Sad je preduzeto sve da se uradi po uputama za reorganizaciju.

Original, strojopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/24. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 68-69.

¹ Vladimir Popović.

Pismo Pavia Papa Josipu Brozu Titu

Stari¹

1. Švaba II.² sretno otputovao. Javljeno mu je da je Šv. I.³ sretno prebačen u Njemačku], ali da mu se prije puta desila jedna nesreća. U stanu gde je bio (u M.⁴) došli su da hapse. On je pobjegao bos i u gaćama (ako je to točno?) iz klozeta (vjerojatno je pantalone imao). Uspostavljena je stalna veza za gore. Taj posao sam predao djevojci koja je radila sa mnom, a koja je trebala da me zamijeni dok je Leka⁵ bio tu. Ima jednu zamjenicu za taj posao.

2. S obzirom na situaciju, a i ti si javio da se posvetimo akcijama ja sam sav rad predao. I to ovako: vezu s kuririma (to je zapravo jedini posao centr[alne] tehnike) gore spomenutoj djevojci. Ostale stvari se i tako odnose na teh[niku] Hrvatske (propusnice itd.), predao sam hrv[atskom] tehniku koji svaki dan ima sastanak sa Vladom Špancem⁶ (zbog svakodnevnih organizacionih) poslova) a i sa mnom (da ga potpuno uputim). Posao će da ide dobro, ako org[anizacija] dađe pomoć. Za sada je to strašno slabo. MK nije u stanju da da nijedan stan, nijednu legitimaciju. Vlado⁷ se slaže da to treba čvrsto postaviti.

3. Šaljemo jednu stariju propusnicu koja je bila u prometu oko 23-eg prošlog mjeseca. I to zato jer uz njem[ačku] propusnicu treba da bude hrvatska iz tog vremena (a mi smo poslali onu koja je odostrag prazna i vrijedi od 1-og o. m.). Zato prepisite sve podatke sa one propusnice (onog knjigoveže), jer je tamo sve točno (i broj i ime) i ispunite ovu (sa datumom 23. VI.).

4. Kaži tamo da se drugovi potrude: a) da kad dođe kurir ujutro da u podne već nađu nekog da do uveče dobije odgovor (jer poštar mora da se vraća) i b) da i Beograd šalje ponekad kurira a ne samo mi.

5. Za pripovijest sa Talijanom⁸ sam ti ispričao. Iz izvještaja Vlade vidiš šta je uradio čovjek za vazduh⁹ (ili ti lufter na njemačkom). Kad mi je rečeno da me on naziva policijskim špijunom htio sam da ga premlatim, ali me je Brka¹⁰ rashladio. Raskrinkaćemo ga kao nikog nikada. Zamisli taj burgijaš najobičniji ide na sastanak MK i priča tamo laži, da sam tobože ja otvorio njegovo pismo (a ne Talijan), i još neke krupne laži. Govori o stvarima o kojima pojma nema. *To je dobro*. Tražim da se mene ispita povodom njegovih lažnih tvrdnji, ali u njegovom prisustvu, ili prosto da njega sasluša Komisija, ali u mom prisustvu, jer ću ga uhvatiti u 1000 laži. Mislim da je to potrebno ne toliko radi mene, koliko u interesu partije, da se pokaže kako je on *lažno obavještavao dedu*.¹¹ Ako mi dokažemo da on laže (po mom pitanju) da pojma nema o stvarima o kojima govori (na pr. da je »sumnjivo« što je »uhapšen« čovek koji je za šofera pravio radio, međutim taj nije uhapšen, već odveden u židovski logor, kao Židov sa celom familijom). Ako velim, dokažemo da on o većini

stvari o kojima govori *pojma nema*, da laže i izvrće stvar, onda smo dokazali da je lažno obaveštavao dedu i da je na osnovu tog lažnog obavještenja i mogla stići odluka da se Čača H.¹² smenjuje zbog »špijunaže« i inih stvari.

Mislim da njega treba hitno saslušati. Uopće ne znam šta ja radio sa Talijanom. Ali jasno je da mu je napunio glavu sa pričama. — Ako misliš da ne treba njega direktno saslušati, neka se odredi da Komisija sasluša mene, ali da on bude prisutan, da mu ja postavljam pitanja, jer najbolje znam kako su tekle stvari.

6. Kaži drugovima u Bgr.¹³ da napišu par redi o borbama u Srbiji. Ništa ne znamo.

Šiflja]¹⁴

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/157. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 80-81.

¹ Josip Broz Tito.

² Nije se moglo ustanoviti ime.

³ Isto.

⁴ Isto.

⁵ Po svoj prilici Aleksandar Ranković.

⁶ Vladimir Popović.

⁷ Vladimir Popović.

⁸ Rigoletto Martini.

⁹ Josip Kopinič.

¹⁰ Rade Končar.

¹¹ Izvršni komitet Kominterne.

¹² CK KPH.

¹³ Beograd.

¹⁴ Pavle Pap.

VII, 1941, sredina

Izvještaj Rade Končara Centralnom komitetu KPJ

Dragi drugovi

Nakon dolaska Vlade¹ natrag ovamo u Zagreb mi smo održali sjednicu na kojoj nam je Vlada saopćio vaše odluke. Sjednica je jednoglasno primila vaše odluke i konstatovala da smo mi već i sami počeli u tom pravcu da reorganizujemo svoj rad samo što smo bili spori i dovoljno neodlučni. Na sjednici smo raspravljali i o uzrocima da se do sada nije napravilo sve ono što se je moglo i trebalo i konstatovali smo da je glavna krivica u tome što se nismo znali brzo i na vrijeme prilagoditi nastaloj situaciji, a naročito naše nerazumjevanje u nastaloj situaciji u odnosu prema vojnoj liniji, tako da je bio nastao priličan zastoj u pogledu izvođenja akcija koje su se pred nas postavljale, mi smo kažem i prije vaše odluke o reorganizaciji sami počeli u tom pravcu ispravljati naš rad a vaša odluka potvrdila je već ono što smo bili počeli da radimo. Silja² mi je pročitao kopiju od pisma koje je poslao Starom,³ ja se ne slažem sa tim pismom, jest da u njemu ima točnih navoda ali ona je njegova ocjena preoštra i netočna. Krivice svakako ima i na pojedincima što se do sada nije napravilo više u borbi protiv fašizma, ali ponavljam najviše smo krivi svi skupa.

Raspravljajući o našem dosadašnjem radu sjednica je konstatovala svoje pogriješke i propuste, a Vama drugovi obećavamo da ćemo svojim budućim svestranim nastojanjem popraviti sve propuste koje smo napravili. Šaljemo vam proglas⁴ koji smo izdali ovih dana u vezi sa pozivom za stvaranje jedinstvenog nacionalnog oslobodilačkog fronta. Mi smo već počeli sa manjim akcijama, ovih dana mislimo izvesti neke krupnije. U sledećem pismu javićemo opširno o svim akcijama koje smo izveli. Najteže nam je što nemamo dovoljno stručnjaka za akcije većeg oblika, ali smo se sada povezali sa čovekom koji će nam u tom pogledu nadamo se pomoći. Poduzeli smo sve mjere za stvaranje partizanskih odreda i ostalih akcija koje ste postavili pred nas. Raspoloženje u narodu počelo je polako da se povraća, a naročito zadnjih dana kad fašistima slabo ide na frontu protiv SSSR. Kod nas u partijskoj organizaciji pokazalo se prilično kukavica i malodušnika koje ćemo morati čistiti vani iz partifije].

Našli smo jedan novi izvor za radio stanicu tako da ćemo mjesto one koja je pala imati ovih dana druge dvije, jedna je već gotova u našim rukama i mnogo je bolja i jača od one koja je pala. Ova sada ima 40 kilometara domet, a ovu koju gradi obećava da će imati 150 kilometara. Mislimo u buduće svaki dan davati vijesti sa fronte i od nas, javite što mislite vi o tome. Ako bi se dalo prenjeti mislim da ne bi bilo rđavo da i vama u Beograd pošaljemo jednu, *kao dar od braće Hrvata*, šta bi u ovoj situaciji jako dizalo moral masama.

Šilja je javio Starom da sam ja rekao da bi se trebali sastati u Beogradu ja,

Mali⁵ i Stari. Ja sam njemu rekao da bi po mom mišljenju trebalo održati sjednicu CK i da ja i Mali dodemo tamo. Sada međutim mislim da nema potrebe pošto stojimo pred jasnom situacijom a naročito posle vaših odluka koje nam je Vlada doneo držim da nema nikakve jače potrebe za sjednicu CK.

Imala je jedna provala po tehnicu koja se nije proširila, u zatvoru su 2—3 partizafna] i 2 simpatizera. Teror se svakog dana ovde kod nas pogoršava ali se nadamo da nas neće zaplašiti.

Za sada drugovi ovoliko, sledeći put ću biti opširniji.

Sve vas skupa najljepše pozdravlja

Brko⁶

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/159. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 78-79.

¹ Vladimir Popović.

² Pavle Pap.

³ Josip Broz Tito.

⁴ Dokument br. 17.

⁵ Edvard Kardelj.

⁶ Rade Končar

17

VII, 1941, sredina

Proglas Centralnog komiteta KP Hrvatske

Radnici, seljaci, inteligencijo i svi domoljubi! Hrvatski narode!

Otkako je Njemački fašizam opet jednom vjerolomno pogazio jedan ugovor i gađanu riječ i preko noći mučke, podmuklo i razbojnički napao Sovjetski Savez, sve više dolazi do izražaja porobljenost naše zemlje. Obruč pljačke, gladi i terora sve se više steže oko grla našega naroda. Povrh toga je Pavelić uputio javni poziv na stvaranje »dobrovoljačkih« bandi za borbu protiv naroda SSSR-a, a njemački je fašistički radio objavio da je i vojsku stavio fašistima na raspolaganje, da bi udovoljio svojim obvezama iz trojnog pakta. I krv bi svoju trebao hrvatski narod prolijevati za interese njemačkog fašizma. A kakova je ta borba fašizma? Fašizam je napao SSSR, da bi osigurao svoje dosadašnje ratne uspjehe i zadržao u ropstvu potlačene narode, koji se sve više dižu i sve više svoje oči upiru u Sovjetski Savez, kao zaštitnika porobljenih i potlačenih. *Stoga ovaj mučki napad nije samo napad na narode*

Sovjetskog Saveza, nego je uperen i protiv slobode i nezavisnosti svih naroda koji stenju pod ropstvom fašizma, pa dakle i hrvatskog naroda. Zato borba Sovjetskog Saveza nije samo njegova borba, nego borba svih po fašizmu potlačenih i porobljenih naroda.

Borba je Sovjetskog Saveza dakle pravedna borba, nametnuti rat protiv fašističkih pljačkaša i okupatora, jednako kao što je i borba hrvatskog naroda za nacionalno oslobođenje pravedna borba. No ovaj golemi rat golemih vojski pruža priliku hrvatskom narodu, da jače povede borbu za svoje nacionalno oslobođenje i daje mu sigurnost, da će u savezu sa Crvenom armijom radnika i seljaka sigurno pobijediti svoje okupatore, fašističke krvnike i njihove frankovačke plaćenike u Hrvatskoj.

Pristaše Hrvatske seljačke stranke i Samostalno demokratske stranke!

I vi ste za nacionalnu slobodu; za pravo naroda da sam odlučuje svojom sudbinom na cijelom svom teritoriju; za bratstvo među narodima, a protiv razbojničkih ratova i fašizma.

Domoljubi! Krvnici, koje su okupatori postavili na našu grbaču, pristali su — tobože u vaše ime — da se kolijevka naša Dalmacija pripoji Italiji; oni raspiruju nečuvenu mržnju među narodima, koji nastavaju našu domovinu; predaju dnevno vašu muku, neophodno potrebne životne namirnice, vašem tlačitelju, uvode nečuven teror protiv svih vas, koji ste spremni da se borite za svoje svijetle ideale; predavaju živote vaše omladine, da njihovom krvlju pokušaju podjarmiti i druge narode, da njihovom krvlju udare po glavnim snagama vaše borbe.

Komunistička Partija Hrvatske vas sve poziva, da se udružimo u *jedinstven nacionalno-oslobodilački front* za odlučnu borbu za naše nacionalno oslobođenje, za oslobođenje svih porobljenih naroda od fašističkog jarma. Pridružimo se borbi slobodnih Sovjetskih naroda protiv zajedničkog neprijatelja. Povedimo zajedno nepomirljivu borbu protiv fašističkih krvnika i protiv svih onih, koji im pomažu. Postavimo kao jedini uslov za saradnju, da se neće u toj borbi ni pod kojim uvjetima i ni pod koju cijenu pomagati fašizam i njegove pomoćnike. Neka vam ne smeta različnost naših pogleda na svijet, nacionalna ili vjerska pripadnost — prepustimo da oslobođeni narod sam riješi sva ta pitanja. Zajednički povedimo borbu protiv svih kapitulanta, malodušnika i neprijatelja borbe Sovjetskog Saveza jer su to i naši neprijatelji. Ne vjerujte podloj laži naših zajedničkih neprijatelja, da se Komunistička partija bori za uspostavu versajske Jugoslavije i ponovnu prevlast srpske gospode. *Ne! Narod ima sam odlučiti kako će živjeti. Nakon pobjede nad fašizmom, neka Hroati, Srbi, Slovenci, Crnogorci i ostali porobljeni narodi urede svoje međusobne odnose kao ravnopravni i slobodni narodi.*

U našoj nas pravednoj oslobodilačkoj borbi neće zaplašiti niti bjesomučni teror krvavih plaćenih fašističkih izdajica, niti »priječki sud«. Pale su već mnoge žrtve tog pobješnjelog terora. Ovih su se dana krvavi fašistički sluge u Hrvatskoj poprskali nevinom krvlju četvorice mladih hrvatskih radnika. Izmrcvarili su ih do smrti da bi iznudili od njih tobožnja priznanja, a onda su

ih »osudili« na smrt. »Navik živi ki zgine pošteno«, a radnička klasa i narod su u svojoj borbi neslomivi. Krvnicima će uskoro narod suditi!

Vojni obveznici, vojnici, podoficiri i oficiri!

Ne nanosite ljagu slobodoljubivom hrvatskom narodu, ne idite u dobrovoljce protiv SSSR-a. Ne odazivajte se mobilizaciji za rat protiv SSSR-a. Nedajte da vas vaši krvnici upotrebe za stvaranje kontrarevolucionarne vojske i za borbu protiv vlastitog naroda. U koliko vas natjeraju u vojsku i u borbu, okrenite oružje protiv vašeg pravog neprijatelja.

Ustaše! Mnogi ste stupili u ustaški pokret, jer ste vjerovali, da ćete tako izvojevati slobodu vašem narodu. Te vaše osjećaje nastoje podlo iskoristiti za služenje vašem najgorem neprijatelju, a protiv vlastitog naroda. Vrijeme je još da se trgnete i otkazete poslušnost vašem izdajici »poglavniku« i da se pridružite narodnoj borbi. Budite dostojni sinovi svoga naroda, a izdajicama i njihovim trabantima sudit će gnjev narodni.

Hrvatski narode! Udruži sve svoje sile u složnu borbu za osnovna narodna prava. Spriječi složnim silama pljačku u korist fašističkih krvnika. Nedaj mu niti zrna žita, nedaj da prevozi ratni materijal preko naše zemlje, spriječi učešće Hrvatske u banditskom napadu na slobodne narode Sovjeta. Srušimo zajednički nametnuti nam režim Pavelićev, režim nacionalne izdaje i terora.

Živio jedinstveni nacionalno-oslobodilački front!

Živjela pravedna borba hrvatskog i ostalih naroda Jugoslavije!

Živjela pravedna borba naroda Sovjetskog Saveza!

Živjela bratska Crvena armija, armija radnika i seljaka!

Živjelo bratstvo i solidarnost potlačenih naroda s narodima Sovjetskog Saveza!

Dolje fašistički krvnici!

Dolje nametnuta fašistička vlada terora i gladi!

Slava strijeljanim narodnim borcima!

*Centralni komitet
Komunističke partije Hrvatske*

Original, letak, umnožen geštetnerom, AIHRPH, KP-315. Objavljeno u: Marijan Rastič, Izbor iz arhivske građe KPJ i KPH, str. 38-40.

17. VII 1941.

Pismo Centralnog komiteta KPJ Centralnom komitetu KPH

HRVATSKOM ČAĆI

Dragi drugovi, šaljem vama našega poverenika druga N. Španca¹ da ispita čitavu stvar sa promenom u tamošnjem ćaci i da vama saopšti naše gledište po ovom pitanju. Nas je čitava stvar vrlo neugodno iznenadila, prvo zbog toga što mi nismo bili o tome obaviješteni i što se čitava stvar uradila bez našega znanja u prkos toga što smo mi sami predvideli mjere i imenovali tri odgovorna druga da bi se tamo popravilo stanje i preduzeli hitne potrebne akcije, a drugo žao nam je to što je i opet baš u hrvatskom ćaci moralo do takvog stanja doći. I ako je danas takva situacija da se nema vremena za duga ispitivanja i istrage već da je potrebno djelovati brzo i odlučno ipak smatramo da je drug Vazduh² učinio krupnu pogrešku kada se na svoju ruku i bez našega znanja umešao u stvar za koju on, tvrdimo, nije imao nikakvog prava da tako postupi. Ovakav postupak dovodi do razbijanja organizacije a ne njezino akciono osposobljavanje.

Čitava odgovornost zbog toga pada na njega.

Pretresajući čitav ovaj slučaj 16. VII t. j. posle dolaska druga Bak...³ Mi smo zauzeli sledeći stav koga smatramo jedino mogućim u ovoj situaciji i spasili jedinstvo Partije: 1. Slažemo se sa odlukom Kl i ako se ne slažemo sa načinom kako je postupio drug Vazduh i kako je on formulisao čitav taj slučaj pred Djedom⁴ izvršujući na taj način i prepad protiv nas u vrijeme kad mi nismo bili u mogućnosti da i sa naše strane obavijestimo Djeda o pravom stanju stvari, 2. Smatramo da je CK KPH u celini učinio krupnu političku pogrešku zbog neshvatanja svojih zadaća i zadaće čitave KPH povodom napada fašističkih bandita na SSSR. Diskusija kod vas o kompetenciji i t. z. vojnoj liniji u vrijeme kada treba čitava Partija da djeluje brzo i odlučno bila je štetna i ne može se ničim opravdati, tim više što ste vi bili dobili već prvih dana naš proglas u kome se jasno govori šta treba učiniti, 3. Nama je nerazumljivo zašto se tamo nije odmah štampao naš proglas koji je bio vrlo aktuelan i koga smo mi izdali već 23. VI. i odmah vama poslali. Tražimo da se tačno ispita ko je kriv da se proglas nije štampao, 4. Slažemo se da se nad Siljom⁵ vodi istraga o njegovim krivicama. Optužba da je on provokator je krupna optužba i ta stvar se mora izvesti na čistac — tražimo da nam rezultate odmah pošaljete, 5. Tražimo da se odmah suzbiju svi lični sukobi kako bi se sačuvalo jedinstvo Partije i da bi se napregle sve sile na izvršenju zadataka vaše partijske organizacije, 6. U interesu discipline i akcione sposobnosti Partije vi se morate pokoriti odluci Kl ako je ona zaista donela tu odluku, a naša je dužnost da mi

tu čitavu stvar objasnimo pred Kl da bi se u buduće takvog šta više izbeglo. 7. Riješeno je da se drug Beve⁶ odmah vrati u Zgb.⁷ i da bude tamo naš predstavnik. 8. Drug Tito ne može doći tamo iz više krupnih razloga, a naročito zbog krupnih akcija koje su sada u toku naročito u Srbiji i Crnoj Gori gde se koncentrišu velike mase za borbu a čitavu stvar vodimo samo mi. 9. Drug Brka⁸ neka odmah dođe zbog važnih razloga i on se više neće vraćati tamo za izvesno vrijeme. Prije odlaska treba ga ispitati i njegovu izjavu zapisnički utvrditi. 10. Ako Vlado-Španac⁹ treba da uđe u rukovodstvo KPH onda neka uđe, ali nam odmah saopštite čitavu listu ljudi rukovodstva. 11. Mi ćemo u buduće poduzeti najoštrije mjere protiv svakog, kako pojedinca tako i rukovodstva koji će ignorisati naše odluke ili CK kao forum. 12. Za čitavu stvar, kako za novo rukovodstvo KPH tako i za njegov rad snosi svu odgovornost drug Vazduh dok se stvar u Kl ne razjasni.

Drugovi. Napustite sve lične prepirke i slično, napregnite sve vaše snage u borbi za pomoć SSSR-u i u borbi za oslobođenje od omraženih okupatora. Ne zaboravite da ste vi sada vojnici u ratu, i to vojnici koji treba da predvode. Kukavicama i saboterima ne samo nema mjesta u Partiji već moraju biti satrti. Još uvijek se kod vas slabo čuje o nekim krupnijim akcijama, još železnice voze nesmetano materijal za fašističke bandite, za borbu protiv SSSR i t. d. Udarite snažno po najosjetljivijim tačkama neprijatelja, ne štedite nikakvih žrtva jer će se na taj način doprinesti bržem porazu fašista.

Drugovi u Srbiji daleko su vas pretekli u tome, evo nekoliko primjera: Kod Obrenovca je, prije četiri dana, dignut u vazduh žel[eznički] most i razrušena pruga zbog čega su se Nijemci toliko razbjesnili da su odmah strijeljali desetoricu ljudi, gdje su ih god stigli i za koje su znali da su nekad bili komunisti. Iz varoši su poslije toga pobjegli u šumu skoro svi muškarci i vodila se čitavu noć prava borba mitraljezima i puškama po okolnim šumama. U Smederevu su naši zapalili i uništili najveće skladište benzina koje Nijemci imaju u Jugoslaviji. U Beogradu su već po drugi put zapaljeni njemački kamioni u sred beloga dana. Pruga za Niš je na nekoliko mjesta razrušena. Telefonske žice se neprekidno sijeku i time jako usporava železnički promet. U rafineriji benzina pokvareno je mnogo benzina šećerom, zapaljeno je skladište sijena i mnogo drugih sabotaža u tvornicama, železnicama i t. d.

Spremite se drugovi da poduprete borbu Srba i Crnogoraca koja ulazi u sve oštriju fazu, jer nije isključeno da će poslati ustaše za ugušenje toga oslobodilačkog pokreta u tim krajevima, jer Nijemaca neće biti dovoljno. Osim toga, potrebno je da požar borbe bukni po čitavoj zemlji. Za uništenje krupnih neprijateljskih skladišta raznih ratnih sretstava do žita i drugih namirnica, organizujte dobro oružane odrede koji će uprkos svim stražama izvršiti svoju zadaću. Nastojte da takvi naoružani odredi osvajaju skladišta oružja i municije koje je potrebno za naoružanje novih odreda. Svaki napad treba da bude dobro promišljen i dobro izveden.

Čuli smo da tamo harangira neki Antonov,¹⁰ Stipe¹¹ i Grub..¹² Te tipove treba strogo pritegnuti i onemogućiti da dalje rovale.¹³ Oni su se pokazali nesposobnim da vrše svoje poslove za koje su bili određeni i sada krive za to

Partiju i vode borbu protiv pojedinih ljudi. Danas se više ne može trpjeti takva štetočinska rabota i treba radikalno postupati protiv takvih sabotera.

Ćaća¹⁴

Original, strojopis (nedostaje završetak), AIHRPH, KP-3/7. Objavljeno u: Josip Broz Tito, Sabrana djela, knj. 7, str. 55-57.

¹ Blagoje Nešković.

² Josip Kopinič.

³ Vjerojatno Mitar Bakić. Vidi objašnjenje u poglavlju »Partijska istraga«, bilj. 6.

⁴ Izvršni komitet Kominterne.

⁵ Pavle Pap.

⁶ Edvard Kardelj.

⁷ Zagreb.

⁸ Rade Končar.

⁹ Vladimir Popović.

¹⁰ Ivan Srebrenjak.

¹¹ Stipe Đaković.

¹² Pero Grubor.

¹³ Radilo se o neprovjerenoj obavijesti koja je došla do CK KPJ. Vidi dokument br. 20.

¹⁴ CK KPJ

17. VII 1941.

Izveštaj Centralnog komiteta KPH Centralnom komitetu KPJ

Dragi drugovi, »čovjek za vazduh«¹ počinje da uvida da je zabrljao, mada otvoreno ne priznaje. Sada povlači neke stvari na kojima je prvog dana jašio. Dobija se utisak da bi želio da stvar legne, govoreći da on nema nikakvih ambicija. Dozvoljava da je napravio samo taktičku grešku. Naše je mišljenje da je bolesno ambiciozan — i što je najgore, da je zbog nevođenja efikasnih akcija ovdje, povezujući se sa Matesom,² Vandom,³ Bumbarom⁴ jednim i drugim, a preko Bumbara sa MK, imao namjeru da prljavo upotrijebi svoj položaj. Kad mu to nije uspjelo, sada kaže da neće ni s kim veze jer da mu je dosta i njegovog posla. Ja održavam s njim kontakt, ako bi neko od vas došao da cijelu stvar ispita. Prekjuče je sa Brkom⁵ išao na sjednicu MK, da bi povukao ono šta im je ranije govorio (o raspuštanju CK KPH) i da se u vezi sa cijelom tom stvari mora čekati odluka Vaša. Naravno da je zbog toga ispao neozbiljan pred drugovima. Pokazalo se da sam pravilno postupio što sam ga zvaao na sjednicu CK, u protivnom imali bi više petljanja.

Prije sjednice CK išao je na sjednicu MK i dao nalog drugovima u ime KI da se ne smije više povezivati sa CK koji je izdajnički i provokatorski, a 3 dana poslije toga postupio je sasvim obrnuto.

Mi smo uz ostalo pripremali akciju za oslobođenje drugova iz Kerestince. Tu smo uglavnom bili angažovali drugove seljake iz okoline. Bumbar iz MK je znao za to. Međutim, »čovjek iz vazduha« je u dogovoru sa oba Bumbara, po svoj prilici u namjeri da nas preduhitri, njima dvojici dao nalog da tu akciju organizuju bez našeg znanja. Mi smo za to ipak doznali i nastojali da utičemo da se što bolje pripremi, ali je bilo kasno. Održali smo s njima sastanak na kome su nas obavijestili da su u blizini Kerestince prebacili 18 naoružanih drugova iz Zgb.⁶ da su angažovali i nešto seljaka i da su obavijestili drugove u Kerestincu da će te noći biti izvedena akcija. Mi smo izrazili sumnju u uspjeh, jer se cijela stvar pripremala na brzinu. Dovedi su nas u vrlo nezgodan položaj i prećutno smo pristali da se izvede akcija. Ja mislim da smo tu pogriješili (naročito znajući Bumbara iz MK i njegove organizatorske sposobnosti), bez obzira da li su oni i pored naše zabrane htjeli ići u akciju ili ne.

Kako je akcija pripremljena i izvođena? Od 20 drugova iz Zgrb.⁷ pošlo ih je svega 11. Kontakt sa seljacima nije bio precizno određen, tako da nijesu ni došli. Komandir je bio Bumbar (Sofer).⁸ Na ugovoreni znak kojeg su davali drugovi iz logora nitko spolja nije navaljivao. Sami drugovi iznutra navalili su na stražare, teško ranili komandira straže otetim oružjem, pozatvarali ostale stražare (njih 34), naoružali se i razdijelili u 3 grupe. Jedna grupa je pošla prema Kordunu, druga u Samoborsku goru, a treća prema Zgb. (zašto? ni sami ne znaju). Prema dosadašnjim izvještajima nijesu se uopšte sastali sa

onima koji su trebali spolja napasti. Naravno da je kod njih nastala pometnja kud da podu, jer su se nadali da će smjer dobiti od drugova koji su trebali da izvrše napad. Zašto napada nijesu izvršili to još nijesmo mogli saznati. — U toku sutrašnjeg dana i noći razvijala se borba. Cijele noći u ponedjeljak čulo se puškanje u Zgb. Do sada su pohvatali žive 12 drugova. Koliko ih je u borbi poginulo još ne znamo tačan broj. Oni koji su se odvajali od grupa uglavnom su do sada nastradali. Sa tri manje grupe imamo kontakt. Seljaci ih dobro primaju i kriju. U dosta su teškom položaju, naročito grupa od njih 16 koja se nalazi u Savskom naselju. Ona će u toku ove noći biti prebačena u Samoborsku goru, a odatle dalje. Cio Zgb. je od nedjelje⁹ ujutro blokiran, otežano je kretanje. Teror je pooštren. Ustaše kažu da je njihovih ubijeno oko 30.1 staro i mlado o tom događaju priča, no priča se svašta. Izdali su oglas u kom kažu da su uspjeli sve poubijati, narod zna da to nije istina.

Kako vidite akcija je slabo pripremljena i vođena, zato će biti i mnogo žrtava. Mi smo svjesni da, bez obzira na sve okolnosti, snosimo odgovornost za to. - Nastojali smo sutradan po njihovom izlasku da organizujemo akcije u Zgb. i okolini kako bi im olakšali položaj. Uništeno je 45 vagona sijena, probušeno guma na 25 kamiona i automobila, pokidane telefonske veze sa većim dijelom unutrašnjosti. Oštećena je pruga na 6 mjesta prema Karlovcu, tako da su vlakovi kasnili za 8 h, oštećene još 4 lokomotive. U Sisku, među njima je jedna 17 god. djevojka¹⁰ koju traži policija, su stupili u dejstvo 4 odreda od njih 25. Oštetili prugu i ponedjeljak i utorak, vozovi su kasnili 5 h. U Gorskom Kotaru jače oštećena pruga. Nastradao voz sa talijanskim vojnicima. Potankosti još ne znamo. U Petrinji je došlo do borbi. Prema dosadašnjim vijestima ima 14 ubijenih ustaša (neki simpjatzizer) rekao drugu iz CK da je ubijenih 20. To ćemo provjeriti). U Lici su počeli sukobi. Potankosti ne znamo. Brka je juče tamo otputovao. Vratit će se u nedjelju. U okolici Broda¹¹ je došlo do puškanja, kroz 3—4 dana dobićemo detaljan izvještaj. — Šaljemo i dalje drugove na teren u raznim pravcima sa određenim zadacima.

Večeras će se u Zgb. vršiti masovno kidanje telef[onskih] žica. Treba biti zapaljena fabrika koja proizvodi svilu — izgleda za padobrane. Biće zapaljeno preostalo sijeno. Drugovima u Sisku dat je zadatak da zapale Shelllove rafinerije.

Nemanje eksploziva čini da nema diverzija jačeg i šireg obima. Činimo sve da do njega što prije dođemo. Sa radio-stanicom stvar nije uspjela, iako je eksploziv bio podmetnut pod samu mašinu nesmetano. Do eksplozije uopšte nije došlo, jer je izgleda zatajila kapsla, ili pak drugovi nijesu sve dobro namjestili. To ćemo provjeriti. — Priča se da su seljaci u jednom obližnjem mjestu ubili 7 povjerenika za otkup žita. To popisivanje i otimanje daće nam širokih mogućnosti da ostvarimo borbeni savez sa seljacima. Trudićemo se da akcije budu što češće, jače i što šireg obima.

Osjeća se da su i ove sitne akcije unijele zabunu i pometnju u ustaškim redovima. Kad se Brko vrati ići će Andrija¹² na teren, a po njegovom povratku ja ću ići, jer je stvarno potrebno da ovdje dvojica uvijek budu.

U vezi sa mahinacijama »čovjeka iz vazduha« mi smo mišljenja da MK treba bezuvjetno smijeniti, jer su se na nefamilijaran način povezali sa njim. Da se za Bumbara jednog i drugog, kao i za Matesa i Vandu i debelog¹³ iz MK

obrazuje komisija jer je njihov slučaj najteži. (Andrija unaprijed predlaže isključenje njihovo). Od sadanjeg MK mogli bi se zadržati jedan radnik i omladinac. Znamo da je sada vrlo teško ovamo putovati, ali ako niko od vas ne može doći, javite odmah vaše mišljenje po ovoj stvari.

Prije neki dan vratio se iz zarobljeništva Augustinčić.¹⁴ »Čovjeku iz vazduha« tako brz povratak je sumnjiv, naročito u vezi sa onim što zna »Stari«.¹⁵ Po njegovom postoji mogućnost da su ga poslali. Mi ćemo ga pratiti i javiti ako nešto saznamo.

Dva aviona sa Zgb. aerodr[oma] su se srušila. Gestapo drži da je to djelo sabotaže. Poginulo je njih 10. Jednu novu »Štuku« su isprobavali i spustili se sa 20 metara. Osjetili su kvar. Elisa nije bila zašarafljena. Uhapsili su 2 njemačka radnika, i dvojicu naših radnika izgleda da će otpustiti. Potvrdite prijem. Drug[arski] poz[drav].

Španac¹⁶

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/160. Objavljeno u: Grada za povijest NOB-e u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941-1945, knj. I, str. 121-124.

¹ Josip Kopinič.

² Leo.

³ Novosel.

⁴ Antun Rob i Branko Malešević.

⁵ Rade Končar.

⁶ Zagreb.

⁷ Zagreb.

⁸ Branko Malešević

⁹ Zapravo od ponedjeljka ujutro.

¹⁰ Nada Dimić.

¹¹ Slavonski Brod.

¹² Hebrang.

¹³ Mirko Vanić.

¹⁴ Antun.

¹⁵ Josip Broz Tito.

¹⁶ Vladimir Popović.

VII, 1941, druga polovica

Izjava Političkog biroa Centralnog komiteta KP Hrvatske

Na dan napada na SU¹ napisan je proglas.² Tada smo imali samo nekoliko istrgnutih rečenica iz govora Molotova, a nismo znali kako će se držati Engleska i Amerika. Zato opća politička linija u proglasu nije izložena s potrebnom jasnoćom, tj. nije oštro istaknuto da li se u sadašnjoj etapi borbe nalazimo neposredno pred proleterskom] rev[olucijom] ili pak borbom za slamanjem fašizma. I pored te nejasnoće, u proglasu su jasno i pravilno istaknute naše zadaće i parole. (Vidi proglas).

Drugi dan poslije napada na SU, 23. VI. održana je sjednica rukovodstva. Na njoj je bio prihvaćen proglas koji se već nalazio u štampi. Na toj sjednici se govorilo o potrebi mobilizacije firme³ za ostvarenje zadataka postavljenih u proglasu, o slabostima tehnike (veze, stanovi itd.) i poboljšanju njenog rada, o hvatanju vijesti sov[jetskog] radia i izdavanju obavještenja. Bilo je odlučeno, da se krupnije akcije (diverzije itd.) izvode preko aparata vojne linije. Proglas je u Zgbu bio podijeljen 24. VI., a u provinciju je slat preko kurira koji su dolazili.

26. VI. stigla je do nas poruka Djede⁴ o liniji i stvaranju jedinstvene nacionalne fronte u borbi protiv faš[izma]. Odmah smo riješili da na osnovu te poruke izdamo novi proglas i da objasnimo osnovnu političku] liniju. Još prije no što je taj proglas bio napisan, poslali smo u provinciju direktive u duhu Djedine poruke preko članova CK koji su išli na teren, ili preko pokrajn [skih] rukovodioca, koje smo ovamo pozvali.

Istog dana (26.), kad smo dobili Djedinu poruku o liniji, stigao je do nas i proglas CK KPJ.⁵ Pošto smo vidjeli, da ni u tom proglasu nije jasno istaknuta osnovna linija Djede (antifašistički] karakter borbe u sadašnjoj fazi i pitanje stvaranja nacionalne] jedinstvene] fronte), mi smo preko tehnike pitali Čaću,⁶ da li da proglas izdamo onako kako je napisan, ili će Čaća napisati novi proglas u duhu Djedine poruke. Napominjemo, da se tu nije radilo o tome da nećemo izdati Čaćin proglas, nego o tome, da nam je izgledalo nezgodno, da mi izdamo novi proglas i da objasnimo osnovnu političku] liniju na temelju Djedine poruke, i da istovremeno dijelimo Čaćin proglas, u kome ta linija nije dovoljno jasna. Smatrali smo, da bi ta dva različita proglasa mogla izazvati zbrku na terenu, pa smo zato i pitali Čaću šta da radimo. Nadali smo se, da ćemo za 2-3 dana dobiti odgovor i to pitanje riješiti onako, kako nam Čaća bude poručio. Međutim, na odgovor smo čekali dugo. Konačno smo ga dobili. (Titina poruka preko Vlade Šp.).⁷ Ona je glasila, da ga ne izdamo sada, kad ga ranije nismo izdali. Pošto je proglas bio već otštampan i samo smo čekali na Čaćin odgovor, mi smo ga poslije poruke, koju nam je donio Vlado, dali spaliti.

Druga sjednica rukovodstva održana je 27. VI. Na njoj su mnoga pitanja detaljizirana (vidi cirkular br. 2).⁸ Tada smo prvi put postavili i pretresli pitanje formiranja partizanskih odreda. Konstatirali smo, da je već prošlo pet dana od napada na SU i da još nije izvedena niti jedna krupnija akcija u duhu našeg proglasa. Do tada je u nekim poduzećima, osobito u željez[ničkoj] radioni, otpočela sabotaža. Usporen je tempo proizvodnje, zaribane su neke lokomotive, koje su nakon kraće vožnje morale biti vraćene na popravak itd. Par dana poslije toga sječene su telef[onske] žice na više mjesta u okolini Zgba i provinciji, u Dalmaciji je potopljena jedna jahta s tovarom, oružja, oštećen je ratni brod »Zmaj«, koji se nalazio na popravku, pokušano je baciti u zrak 80 vagona nafte, ali pokušaj nije uspio. Da li je tome krivo neznanje ili što drugo, 0 tome još nemamo vijesti.

Zbog tako slabog napredovanja naših akcija, na toj sjednici raspravljeno je pitanje odnosa između voj[ne] linije i firme, tj. pitanje tko ima da izvodi koje akcije. Tu je utvrđeno, da raniji odnos, kako ga je postavilo savjetovanje,⁹ ne odgovara više novonastaloj situaciji. Zato je odlučeno, da cijela firma i sve njene orge¹⁰ moraju organizirati i izvoditi sabotažu i diverzije, da sve [organizacije] i članovi moraju u toj borbi razviti maksimum samoinicijative, a ne da skrštenih ruku čekaju direktive foruma za svaku sitnicu. (Vidi cirkular br. 2).

Da bi se pojačale i ubrzale akcije, bilo je odlučeno, da se pojača voj[ni] komitet, kome je dodijeljen i Ortega.¹¹ Dan-dva poslije toga ušao je na prijedlog sekretarijata firme u taj komitet i Brko,¹² radi boljeg kombiniranja cjelokupnog rada. To smo učinili i zbog toga, jer smo uvidjeli potrebu, da se sav rad treba ujediniti. Time smo se približili onom stavu Čaće, koji je došao do izražaja u odluci o operativ[nom] rukovodstvu.

Poslije te sjednice određeni su neki krupniji zadaci, koji su se imali izvršiti (bacanje u zrak radio stanice, rezervoara petroleja u blizini Zgba, razaranje pruge u Dugom Selu itd.). To se nije ostvarilo zbog mnogih poteškoća (neznanje, nemanje eksploziva, ispražnjeni rezervoari). Nakon duge pripreme podmetnut je eksploziv pod radio stanicu, ali je nije oštetio. U tu stvar se upleo, iza naših leđa, i Vazduh,¹³ što je imalo za posljedicu da se stvar (opet iza naših leđa) odugovlačila.

Nije točno, da smo mi vodili neke duge rasprave o odnosu voj[ne] linije i firme. Poslije sjednice od 27. VI. to pitanje uopće nije bilo raspravljano, a nekoliko dana poslije toga, kad se Vlado¹⁴ vratio iz B.¹⁵ (6. VII.) osnovano je operat[ivno] rukovodstvo, čime je voj[ni] komitet bio likvidiran.

Poslije formiranja operativ[nog] rukovodstva stvari su se pomakle napred, prvo zbog toga što je sav rad centraliziran pod jedinstvenim rukovodstvom, a zatim što su već ranije izvršene neke pripreme. Operativ[no] rukovodstvo podijelilo je hrvatski teritorij na tri dijela. Za svaki dio odgovoran je jedan član rukovodstva, kome su dodijeljeni i kadrovi za teren. Obučili smo devetoricu drugova za diverzije, koji su otišli ili će uskoro otići na teren. Poslali smo neke Spance kao komandire partiz[anskih] odreda, a neki se sada spremaju na put. Partizan[skih] odreda imamo u okolici Siska, Petrinje, Broda 1 na Kordunu. Dobili su instrukcije šta da rade. U posljednje vrijeme pojačane su diverzije. Kraj Siska je triput podmetnut eksploziv pod vlak, čime je za nekoliko sati ukočen saobraćaj. Na pruzi Zgb—Sušak bilo je također eksplo-

zije, razaranja pruge i sudar vlakova, što je imalo za posljedicu razbijanje cisterni, uništenje nafte i kočenje saobraćaja. Na pruži Zgb-Zidani Most došlo je također do sudara vlakova. U okolici Petrinje došlo je do sukoba sa ustašama. Pobijeno je 8 ustaša i 5 teško ranjenih. U okolini Osijeka zapaljeno je žito na državnim dobrima, žice se često režu svuda, u Zgbu je planulo sijeno, stadion i 21.000 mtr svile za njem[ačke] padobrance, bušene su gume na automobilima, upropaštavan benzin itd. Mnoge akcije krupnijeg značaja nalaze se u pripremi. Uvjereni smo, da će se one ubrzo i izvesti. U okolici Zgba izvršen je napad na dva općinska skladišta oružja. Jedan je uspio. Mnoge akcije krupnijeg značaja nalaze se u pripremi. Uvjereni smo da će se one ubrzo i izvesti.

Dok smo se mi borili s velikim poteškoćama i nastojali da ih savladamo, da otklonimo sve nedostatke, da mobiliziramo sve naše snage i da ispunimo svoje zadaće, najednom su se pojavili neki ljudi, koji su počeli rovariti iza leđa rukovodstva i međusobno se povezivati u cilju prepada na rukovodstvo (Vazduh, Bumbar,¹⁶ Sofer¹⁷ i drugi). Prvi znak tog rovarjenja bilo je pismo onog iz vazduha, u kome ima lažnih podataka. Nekako istovremeno, kad se pojavilo to pismo, počeli su Bumbar i Sofer govoriti okolo da u rukovodstvu ima saboteru koje bi trebalo streljati. Pročitavši pismo onog iz Vazduha¹⁸ i saznajući što se govorilo na jednoj jedinici o rukovodstvu, na kojoj je Bumbar ranije harangirao protiv rukovodstva, Silja¹⁹ je napisao rezoluciju (vidi rezoluciju)²⁰ u kojoj je prepričao stvari iz pisma Vazduha i što je okolo čuo. Tu rezoluciju je predložio na sjednici rukovodstva i tražio da se ona u ime rukovodstva uputi preko CK KL Mi smo tu rezol[uciju] odbili kao štetnu i neobjektivnu, pa smo odlučili da napišemo pismo Čači, da se u njemu samokritički osvrnemo na svoj rad i da obećamo da ćemo poduzeti sve što možemo da bi stvari krenule naprijed.

Danas je jasno, da su pismo onog iz Vazduha i govorenja protiv rukovodstva poslužila Silji kao povod za rezoluciju. Istraga treba da utvrdi, da li je on samo nasjeo grupi koja se formirala iza leđa rukovodstva, ili je pak imao neke druge namjere.

Centralni voj[ni] Kom[itet] je smatrao poslije napada na S.U., da bi se trebalo povezati s Antonovim²¹ radi zajedničke saradnje po pitanju diverzije, obavještavanja itd. Nekako u isto vrijeme tražio je i on vezu s nama zbog iste stvari. Dva člana tog komiteta razgovarali su s njime. Ti razgovori nisu dali pozitivnih rezultata. Jedina pomoć, koju nam je stvarno pružio, bila je u tome, što nam je podučio devet ljudi za diverziju. Dogovorili smo se, da njegovi ljudi pođu na određene pruge kao organizatori diverz[antskih] grupa. On se nije držao našeg dogovora. Koliko mi znademo, on nema ljudi za takav rad na terenu, osim sebe i još jednog ovdje a niti ima potreban materijal. Brko uopće nije poznavao Antonova. Poslije poruke Tita da treba s njima sarađivati, Fatty²² je povezo Brku s Antonovim u cilju saradnje.

✠ * *

Nas je napad na SU zatekao nespremne za one zadaće koje je pred nas stavila nova situacija. Smatramo da je nepravilna ocjena Čaće, »da je CK KPH

u cjelini učinio krupnu polit[ičku] pogrešku zbog neshvaćanja svojih zadaća i zadaća čitave KPH povodom napadaja fašističkih] bandita na SSSR«, ako se ova ocjena odnosi na nepravilnu i nejasnu liniju u našem prvom proglasu onda je smatramo pravilnom. Prema našim proglasima, direktivama i akcijama proizlazi, da smo mi dobro shvatili naše zadaće, ali da smo bili nepripremljeni i nesposobni da te zadaće ostvarimo. U času napada na SU naše pripreme za taj slučaj nalazile su se tek u početnoj fazi. Rad vojne linije napredovao je i suviše sporo. Formirani odredi nisu bili pripremljeni za konkretne zadatke one vrste, koji su danas na prvom planu. Part[ijske] orge nisu u dovoljnoj mjeri shvaćale važnost rada po voj[noj] liniji i nisu tom radu izlazile u susret u dovoljnoj mjeri i brzo. Odredi nisu odmah u početku imali sitnije konkretne zadaće, a za krupnije zadaće nisu bili ni tehnički pripremljeni niti su pak imali sredstava (oružje, eksploziv itd.). Firminске orge su također bile nespремne za krupnije akcije, a mjesna orga, osobito njen sekretar Bumbar, nije skoro ništa poduzimao da se vode one sitnije akcije, koje su se mogle izvoditi, nego je fantazirao o tome »da će se vlast za tri dana valjati na ulici, a neće imati tko da je pokupi« i o nekim krupnim akcijama, koje bi »podigle moral masa«. Mjesto da rukovodi radom mjesne orge i da ostvaruju part[ijske] direktive, on je počeo da harangira protiv rukovodstva, koje je bilo nezadovoljno njegovim radom, zbog čega ga je već više od tri mjeseca] stalno kritiziralo i napadalo. Grješka je rukovodstva, što već ranije nije skinulo Bumbara (pa i cijeli MK) s funkcije, a osobito što ga nije odmah uzelo na odgovornost kad se saznalo da harangira protiv rukovodstva] i da se povezuje sa Soferom. O skidanju Bumbara i zamjeni MK često se govorilo u rukovodstvu. Neki članovi rukovodstva su i insistirali na tome, da se Bumbar skine s položaja, ali se stvar neprekidno odlagala sve do sada.

Treba napomenuti, da je i opće stanje kod nas i u firmi nastalo poslije napada na SU, otežavalo ispunjenje naših zadaća. Strijeljanje zbog letaka, pobješnjeli teror na cijeloj liniji, privremeno napredovanje fašista na frontu itd. izazvali su strah i kolebanje kod slabijih članova i simpatizera. Sve te pojave otežavale su naš rad. Rukovodstvo je činilo napore, da savlada sve poteškoće, što mu nije uvijek brzo i u dovoljnoj mjeri polazilo za rukom. Da smo se odmah kod napada na SU snašli, i da smo cjelokupni rad stavili pod jedno rukovodstvo, kao što je bilo učinjeno kasnije, po odluci Čaće, vjerojatno je, da bismo lakše savladali nastale poteškoće i da bi naše akcije tekle brže i u širem obimu.

Napominjemo, da je ranije sekretarijat, a kasnije operativno rukovodstvo, svakodnevno izdavao direktive za provinciju i mjesnu orgu, ali da nije dovoljno energično nastojao da se svaka direktiva provede u život, niti je pak odlučno uzimao na odgovornost i skidao odgovorne drugove koji nisu ostvarivali direktive. Rukovodstvo je učinilo krupnu pogrešku, što nije bilo dovoljno budno prema antipart[ijskim] pojavama u Zgbu i što ih kod prvih znakova nije odlučno suzbilo u korjenu.

Mi smo svjesni svih svojih propusta, pogrešaka i slabosti. Svjesni smo i toga, da snosimo punu odgovornost za činjenicu, što naše orge nisu unapred bile pripremljene za zadatke, koji stoje pred nama od časa fašističkog] napada na SU, kao i za to, što firma kao cjelina nije odmah poslije napada ispunjavala

u cijelosti sve svoje zadaće. Svijesni svoje slabosti, kao i slabosti firme, mi smo u toku rada i borbe postepeno ispravljali svoje pogreške i pomicali stvar naprijed. Uvjereni smo, da ćemo svojim daljnjim radom i borbom, a uz pomoć Čaće, otklanjati i otkloniti sve zaprieke koje nam stoje na putu ostvarenja onih zadaća, koje od nas očekuje radnička klasa, naš narod i narodi SSSR.

* § *

U našem rukovodstvu niti su postojale niti postoje neke lične prepirke. Političkih razmimoilaženja također nema.

Nama nije poznato da Stipe²³ i Grub.²⁴ harangiraju. Za Antonova znamo što je o Titi i »sabotaži« govorio nekim rukovodiocima. Da li je Antonov to govorio i nekome okolo, to nam nije poznato.

Primamo pismo Čaće.²⁵ Napominjemo, da mi niti jednoć nismo odbili direktive KI niti CK KPJ. Sto se tiče čovjeka iz vazduha, mi smo bili sigurni da je on gore slao neprovjerene i lažne izvještaje o stanju kod nas. I to smo mi otvoreno kazali.

Original, strojopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/176. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 164-170.

¹ Sovjetska Unija - SSSR.

² Dokument br. 2.

³ Komunistička partija.

⁴ Izvršni komitet Kominterne. Dokument br. 3.

⁵ Dokument br. 1.

⁶ CK KPJ.

⁷ Vladimir Popović.

⁸ Dokument br. 4.

⁹ Majsko savjetovanje rukovodećeg aktiva KPJ u Zagrebu početkom maja 1941.

¹⁰ Partijske organizacije.

¹¹ Karlo Mrazović.

¹² Rade Končar.

¹³ Josip Kopinič.

¹⁴ Vladimir Popović.

¹⁵ Beograd.

¹⁶ Antun Rob.

¹⁷ Branko Malešević.

¹⁸ Dokument br. 27, točka 3.

¹⁹ Pavle Pap.

²⁰ Dokument br. 14.

²¹ Ivan Srebrenjak.

²² Andrija Hebrang.

²³ Stipe Đaković.

²⁴ Pero Grubor.

²⁵ Dokument br. 18.

VII, 1941, druga polovica

Izjava Rade Končara za komisiju CK KPJ

22. VI, na dan napada njemačkog fašizma na SSSR nalazio sam se u SI. Brodu gdje je održavana okružna konferencija. Čim sam čuo za napad, odmah sam prvim vozom krenuo u Zag[reb]. Stigao sam ujutru 23. VI, našao sam se s drugovima odmah, i održana je sjednica rukovodstva. Raspravljali smo o nastaloj situaciji i proglasu koji je već dat u štampu, a koji smo nešto izmijenili unoseći u njega konkretne zadatke šta treba da se radi (vidi zajedničku izjavu).¹ Na toj sjednici rečeno mi je da su se na dan napada našli sa Vazduhom² Siljo³ i Vlada S.⁴ pitajući ga da li je nešto došlo od djeda⁵ u vezi s napadom, pošto prvi dan ništa nije došlo, meni je dat zadatak da se ja stavim u vezu sa čovekom iz vazduha i čim dode nešto od djeda da nam izravno uruči, kako bi se znali ravnati i saznati stav po napadu njemačkog fašizma na SSSR.

23. VI trebao sam se poslije podne naći sa Vazduhom, no kako sam ja zakasnio a on nije imao vremena čekati nismo se našli, ali je rekao šoferu⁶ da još ništa nije dobio od djeda. 24. VI našao sam se sa Vazduhom, rekao mi je da je nešto primio od djeda ali da ne može pročitati, da je izgleda pogrešno poslano, ono što je valjda trebalo za drugu zemlju poslano je nama. Tom prilikom žalio mi se da mu ne valja stan gdje radi i da bi trebao kuću kupiti, ali da nema novaca. Ja sam mu rekao, ako je kuća neophodno potrebna da ćemo naći novaca. Tom prilikom rekao sam mu da moramo javiti Starom⁷ da li možemo dati novac. On je rekao da je stvar hitna i da se nema vremena čekati na odgovor Starog, a da već Stari zna da treba kuća. Ja sam pristao da dademo novac. Tražio je tada oko 500.000 hiljada.* Razgovarali smo i o nastaloj situaciji, rekao sam mu što smo zaključili na našoj sjednici, on se slagao s našim zaključcima. Tom prilikom žalio sam mu se kako nemamo eksploziva za dizanje pruge, ali da ćemo i bez eksploziva pokušati baciti koji vlak iz tračnica time što ćemo slati ljude na prugu s ključevima da rašarafe šine i da ih razmaknu, da bi se vlak survao. *Napominjem ovo da Vazduh danas tvrdi da sam mu ja tom prilikom rekao da smo već poslali ljude na teren s ključevima i da sam ga tada prevario, međutim, to nije tačno, ja sam mu rekao kao što sam naprijed naveo, ne da smo poslali već da mislimo slati ljude s ključevima na teren.*

25. VI opet sam se sastao sa Vazduhom po pitanju novca za kuću i po poruci koju smo čekali od djeda. Ja sam rekao Vazduhu da možemo skupiti svega 400.000, računajući tu novac Čaće J.⁸ koji je bio kod Silje i 120 hiljada što sam znao da ima drugarica Starog,⁹ jer smo ih mijenjali kad su hiljadarke mijenjane. Rekao sam tada Vazduhu da ako dademo taj novac da onda ostajemo bez ičega. Složili smo se da on nađe jeftiniju kuću i da je odmah

* Misli se na 500.000 Din.

zakapari, a ja da nabavim novac. Toga dana tj. 25. VI još nije bila stigla poruka od Djeda. 26. VI došao sam kod šofera, on mi je rekao da je bio Vazduh, da mu je rekao da je poruka došla od djeda, ali da je poslao preko redovite veze, tj. preko djevojke koja drži [vezu] s njim a ova dalje sa Siljom. Ja sam rekao dobro i pitao šta je rekao, da li je našao kuću i je li što rekao za novac. Sofer je odgovorio da kuću još traži.

Ja sam otišao od šofera i potražio Šilju da uzmem poruku od djeda, međutim poruka nije do Silje još došla, jer drugarica koja drži vezu nije toga dana bila u Zagrebu. Pokušali smo i bez nje da dođemo do poruke, ali nismo uspjeli, tako da smo tek sutradan primili poruku od djeda. Iz naprijed iznesenog vidi se da je moj odnos sa Vazduhom bio najbolji, da sam mu bio spreman dati na svoju odgovornost 3-4 stotine hiljada dinara.

29. VI (ne znam tačno) došao sam kod šofera, on me je dočekao s riječima »dobro da si došao«, pitao sam ga zašto, rekao mi je da je bio Vazduh i da je rekao da se ovdje nalazi tehničko lice Kominterne, da je pitao zašto nema akcija i da je to sabotaza s naše strane, da se ne natežemo i ne čekamo da nas Sovjetski Savez oslobodi, da je rekao da ako u roku od 24 sata ne počnu akcije, da će biti smijenjen čitav CK KPH. Ja sam se nervirao, jer sam iz daljeg razgovora sa šoferom vidio da se ne radi o nikakvom tehničkom licu Kominterne, već da je to Vazduh sam rekao.¹⁰ Ja sam onako ljut poslao Vazduha u k... i rekao neka on gleda svoj posao, da drži redovitu vezu, a da mi imamo svoj CK KPJ koji će nas pozvati na odgovornost i smijeniti ako nađe za potrebno. Bio sam očajno ljut na Vazduha zbog ovakvog istupa koji je nedrugarski, a naročito zašto to meni nije lično, ili došao na sjednicu foruma pa s nama razgovarao o stvarima, jer bi ga mi primili kao i svakoga tko bi nam došao da nam iskreno pomogne. Tom prilikom u razgovoru sa šoferom rekao sam da ja od Vazduha neću da primam nikakve direktive niti uopće hoću s njim da razgovaram, da ja ne priznam nikakvo tehničko lice Kominterne koje na ovakav način saobraća s nama, a da Vazduh koji drži vezu sa djedom, ako hoće neka nam preko redovite veze koju je Stari uspostavio dostavi sve poruke od djeda, mi ćemo ih primiti i sprovoditi. Na kraju razgovora, kad sam se malo ohladio, rekao sam šoferu da mu ne kaže da sam ga poslao u k..., međutim kasnije se ispostavilo da mu je šofer rekao ne samo to, nego je čak lagao poneke stvari i izvrnuo, koje ja uopće nisam rekao. Sutradan saopćio sam sekretarijatu poruku tehničkog lica KI, mi smo svi osudili takav nedrugarski istup Vazduha. Nakon dva dana otišao sam kod šofera da uzmem moju tašnu koja je bila kod njega, on mi je tada predao pismo za Čaću H^u od Vazduha. Pogledao sam pismo, kad sam ga pročitao (nešto mi se od muke u želucu okrenulo), ali tada šoferu nisam ništa rekao. Pismo sam pročitao na sjednici Čaće H. Osudili smo ponovo ovakav postupak i riješili da pošaljemo to pismo Čaći J. da poduzme potrebne mjere protiv Vazduha i njegovih postupaka. Poslije ultimatum a pisma koje smo dobili preko šofera sa Vazduhom smo prekinuli veze, tj. on nije više preko šofera ništa slao niti poručivao, samo nam je preko redovite veze dostavljao poruke od djede koje su stizale. 13. VII vidio sam se sa Vazduhom prvi put otkako smo se rastali 25. VI. Jasno, rastali smo se 25. lijepo i drugarski, ali bogami 13. VII priznajem da sam ga dušmanski gledao, ne lično radi sebe nego radi toga što sam vidio da

radi prljavu, nedrugarsku i štetočinsku rabotu prema našoj partiji. Na toj sjednici od 13. VII vodila se žučna diskusija, ja sam prvi istupio oštro protiv takvog postupka koji je on napravio, i ostali drugovi su se složili sa mnom, tj. i oni su oštro kritikovali taj postupak, samo je Vlado Bak.¹² tako neodređeno istupio. Zaključke te sjednice vidi u zajedničkoj izjavi. Na tom sastanku bilo je zaključeno da ja i Vazduh odemo na sjednicu MK, da on pozove, tj. kaže mjesnom komitetu da smo se sporazumjeli i da opet primaju direktive od starog rukovodstva. Poslije sastanka od 13. VII, tj. sutradan sastali smo se mi iz operativnog rukovodstva i složili se da ja istupim na sjednici MK i protiv Vazduha i protiv MK. Na sjednici od 15. VII poslije poziva Vazduha MK da je stvar uređena s nama, tj. ranijim rukovodstvom, kako je on rekao, ja sam uzeo riječ i tamo u prisustvu Vazduha osvrnuo se samokritički na rad i nastojanje Čaće H, ali sam oštro napao i Vazduha i MK zbog ovakvog načina kako su oni postupili. Rekao sam da je takav način mogao da napravi razdor u našoj partiji, da je Vazduh iskoristio našu momentalnu slabost ne pitajući prave uzroke i tim svojim postupkom, mjesto pomoći napravio je još težu situaciju. Na toj sjednici napao sam MK što su iza leđa svog višeg foruma povezali se takoreći sa čovjekom s ulice koga nisu poznavali, a naročito nisu smjeli to napraviti kad im je on iznosio optužbe protiv foruma, za koje im nije davao nikakvih dokaza, a za koje su oni znali i sami da ne odgovaraju istini, jer znaju da smo mi nastojali svim silama da se čim prije priđe izvođenju akcija, a naročito što su primili optužbu protiv nas da smo sumnjivi, kad im on ama baš nije konkretno ništa dao na čemu bi ta sumnja bila osnovana. Rekao sam im da sad sami treba da uvide što su napravili i s kakvim su se čovjekom povezali iza leđa svog višeg foruma. On vam je prije 2 dana govorio da su u forumu izdajice radničke klase, saboteri i sumnjivi ljudi, a danas vas poziva da s tim istim ljudima dalje radite.

Drugovi iz MK motivirali su svoj postupak time, što im je drug sekretar MK rekao da pozna druga koga je doveo na sjednicu i da je on predstavnik KI. Pored toga drugovi iz MK opravdali su svoj postupak i davali izjave da se zbilja nisu vodile akcije krupnijeg karaktera, da nisu ni Čaća H. ni Čaća J. prije napada na SSSR poduzeli potrebne pripreme, iako se vidjelo da svakog dana na stotine vagona ratnog materijala i vojnika odlazi prema granicama SSSR. Ja sam im naprotiv, dokazao da to nije točno, da se nije ništa poduzimalo. Dalje su iznosili još druge neosnovane stvari i nakon diskusije od 4 sata između mene s jedne i Vazduha i MK s druge strane, postavio sam pitanje MK, da li nakon ovog svega priznaju i dalje Čaću H za svoj viši forum i da li će se samo od njega primati direktive i prekinuti sve druge veze. Svi su jednoglasno izjavili da to primaju, tj. da priznaju Čaću H za svoj viši forum. Vazduh je dodao, s tim da mi tj. operativno rukovodstvo sarađujemo s njima, kako je to bilo utvrđeno 13. VII. Ja sam rekao da je to stvar operativnog rukovodstva i niži forum ne može da diktira višem što će ovaj da radi. Drugovi iz MK umiješali su se ponovo i rekli, e ne može tako, zašto se ne poštuje odluka koja je donesena. Ja sam im rekao da je odluka donesena, jer smo je smatrali da je korisna za našu partiju i da ćemo se držati nje dok smatramo da je korisna, a da nikako ne može niži forum da nam diktira kad i kako ćemo mijenjati te odluke. Diskusija se opet nastavila, vidio sam da drugovi iz MK

uviđaju svoju grešku, ali da još uvijek nisu spremni da je priznaju i sasvim da prekinu sa Vazduhom. Postavio sam drugovima iz MK na kraju sjednice, da li svoje priznanje tj. daljnju saradnju s Čaćom H povezuju s kakvim uslovom, oni mi na to nisu jasno odgovorili a i sam Vazduh, po mom mišljenju, bio je već načisto da je napravio veliku glupost, pa nije ni tražio kao u početku sjednice, da mi moramo obavezno s njim sarađivati. To se vidjelo iz toga što je mene na kraju sjednice pitao kako će on saznati kada nešto dođe od Čaće J. Ja sam mu rekao da ću ga povezati s Vladom Š. i on će ga obavijestiti, da ja ne mogu jer da idem na put. On se složio. Dakle, rezultat te sjednice bio je taj: 1) Vazduh se sam raskrinkao sa svojim sumnjičenjima protiv nas, 2) drugovi iz MK prekinuli su veze s njim i opet stupili s nama u normalan odnos, 3) MK uvidio je svoju grešku, ali je ni tada nije htio otvoreno priznati, 4) poslije te sjednice nije prijetila nikakva opasnost da bi moglo doći u zagrebačkoj organizaciji do onoga do čega je moglo doći prije te sjednice.

Sto se tiče sumnjičenja mene kao sumnjivog tipa, prepuštam da istraga utvrdi koliko je ta sumnja bila opravdana, a isto tako prepuštam drugovima koji me poznaju iz zajedničkog rada i uopće mog rada u partiji, da kažu o tome svoju riječ.

Moram samo neke stvari da napomenem koje se uzimaju kao argument da sam sumnjiv. Tako na primjer, sumnjiči me se zato što je Talijan¹³ pao, kada je došao sa Sušaka u januaru mjesecu. Ja sam, drugovi, tačno vama iznio kakva je ta stvar bila. Nije tačno ono što mi se danas podmeće, da sam ja Talijana povezoao s provokatorom, nego je tačno da su mene članovi naše partije na Sušaku povezali s drugovima iz Rijeke, a ovi su kasnije sa Rijeke mene i Talijana povezali s provokatorom tj. sa onim čovjekom koji je Talijana vodio u Zagreb. Nismo samo ja i Talijan nasjeli, nego su i oni ljudi sa Rijeke nasjeli koji su nam preporučili toga čovjeka kao dobrog. Njih 60 i danas još nalazi se u zatvoru. A što ja nisam pao, to je zato što ovaj čovjek ispočetka, izgleda, nije bio u službi policije, već je to postao kasnije, a kasnije ja nisam k njemu zalazio, sem jednom, poslije pada Talijana i to iznenada, tako da me nije mogao predati policiji, prevario sam ga da ću doći kasnije ali nisam došao već smo postavili stražu tog dana kad sam ja trebao doći i konstatovalo se, da su me agenti tog dana čekali u kući i pred kućom tog čovjeka. Priznajem da smo tamo nasjeli, ali isto tako kriv je i Talijan, što je tamo išao spavati kad smo se dogovorili da ne ide tamo. Ali ipak, smatrao sam da i ja nosim jedan dio krivice za njegov pad, to me je stalno peklo i kada sam saznao da se nalazi u Kerestincu, sam sam lično uspostavio vezu s drugovima iznutra, tražio njihovo mišljenje o njegovom spasavanju, dao svoj prijedlog koji se primio i koji je uspio. Sumnjiči me se danas zbog učešća u njegovom spasavanju i to zato što nisam, kad je on luđački pojurio u auto gledao u njega, već sam gledao okolo. Ja mislim da svaki pametan i razuman čovjek zna da sam opravdano gledao okolo pazeći da li je ko vidio kad je on onako naglo panički uletio u auto. Ovo mi je naročito teško kad to kaže Talijan, koji je sam napravio grešku tim svojim nesnalaženjem, a isto tako i šofer je napravio glupost, što se nije držao našeg dogovora i prekršio ga je bez ikakvog razloga, ostavivši mene i drugaricu koja je s nama išla u Kerestinec. Da se je slučajno nešto primetilo nastradao bih i ja i drugarica. Iz ovoga se vidi da ljudi svoje greške prebacuju

na drugoga i pritom još ti za njega izlažeš i svoj život, a on tebe za to sumnjiči kao sumnjiva tipa. Sumnjiči me se i zato, da sam se povezao s nekakvim Antonovom¹⁴ i da sam pod njegovim utjecajem. Iz zajedničkog pisma vidi se da ga ja uopće nisam poznavao, već da me je Fati¹⁵ s njim povezao. On je, taj Antonov, napadao Starog i partiju da se ga je sabotiralo, pa sam rekao Vladi Šp. kad je pošao u Beograd da to javi Starom što je Vlada i učinio. Sumnjiv sam i zato što sam, kad sam posjećivao drugaricu Starog¹⁶ dok je bila u bolnici na porođaju, gledao njenu bolesničku listu koja je visila na krevetu jer sam htio saznati njeno ime. Napominjem da sam znao ime od drugarice Starog još prije godinu dana, a i sam mi je šofer rekao onog dana kad sam joj pošao u posjet njeno ime, jer je mislio da ne znam, da bih je našao u bolnici jer nismo znali gdje se nalazi, tj. u kojoj sobi. Ovde mi je naročito žao na drugaricu Starog, koja me je poznavala i znala jako dobro moj odnos sa Starim i opće s familijom. Ove navedene i druge stvari jasno govore za kakve se stvari može sumnjičiti čovjeka i zbog toga napraviti u familiji¹⁷ razdor i zločinačku rabotu.

Brko¹⁸

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/161. Objavljeno u: Grada za povijest NOB-a u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, 1941-1945, Knj. I, str. 132-136.

¹ Dokument br. 20.

² Josip Kopinič.

³ Pavle Pap.

⁴ Vladimir Popović.

⁵ Izvršni komitet Kominterne.

⁶ Branko Malešević.

⁷ Josip Broz Tito.

⁸ CK KPJ.

⁹ Herta Haas.

¹⁰ »Sam rekao« - precrtano u originalu.

¹¹ CK KPH.

¹² Bakarić.

¹³ Rigoletto Martini.

¹⁴ Ivan Srebrenjak.

¹⁵ Andrija Hebrang.

¹⁶ Herta Haas.

¹⁷ Partija.

¹⁸ Rade Končar.

VII, 1941, druga polovica

Izjava Vladimira Bakarića za komisiju CK KPJ

10. o. m. zapitao me Mat¹ imam li dobar stan i znadu li za njega članovi CK KPH. Upozorio me, da se odmah selim, jer da u CK ima provokatora. To da ne kažem nikome osim Starome.² Najsumnjivije lice da je Šilja,³ a ni Brk⁴ da nije siguran. Pripovijedao mi je, da je »jedan član« drsko nastojao saznati stan Nijemca⁵ ili Talijana⁶ (ne sjećam se kojega) i da su u blizini tog stana bile stalne racije, da je zatajio nekome kako je jedan član strane part[ije] otišao, nego je ukazivao sastanak iako je njemu bilo rečeno, da je ovaj otišao. Hotimično, da je krivo dao pismo Vazduhovo⁷ Nijemcu ili Talijanu, da bi ga ovaj razvio. Tako je doznao da je Vazd.⁸ javio Starome, da ima provokatora. Stalne provale također svjedoče o provokaciji. Nedavno je pala i stanica Vazduhova. Šilja je njega uputio, da radi u stanu, koji je bio odmah zatim provaljen. Utvrđeno je da ima veze s jednim špijunom. Stvar saopćava samo meni iz privjatnih] razloga, a ozbiljnost situacije i informacija potvrđuje mišljenjem predstavnika] talij[anske] ili austr[ijske] parftije] s kojima je imao vezu (što mu je Stari bio odredio).

Drugi dan mi je kazao, da je CK smijenjen (riječima: »pitanje je jesu li ti ljudi još u rukovodstvu«) i da me zove punomoćnik K. I. Bilo je to u Vi 4 h, a u 4 smo otišli do Vazduha. U međuvremenu se nisam s nikim iz foruma vidio. Stvar me je prilično zbunila, jer sam još ranije imao nepovjerenje prema tehnici zbog provala, koje mi nisu bile dovoljno objašnjene. Odlučio sam biti oprezan prema S.⁹ U Brku nisam sumnjao niti časa. O političkim pogreškama tada nismo govorili (barem ne određeno).

Vazduh me je pri susretu upitao jesu li mi poznate nove direktive K. I. i je li mi Mat što rekao. Odgovorio sam mu, da su mi u glavnom poznate nove direktive, na što je on rekao da je I. ocijenila rad rukovodstva izdajničkim i da me on smatra poštenim čovjekom i pita samo hoću li sarađivati s Interfnacionalom] u radu. Odgovorio sam da hoću. Nije bilo uopće riječi o novom rukovodstvu. Smatrajući smjenjivanje rukovodstva odlukom K. I. primio sam to do znanja bez prigovora. Pitao me zašto nije bilo akcija. Govorio sam mu o akcijama, koje su bile u toku i objašnjavao organizacione poteškoće s kojima smo se borili, da bi stvar krenula naprijed. Moja objašnjenja nije primio. Govorio mi je da je linija Kl kidati komunikacije, a linija Gestapoa sprečavati kidanje komunikacija. U radu CK se vidi utjecaj Gestapoa. Pitao me je znam li tko stoji iza Brke i Silje, na što sam mu odgovorio, da ništa ne[^]znam, da bi s kime bili u vezi. Njemu da je Stari poručio ili kazao, da on (Stari) misli, da je rukovodstvo možda palo pod utjecaj »spec[ijalne] linije«, tj. rukovaoca tom linijom. — On se čudi kako je Stari dopustio povezivanje, jer je bio upozoren, da je taj rukovalac tip i sumnjiv.

Pitao me je što sam u zadnje vrijeme radio, te me uputio da držim vezu s Bumb,¹⁰ pa da će mi on poručiti, što će dalje biti. Preda mnom se dogovorio s Vazd. za sastanak sa V. Šp.¹¹

Nekoliko puta me pitao je li Šilja u CK ili u oper[ativnom] rukjovodstvu], ja sam mu objasnio, da ovaj nema nikakvog utjecaja na rad rukovodstva i da nije član ni jednog ni drugog, nego partije. Upozorio sam ga i na Siljinu kritiku rada. Bio sam malo zasićen sa svim tim i nisam na sastanku pokazivao nikakve inicijative čekajući od njega sva objašnjenja. Sastanak me nije uvjerio u postojanje provokatora, a odluku o smjenjivanju sam shvatio kao odluku Kl, te sam stoga ostao nemoćan. Vazduh je prekinuo sastanak prije nego što sam se uspio snaći. Razmišljajući o tim događajima uvjerio sam se da teza o provokaciji u oper[ativnom] rukovodstvu vrlo, vrlo slabo stoji i da se njome ne da objasniti slab uspjeh do onda. Po mom se sudu rad nije odvijao zbog nesnalaženja. Pitanje Silje sam izolirao. Stoga sam na sastanku od nedjelje¹² nastojao, da se stvar privremeno mirno riješi, tj. da ostane staro rukovodstvo, koje po mom sudu najbolje odgovara, a da se ne dođe ni u kakav sukob s Kl pa ni u sukob s Vazduhom, kao punomoćnikom Kl. Sva sporna pitanja je valjalo riješiti hitno, ali putem komisije CK KPJ. Stoga na sjednici nisam htio govoriti ni o kakvim formalnim pitanjima punomoći, ni o postupku (koji i po mom sudu nije bio pravilan, te koji je nanio partiji štete), nego samo o daljem rukovođenju akcijama i o brzoj komisiji za konačnu likvidaciju stvari.

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/165. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 152-154.

¹ Leo Mates.

² Josip Broz Tito.

³ Pavle Pap.

⁴ Rade Končar.

⁵ Predstavnik KP Austrije. Nije se moglo utvrditi ime.

⁶ Rigoletto Martini.

⁷ Josip Kopinič.

⁸ Josip Kopinič.

⁹ Silja — Pavle Pap.

¹⁰ Bumbar - Antun **Rob**.

¹¹ Vladimir Popović.

¹² 13. VII 1941.

VII, 1941, druga polovica

Izjava Andrije Hebranga za komisiju CK KPJ

Na optužbu čovjeka iz Vazduha da sam CK povezao s Antonovim¹ koji ima veze s Gestapom, izjavljujem:

1. Antonova poznajem od prije 16 godina. Kad sam se prije nekoliko mjeseci vratio u Zgb.² slučajno sam ga jednog dana sreo. Pričao mi je o smrti mog sina, koji je gore bio par dana na stanu kod njega ili nekih njegovih poznanika. Razgovarali smo i o nekim ljudima, koje smo ranije obojica poznavali, a koji su postali naši neprijatelji. Kasnije sam ga viđao s vremena na vrijeme. Jednom zgodom u razgovoru, kad je od mene tražio neke savjete, vidio sam da se njegov rad i interesovanje kreću po specijalnoj liniji. U njegovom društvu vidio sam par puta neke naše ljude. Krntija³ mi je jednom zgodom govorio, da ga zna iz vana i da je »dobar dečko«. Na temelju ranijeg poznavanja, kao i na osnovu o⁴jih podataka, ja niti sam posumnjao, a niti sada sumnjam, da je on u službi neprijatelja. Za takovo sumnjanje, koje smatram vrlo teškim, ja do sada nemam nikakvih podataka ili dokaza.

2. Poslije poruke Tita, da s Antonovim trebamo sarađivati, ja sam ga u cilju te saradnje povezao s Brkom,⁴ koji ga do sada nije poznao. Iz razgovora, koje sam poslije Tifine poruke imao s Antonovim ja i ostali drugovi, smatrao sam u prvi mah da bi naša saradnja mnogo koristila našoj stvari. Kasnije sam uvidio, da sam se prebacio u ocjeni, jer kad je došlo do konkretiziranja stvari, pokazalo se da je njegov aparat, ukoliko ga ima, nespreman i nesposoban za stvari koje su u ovaj čas aktuelne.

3. Poslije napada na S. U., kad smo već s Antonovim održavali službenu vezu u cilju saradnje, zamolio me jednom zgodom, da mu dam jednog stručnjaka za goluba [radio-stanica], jer je njegov golub zatajio zbog čega je ostao bez veze sa svojim šefovima gore. Ja takvog stručnjaka nisam poznao, pa sam ga povezao sa Siljom,⁵ koji mu je trebao dati stručnjaka. Kasnije sam doznao da mu ga Silja nije predao. Razloge za to nisam znao ni ranije, niti pak znadem sada. Obećao sam Antonovu, da ću se postarati za takvog stručnjaka. To sam učinio zbog toga, što sam smatrao, da je on čestit i da radi za našu stvar, pa da sam dužan pomoći mu, ako mogu.

4. Na sjednici od 13. VII, kojoj je prisustvovao onaj iz vazduha,⁶ prvi put sam čuo da Antonov ima veze sa Gestapom. Kad je to onaj iz vazduha ustvrdio, naveo je za dokaz da je Antonov bio zatvoren u glavnjači i pokazao neki prsten, koji je Antonov navodno (ne znam u koju svrhu) poslao iz glavnjače nekome. Tada sam ja na sjednici ispričao od kad poznajem Antonova, kao i to, pod kojim je on okolnostima pušten iz ovdašnjeg zatvora poslije dolaska u zemlju. To o puštanju iz zatvora ispričao sam onako, kako mi je jednom prikazao Antonov. Napominjem, da onaj iz vazduha nije znao te

stvari do one sjednice, na kojoj sam to ispričao poslije njegove optužbe Antonova. Poslije te sjednice navodi on moju priču kao neki dokaz za svoju optužbu.

5. Ja nisam povjerovao u osnovanost i istinitost optužbe protiv Antonova prvo zbog toga, što argumenti onog iz vazduha niti su mi izgledali dovoljni, niti pak provjereni i ozbiljni, a zatim zbog toga, što je on kao provokatore osumnjičio i neke ovdašnje funkcionere, o čemu se počelo pričati okolo (»U CKH ima provokatora«). Po svemu onome, što je u posljednje vrijeme učinio onaj iz vazduha, ja sam zaključio, da njegove optužbe o provokatorima predstavljaju samo jedno sredstvo, i to vrlo opasno i po firmu⁷ štetno i razorno sredstvo da bi postigao ciljeve koje si je postavio.

6. Stvar je istrage, da ispita njegove optužbe. No, ja već sada tvrdim, bez obzira na rezultate istrage, da je on počinio zločin prema firmi, kad je Antonova i druge smatrao provokatorima a o tome nije obavijestio rukovodstvo firme, već je to okolo pričao nekim ljudima.

Fatty⁸

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/163. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 155—156.

¹ Ivan Srebrenjak.

² Zagreb.

³ Marko Orešković.

⁴ Rade Končar.

⁵ Pavle Pap.

⁶ Josip Kopinič.

⁷ Komunistička partija.

⁸ Andrija Hebrang.

24

VII, 1941, druga polovica

Bilješka komisije CK KPJ o izjavi Josipa Kopiniča

Veza Vz.¹ St.² slaba - od 15. VI-5. VII = 0,³ od 15 samo 1 t[ele]g[ram], I. VI.⁴ i S:⁵ da treba da dižu rfadio] stan[icu], telef[on], gorivo, drugove iz Ker.⁶ Oni se izgovjaraju] da nije zgodno.

II. 3-eg dana rata rekao Br.⁷ šta treba raditi. On rekao da je poslao sa ključ[evima] na prugu. — Međutim on i sam rekao na sedn[ici] od 13 [da] nije uradio. Oko 1. VII Dj.:⁸ »svako odugovlačenje] i oklevanje] je izdaja . . .«

III. U to vreme padali ljudi iz C. T.⁹ a i od ljudi koji su rad[i]li oko r[adio] s[tanice]. Na poziv rad[i]ja sovjetskog] na oruž[je] Br. odg[ovorio] da on prizn[aje] samo dir[ektive] od Starog.

IV. U kraju gde je r[adio] s[tanica] prve ned[elje] rat[a] racija po r[adio] s[tanicu] (Brka znao za kuću).

V. Bu.¹⁰ javio o rac[iji] — od tada veza sa Bu. — Bu. rekao jedan oružnik o tome. Bu. rekao So.¹¹ — a Šo. nama. U to vreme se znalo da se ovde prefarb[avaju] nem[ački] av[ioni] u sovjetske] - rešeno da o tome zna ČH¹² i da je javio gore (??).

VI. Rekao Br. da treba: da mi sve što je voj[nog] karfaktera] kažu da jav[im], - Oni mi ništa nisu do sada dali. Preko Šof. došao sa Bu. Bu. rekao da mu je rečeno] od H. C. da oni treba da vrše po gradu sabotаж[e] a vojna lin[ija] će ostalo krupno. (Slučaj sa rukovod[enjem] borbom protiv part, iz Zagr.¹³).

VII. Bu. rečeno da ako čine stvari koje ih se ne tiče da će biti isključeni iz p[ar]t[ije]. Tada oko 1.¹⁴ javio sam Djedfu] da se ovde ništa ne radi i da se po mome mišljenju koči akcija masa. I na njino pitanje gde je Starfi] odgovorio sam da je u Srb[iji] (odgovor t[ele]g[ram] oko 1¹⁵ - na 1 strani)

Posle t[ele]g[rama] od oko 1. poslao sam H. Č. da odmah počnu sa akc[ijama]. Tada sam smatrao da mi je dužn[ost] j>art[ijska] da vidim niže org[anizacije] jesu li zdrave (pošto sam sumnjao u S. i Br.) a u isto vreme da obavest[im] Starog po kur[iru], po ovome sam mu poslao pismeno 2 t[ele]g[rama] i usmene poruke tg oko 1. — Slučaj sa S. pismom za Star. — Italijan¹⁶. Br. da priznaje samo Star. dir[ektive].

8. VII javio Dj. da se njegove direkt[ive] ni na reči ni na delu [ne izvršavaju], i molio ga da me opunomoći da uspost[avim] red., veze sa St. još nemam.

9. VII odg[ovor]: sastavite novo rukov[odstvo], prekinite svaku vezu sa izd[ajničkim] CK. (H.) osigurajte sebe i svoj aparfat] od prov[ale].

VIII. S tim sam išao Bum. i otišao na sedn[icu] M.¹⁷

IX. Drugovi su mišlj[enja] da oni mogu samo u Zg. ali u prov[inciji] da ne mogu, da je vojfna] lin[ija] smetala, da ima u CK. (H.) ljudi koji su voljni raditi, i da se o tome javi Starom. Govor[io] sa Bakar.¹⁸ i VI. Sedn[ica] od 13: napao Br.

X. Složili se da nastave rad dok ne jave Starom i ne dođe neko od Starog.

XI. Br. i S. vezali Šof. sa Ant.¹⁹ And.²⁰ se povezao na ul[ici] sa Ant. i povezao ga sa CK. - Ant. povezan sa Gest[apom].

XII. Kerest.²¹ na sedn[ici] CKH o oslobađanju] - posl[ao] Bu da saop[šti] ovima u K.²² Ja sam sa M.²³ org[anizovao].

15. VII s[ednica] m.²⁴ sa Br. — Br. ne zna sve — da su se vezali sa čov[ekom] sa ul[ice] - neće sarađ[ivati], da bezuvetfno] priznaju HČ. - svi traže odl[uku] od 13.²⁵ -

Posle toga sam prek[inuo] svaku vezu sa M.²⁶ i veza samo sa V.²⁷ Tal.²⁸ — Drugarica T.²⁹ došla mi i rekla da ju je Š.³⁰ preko So. poslao pošto sam ja S. preko Šo. poručio da ona dođe k meni. Ja nisam nju zvao jer pre svega Šo. nije uZ.³¹

XIII. Po podne na sastanak dolazi i ona i on i kaže da je i njemu sve to

sumnj[ivo] i da se neće vraćati Š-i. — Našao sam mu stan i posle nekoliko dana poslao sam ga sa drugom jednim iz Istre porukom u SI.³² da izvrši por[uku] Bu.³³

XIV. Izjav[a] Tal. o provali u Suš.³⁴ Tal. sumnja u part[ijsku] organizaciju]. Došao iz S.³⁵ sa kur[irom] iz Suš. koga mu je Br. dao, kod kaf[jane] Medveščak kur[ir] ga ostavio a u isto vreme pol[icijski] auto stajao tu i agenti ga jurili a kurira ne. Br. ga ispratio na Suš. Spašavanje Ital. Kako je Br otišao iz Ka.³⁶ bez propusnice.

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/166. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 138-140.

- ¹ Vazduh - Josip Kopinič.
- ² Stari - Josip Broz Tito.
- ³ Znak da nije bilo veze.
- ⁴ Vladimir Popović.
- ⁵ Šiljo — Pavle Pap.
- ⁶ Kerestinec.
- ⁷ Brko - Rađe Končar.
- ⁸ Djeda - Izvršni komitet Kominterne.
- ⁹ Centralna tehnika.
- ¹⁰ Bumar - Antun Rob.
- ¹¹ Sofer — Branko Malešević.
- ¹² CK KPH.
- ¹³ Rečenica nejasna.
- ¹⁴ 1. VII 1941.
- ¹⁵ 1. VII 1941.
- ¹⁶ Rigoletto Martini.
- ¹⁷ Mjesni komitet Zagreb.
- ¹⁸ Vladimir Bakarić.
- ¹⁹ Antonov — Ivan Srebrenjak.
- ²⁰ Andrija Hebrang.
- ²¹ Kerestinec.
- ²² Kerestinec.
- ²³ Mjesni komitet Zagreb.
- ²⁴ Mjesni komitet Zagreb.
- ²⁵ 13. VII 1941.
- ²⁶ Mjesni komitet Zagreb.
- ²⁷ Vjerojatno Vladimir Popović.
- ²⁸ Talijan - Rigoletto Martini.
- ²⁹ Maria Martini.
- ³⁰ Pavle Pap Šiljo.
- ³¹ Zagreb.
- ³² Slovenija.
- ³³ Rečenica nejasna.
- ³⁴ Sušak.
- ³⁵ Sušak.
- ³⁶ Vjerojatno Kerestinec.

VII, 1941, druga polovica

Bilješka komisije CK KPJ o izjavi Antuna Roba

23. VI. sed[nica] naciofnalnog,¹ zaključeno: sabotaža i dr. a diverzije oni po voj[noj] linfiji] - Sabot[aža] po fabr[ikama] odmah počela, u glavnoj radion[ici] želj[ezničkoj], kablovi; primljen prog[as].

Oko 28. druga sed[nica]: konstat[ovano] da nije ništa veće urađeno, i zaključeno da treba početi veće [akcije]. Na terenu: sukobljavanje voj[ne] lin[ije] sa organizacijom].

Oko 6. VII Mes[na] sed[nica]: da mesna org[anizacija] treba da vodi svim akc[ijama] u mes[tu]; dalje postavljeni zadatci: fab[rika] sv[ile], kabl[ovi], rad[io] s[tanica], trans[port] i dizalice u lož[ionici], izrađivanje kajli, sečenje žica; uradilo: seč[enje] žic[a], kajle izrađ[ene]; odobr. - i o njihov fiz. un. ² - Oko 3-4 Sof. ³ rekao da sa mnom hoće da gov[ori] org[an] I.⁴ Nisam o tome ni s kim razgovarao, niti mi je So. rekao da o tome nikome ne kažem. Vz.⁵ me pitao za akc[ije]; rekao sam šta je u Zg.,⁶ a da za vani ne znam. Vz. rekao da to ne valja; ja sam mu rekao da se postavlja, ali nije organizaciono] dobro postavlj[eno] zbog voj[ne] lin[ije]. Vz. rekao da nije to već drugo; u nacional-nom] rukfovodstvu] nešto ne valja; ja mu rekao da ne verujem da u nacional-nom] rukfovodstvu] ima sumnj[ivih] ljudi i da ja jamčim za one koje ja znam. Vz.: ti nemaš još iskustva; pod pretnjom najveće par[tijske] kazne da nikome ništa ne govorim, ni gore ni dole.

9. VII. Pročitao mi tg.⁷: ČH⁸ je kukavički i izdajnički... To govori] Stalj[in] - Na ovom tg. nije pisalo o smenjivanju ČH ni o form[iranju] novog. — Dao mi je tg. da ga nosim na sed[nicu] mes[nog] ali da niko od njih ne sme da priča o tome nikome. — Ja mu rekao da se ne može ovako nazvati CH izdajničkim, a on rekao da ja ne znam stvari, nemam iskustva. Ja tražio da se to raščisti jer će mes[ni] raditi jedno, HČ drugo, a on rekao da će poslati kur[ira] Tit[u] - Pitao me o Br.⁹ za koga sam rekao da je pošten, i za druge isto tako. Tada rekao da bi govorio s VI.¹⁰

10. VII pozv[ao] sed[nicu] mes[nog] (pris. mes. kom.)¹¹ i pročitao gornji tg. Svi su se složili s tim da ako se što može nazvati izdajničkim to možda organizaciono nesprovođenje, ali da ima izdajnik[ika] u HČ, to ne sem Vanić¹² koji je rekao da možda ima. Svi smo odmah da se to raščisti bilo preko JČ ili HČ, jer se ovako više ne može.

11. opet s[ednica] mjesnog] (Vz. rekao da ne prisustv[uje] Ba),¹³ doneo Vz. tg. drugi: ... da se smeni HČ, da formirate privremeno rukov[odstvo], da osigurate org[anizaciju] i sebe od provala. — Odmah rekao da smo privremen[o] ruk[ovodstvo] i da odmah da počnemo s akcijama. - Mi smo rekli da se ovako neće moći raditi, jer će i ČH i mi davati direktive] i da će članstvo videti da nije sve u redu. Vz.: ništa ne čini, da se drugo ne može i da sada treba

ovako uraditi; da vatamo veze s provincijom, da ne predajemo nov[ac] ĆH, nego još da i od njega tražimo, da formalno da kao da držimo veze s njim, da bi povatali veze sa unutrašnjošću].

Ćeš.¹⁴: da to vodi ka cepanju part[ije], s čim smo se svi složili. — Zaključili o akc[iji] u Ke¹⁵ (ali da se ne obav[esti] HĆ), onda r[adio] s[tanica] i raz[aranje] prug[e] i da se stavimo u vezu s onim mestima gde poznamo ljude i da form[iramo] partizanske] odr[ede].

(Sproveden: Ke, i r[adio] st[anica], ostalo ne.). Primili smo da budemo rukov[odstvo], ali da se odmah sutra raščisti stvar sa CH — Vz. nije pominjao nikakve druge ljude za rukov[odstvo].

13. VII. sed[nica] nacionalnog]:¹⁶ B, Ba, VI, An, Bu, Vz:¹⁷ drugovi su okrivili Vz. i mene kao frakcionaše, da je MK postupio nepravilno što je s njim razgovarao. Vz rekao da je pravilno, i ja isto, jer sam smatrao da je Vz iz I¹⁸ (rekao mi So)¹⁹ po tome što je na V konf[erenciju] došao i otišao pre kraja, što se vidi o velikom poverenju u njega. Zato sam smatrao da su dir[ektive] od I i da treba da se pokorim.

— Smatraš li da ste pravilno postupili ili smatraš da niste, a da ste mogli postupiti pravilno?

— Ja danas vidim da se je moglo postupiti pravilno (jer je ono nepravilno).

Sed[nica] od 13 se završ[ila] s tim da ostane nac[ionalni] kom[itet] dok neko ne dode od CJ da Vz održava veze sa nacionalnim] kom[itetom] i da Br. Vz odu na mes[ni] i obaveste o zaključku.

Na toj sed[nici] nacionalnog] kom[iteta] [od] Bu i Vz obavješteni o svemu detaljno (dok ranije nisu hteli) o akc[iji] u Ke. — Akcija trebala da bude iste večeri. Drugovi iz nac[ionalnog] su posumnjali da će uspeti i zato zaključ[ili] da Bu ode u Ke da izvidi kako stoji stvar preko Save i ako nisu do kraja saglasni zatvorenici] da se ne izvede.

15. sed[nica] mes[nog] + Br Vz — Cela sednica je protekla pod utiskom: da je i Vz i Br postavio celu stvar lično, naročito da on (Br) neće s Vz ništa da ima, a da se mesnog ne tiče. Ja sam rekao: da se postupi po zaključ[cima] od sed[nice] od 13.

Složili smo se da Bu neće imati nikakve veze s Vz već normalne s HC.

O akcijama] - HĆ postavlja pred Mes[ni], Zadatci koji se mogu i trebaju izvršiti, a neki se ne izvršavaju, na pr.: senj[ak] zapalio se sam onaj s dobrov.; naseli na provok[atora] - koji je izdao stvar pol[ičiji]; benzfin]: prvo nije bilo, a zatim kad je donet, sad je postavlj[eno]; ž[eleznička] stan[ica]: trans[port]i u toku; diz[anje] u toku nedelje. —

Ni iz HĆ ni iz Voj[nog] kom[iteta] nije nam rečeno da pod pretnjom isključ[enja] iz part[ije] ne smemo da radimo diverzije] već je samo voj[ni] kom[itet] rekao da se ne brinemo za diverz[ije] jer će to on raditi.

— Jesi li pred drugom sa željezn[ice] rekao da se u nacionalnom] kom[itetu] ništa ne radi i da će neko biti streljan? — To nisam rekao već je on kazao da se ništa ne radi (ne znam na koga je mislio, možda na one vani?), ja sam rekao da ko ne radi da će odgovarati.

— Kako si diskutovao sa So o nacionalnom] kom[itetu]? — O komitetu] kao forumu nismo razgovarali, o pojedincima da.

— Zašto nisi izvestio part[iju] da te So zove na sast[anak] sa nekim iz I.

- Nisam imao vremena, a iskreno govoreći, nisam ni mislio, nisam se setio.

- Kako je organizovan] Ke?

- Na sednici] mes[nog] s Vz diskutovali smo o Ke, da to treba prvo izvesti; Vz je predložio Šo da on to vodi, da izvede akc[iju] da te ljude organizuje] u partizanske] i diverzantske] grupe koje će dejst[vovati] oko Zg;²⁰ da damo 20 ljudi, naoružanje, lekarski] mat[erijal], hranu za 4 dana, sam je naprav[io] plan (stai);²¹ (znao sam da je nac[ionalni] pripremao isto);

Pijan]: tih 20 ljudi da se postave gde treba, das se obaveste unutra da oni napadnu iznutra na straž[are] a ovi spolja takođe i kada povežu stražu da se upute u Samoborsku] goru i da se rasporede gde će dejstvovati. U subot[u] Šo primio sve ljude, a Mark[o]²² tek u nedelju otišao u okolinu za seljake i rekao da može dati 12—15 seljaka. Kada sam primetio da ako ne može da ne vrše, Šo rekao da može i ja se složio. Ispalo tako da uopšte Šo nije se našao s onim iz Ke. Zašto? Jedna grupa od 7 lju[di] nije se našla sa Šo. Tako bilo tamo samo 11 — a i seljaci nisu došli. Ovih 11: oni imali samo 6—7 rev[olvera] i 2—3 bom[be] — a ostalo oruž[je] kod onih 7. — Ovih 11 pošli na juriš ka Ke; čuli da je neko viknuo: stoj i razbežali se. Rešili da nije uspeo Ke i rasporedili se za diverz[ije]. I tako se razišli, a Šo trebao da dođe u Zg. Od onih 7: 3 pobegla, 2 uhap[šena], a 2 ver[ovatno] strelj[ana]. — Od ovih 11 zna se: Šo ubijen, m. Zel²³ uhapšen; 1 ranjen, i još 5 na slobodi; - Od uhap[šenika]: 1 gr[upa] od 50 prema Sam[oborskom] gorju, tamo došli u zasedu i razbegli se. — Druga verzija: 1 gr[upa] od 30 prema Slavon.;²⁴ 1 prema Karlovcu i 1 prema Zg (od ove grup[e] 2 bila u selu do Save: oba se ubila od straha da ih ne uhvate patrolle). — Znamo za 12 da su živi.

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/162. Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 142-146.

¹ Misli se na sjednicu Političkog biroa CK KPH.

² Možda je riječ o fizičkom uništenju nekih objekata.

³ Sofer - Branko Malešević

⁴ Internacionala - Kominternu

⁵ Vazduh — Josip Kopinič

⁶ Zagreb

⁷ Telegram

⁸ CK KPH

⁹ Brko - Rade Končar

¹⁰ Vladimir Popović

¹¹ Nije moguće precizno odgonetnuti. Vjerovatno se misli da su sjednici prisustvovali članovi Mjesnog komiteta KPH Zagreba.

¹² Mirko

¹³ Vladimir Bakarić

¹⁴ Anton Češnjak

¹⁵ Kerestinec

¹⁶ Misli se na sjednicu Političkog biroa CK KPH.

¹⁷ Končar, Bakarić, Popović, Hebrang, Rob i Kopinič, tj. sudionici spomenute sjednice od 13. VII 1941.

¹⁸ Kao u bilj. 4.

¹⁹ Sofer — Branko Malešević

²⁰ Zagreb

²¹ Ne može se odgonetnuti.

²² Marko Belinić

²³ Vjerovatno se misli na Tibora Zelinku.

²⁴ Vjerovatno: prema Slavoniji.

VII, 1941, druga polovica

Bilješka komisije CK KPJ o izjavama Lea Matesa i Vande Novosel

Od pre god[inu] dana znam Vz¹ iz stana gde je Stari² dolazio. — Do 7. VII nisam ga video uopće. Od 23³ sam u agpr nacion[alnom]⁴

Oko 7.⁵ - došla Va⁶ i rekla da treba za Tal.⁷ stan. Prvo kod simpatiz[era], sutra dan kod sebe, treći dan kod simp[atizera], posle u stan kod drugarice Starog⁸ (na njeno odobrenje), posle toga k nama, i 13⁹ otišli preko granice. Prvog dana rekao It.¹⁰ »Bilo bi bolje kada kod vas ne bi bilo izdajnika.« Sutradan je objasnio sledeće: Stanovao kod druga sa crvenkastom kos[om] i brkov[ima] (ja znao da je S)¹¹ i da je on sumnjiv.

Zašto sam ja tražio razjašnjenje o S? Bio sam sa B¹² i S u agpr¹³ i sa S sve teh[ničke] stvari oko štampe. Dalje, čovek koji treba brzo da ide u It.¹⁴ zna o čoveku s kim radim i treba da saznam. Nameravao sam da javim vezi prt [partijskoj] (Va) o tome i znao gde se on nalazi, ali mu nisam rekao o tome istoga dana već tri dana kasnije, jer nisam mogao da ostavim same Italijane u selu. O S. Talijan: da je Talijan primio jednu cedulju hemijski pisanu dan ranije od dolaska (od S.) i pročitao poruku za Starog¹⁵ da ima provokator u HC. Tal otvorio i vratio Silj.¹⁶ Dalje, trebao da se vidi sa Vz čkao dan - dva bez odgovora, tada S rekao da može njegova drug[arica]¹⁷ da dođe. Ona otišla, Vz je izbacio, i po Mat.¹⁸ Vz poručio preko posrednika da on Vz. nije tu. — Po Tal je tu sumnjivo da je S hteo utvrditi da li je Vz u Zg¹⁹ jer su tada bile racije u tom kraju. S proglasom It. dao rukop[is] S i uveče[^] dobio prvi otisak gde je par[ola] »Ziveo mir« izostavljena.²⁰ Pitao S zašto i S odgovorio da je nacfionalni kom[itet] odlučio da se ta parola izbaci jer je sada vreme borbe a ne mira. (Kada sam se video sa Ba²¹ IO.²² i rekao da to nije istina. Još teretio S da ima kod sebe ogromne svote novaca i jednu banku [banknotu] od 500 dol[ara] od CK, sumnjivo što drži taj novac kod sebe. Najteža stvar za S: 28. 6. trebao Tal sa drugar[icom] iz Sloven[ije] da otputuje. Tog dana se našli: Tal. drug Slov[enac] i S. Sloven[ac] rekao da je zaboravio da kupi lire, a i propus[nice] nisu bile gotove, (treba Tal. da ih ispuni) i zato odložili put.

Sutra ili prekosutra pao Slov[enac] i za sat kasnije čovek sa pečat[om]. Dva dana kasnije S. dolazi Tal. i kaže »Sreća da niste putovali jer su pre nedelju dana pali na granici s istim dokumentima] jer bi i vi pali.« Tal. to tumači: da im je bila spremljena zamka na granici, i S. nam je za to tek kasnije rekao jer se po gradu već znalo i S. je to trebao isto znati, i S. je to tek sada rekao da bi se izvukao, kao da on s tim padom ništa nema i da ranije nije znao.

Dok se po Zagrebu dešavaju provale oko S. on sa svojom drug[aricom] (S.) vrlo veseo, »napadno dobre volje« — Br.:²³ Mat dobio utisak da je Tal. rekao da ga je Br. povezao sa čov[ekom] sumnj[ivim] kao vojn[im] špijun[om]

i da je Tal. taj čovek pratio do Zgb gde je uhvaćen. Tal. »bio sam potkazan«. Br. živeo i dalje na Suš.²⁴ i ništa mu se nije dogodilo. Br.: Prilikom bega Tal., Br. je ugrožavao i Šof.²⁵ i Tal. — Ponašanje Br. »sasvim provokatorski«.

Drug[arica] Starog rekla Ma.²⁶ da je Br. utvrđivao njeno pravo ime.

Najdublji utisak na Ma.: Tal mi rekao da je čuo od Vz. da je I²⁷ okarakterisala rad HČ kao kriminalni radi pasivnosti.

Oba ponedjeljka] po ratu tražio sam izveštjaj] o akcijama i nisam dobio ništa do opštih stvari. Samo Ba. o trima lokomotivama] defektima] i što sam ja video: sečenje žica. Dalje, da čitav niz lokomotiva ima defekt. -

Sad mi dolazi Tal. sa porukom I. i vidim da niko ne zna što o akcijama].

Posle toga sam mislio šta treba učiniti i pitao Tal. da li on ima kakve veze sa CK KPJ, on rekao da nema; pitao da li Vz. zamenjuje Starog, Tal. rekao da ne, onda sam otišao drugarici Starog da li ona zna ko zamenjuje Starog, ona je rekla da ne zna, ali da zna da je čovjek] iz Vz. poslao kurira Starom. Drugarica] St.²⁸ rekla da će i St. imati neprilike radi lakovernosti u ljude. Tada sam ja mislio: ako je Vz. povezan sa Starim, onda sam ga tražio da ga vidim. Pitao sam drug[aricu] Starog da li će pitati Vz. da se vidi po ovim pitanjima sa mnom.

9. 7. razgovarao sam sa Ba. 7—8 u večer izneo mu sve i pitao da li on sam ima kakvih sumnji.²⁹ Odgovorio da sumnja samo na Š. i trudio se da Š. ne sazna za njegov stan. Rekao sam mu da sumnjam na Br. Ba. odgovorio] da ne sumnja u njega. Ako zna gde stanuješ — Br. seli se. Ba.: da li mi ti to savetuješ. Ba-ću sam rekao da nikom o tome ne govori do li Starom i da ću mu ja više reći. Ma.: da, (Ba. potvrd[io] da što zna Š. zna i Br.).

Sutra dan IO.³⁰ moj prvi sastanak sa Vz. Vz mi rekao da je on predstavnik I. (to da kažem Ba.), da on ima mandfat] za novo rukov[odstvo]. Govorili o svemu gornjem.

(Od Ba. sam saznao o operativnom] rukfovodstvu] i da on nije).

Po podne doveo Ba., govorili o istom. Vz. pominjao kao čoveka obaveštenog o . . .,³¹ i sam Ortegu.³² Pitao sam ga kako misli sa pokrajinom da ne bi bilo zbrke radi duplog rukovodstva. Jer HČ nije obavešten — na to je odgovorio o Ortegi.

Vz. govorio da se oni (Br. Š.) oslanjaju na neki lažni autoritet], koji je davno raskrinkan.

O JČ misli da se Vz. izrazio da je Vz. obavestio JČ o svemu.

Tada rekao da Ba. nastavi sa radom svojim (prethodno ga pitao da li ima veza sa pokrajinom] i Ba. rekao da ne) a meni da nastavim svoj posao. Poslednji put sam se video sa Vz. 14.³³ i to u putu ali nisam razgovarao.

14. VII. sa Ba. vrlo dobro s Ke.³⁴ Posle nekoliko dana kada nije uspelo s Ke. bio sam zbunjen, jer vidim da s Ke. nije uspelo, nepoverenje drugov[a] od Star[og] prema Vz. i zbunjenost].

Od 7-13³⁵ dali drugarici] Stjarog] 100...³⁶ za JČ a ona dala Vz.

Kako novac nije došao u ruke JČ on treba da dođe.

Posle svega ovoga i posle izraza M. »da je Vz. zabrljao«, smatram da sam uvučen u jednu stvar koja je protiv interesa Partije.

Nemam nikakav posao od 7. VII.

Prvih dana po razgovoru sa Tal. pitao sam ga šta da radim, rekao da svi oni koji što znaju o tom treba da sami na svoju ruku org[anizuju] rad.

»Ne znam ko je trebao da ude u novo rukovodstvo.«

Va.-

7. VII videla Vz. kod drug[arice] St., pitao jel' znade Š. gdje stanujem, da se pazim jer tamo u HC ima provokatora. Da..³⁷ poručuje da je HC izdajnički], Kado -, - Ja: cirkular i žica.³⁸ - Vz. niži forjumi] se žalili na kočenje od strane HC (željez[ničari]). — Zatim tražio od mene stan za Tal. Diskutovali Vz. i Tal. o tome da li da Tal. ostane kod Š. jer ako je Š. provokator] ipak neće provaliti stan radi sebe. — Tražili od mene stan i ja ih odvela kod sestrje].

Posle toga njih[ovog] razg[ovora] sa drug[aricom] St. öS. io HC, ona mi rekla: »Meni je to već dugo bilo sve sumnjivo, ali nemaš ništa konkretno, i tražila od S. javku, a S. ju je odgovarao da ne ide ali je ipak dao. Br. gledao to[plotnu] listu u rodilištu, hteo da gleda moje ime. - Sumnjivo joj što joj ne piše Stari i da S. pregleda svu poštu. — O pismu Vz. Starom.

Kod drug[arice] Starog pred Vz., Tal. govorio da je S. sumnj[iv] (novac drži).

Vz. sam videla još jedanput kad sam vodila njemu na sastanak. Drugarica] od St. zabrinuta zato što je Stari olako shvatio čoveka koga mu je ona poslala (»mi smo poslali«) odmah. Da je drug sa ogromnim iskustvom, koji može i Starog da smeni ako treba; ja sam pitala kako može tako mlad čovek tako da radi. Ma. rekao da može i da gore sigurno imaju poverenje s njim. — S Ma. razgovarala da je Stari sigurno olako shvatio. Ma. rekao da treba nešto samostalno početi, a ja rekla da je Stari poručio da on to ne veruje, da su to ljudi stari revolucionari], — Na to je Tal. da i dalje treba nešto samostalno, a Ma. nije. — Sutradan Ma. mi rekao da hoće da vidi Vz. Otišli drugaricij] Starog i pitali da li se Ma. može videti sa Vz. Po razg[ovoru] sa Vz. Ma. rekao da će se sve uraditi tako da će sve ostati kako jest, ali će paralelno s postojećim HC, oni će obrazovati nov HC i raditi a da stari HC to neće ni znati; i S. će dalje raditi a neće znati da postoji drugi HĆ. Ma. mi je rekao da će Ba. ući u novo ruk[ovodstvo]. Ja sam mislila da će ući i dr. — O sebi Ma. nije ništa rekao, Ba. rekao mom drugu da je MK uređivao sa Vz. o Ke., o čemu MK ne sme obavestiti HĆ.

7—³⁹ kada sam se videla sa Vz. rekla sam mu šta ću sa 100..⁴⁰ kome da dam; Vz rekao da se novac preda njemu. Sutradan donela sam, i drugaricij] Staroga izrazila sumnju kome treba dati novac i da ne dajem sve već jedan deo; i ja sam prvo dala oko 20..⁴¹ a posle dva-tri dana, pošto sam videla da drugarica] Staroga ne sumnja više u Vz. i predala svih 100..⁴² Mi nismo verovali HĆ, ali nismo postupili ni po porukama Starog jer nije bio dovoljno obavešten preko kurira. Po neuspehu sa Ke. videla sam da je Vz. prenaglio i da za neuspeh on snosi odgovornost, da je to organizovao HĆ pa bi bilo bolje. O ovim stvarima sam razgovarala sa Ma., Ba, drugaricom] St. i s Tal.

100..⁴³ htela sam da dam JĆ — ovlašćujem drugove da to uzmu za HĆ.

Sada smatram da sam pogrešila u ovoj stvari.
Smatram da je Vz. to napravio dobronamerno, ali da je preterao.

Original, strojopis, ćirilica. A CK SKJ, CK KPJ 1941/164. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 147—151.

- ¹ Vazduh - Josip Kopinič
- ² Josip Broz Tito.
- ³ 23. VI 1941.
- ⁴ Agitprop CK KPH.
- ⁵ 7. VII 1941.
- ⁶ Vanda Novosel.
- ⁷ Talijan - Rigoletto Martini.
- ⁸ Herta Haas.
- ⁹ 13. VII 1941.
- ¹⁰ Italijan - Rigoletto Martini.
- ¹¹ Pavle Pap. \
- ¹² Vladimir Bakarić.
- ¹³ Kao u bilj. 4.
- ¹⁴ Italija.
- ¹⁵ Josip Broz Tito.
- ¹⁶ Pavle Pap.
- ¹⁷ Maria Martini.
- ¹⁸ Leo Mates.
- ¹⁹ Zagreb.
- ²⁰ Vidi dokument br. 28, točka 2.
- ²¹ Vladimir Bakarić.
- ²² 10. VII 1941.
- ²³ Brko - Rade Končar.
- ²⁴ Sušak.
- ²⁵ Šofer - Branko Malešević.
- ²⁶ Leo Mates.
- ²⁷ Internacionala - Kominterna.
- ²⁸ Stari - Josip Broz Tito.
- ²⁹ Vidi dokumente br. 22 i 35.
- ³⁰ 10. VII 1941.
- ³¹ Nejasno.
- ³² Karlo Mrazović.
- ³³ 14. VII 1941.
- ³⁴ Kerestinec.
- ³⁵ 7-13. VII 1941.
- ³⁶ 100.000 din.
- ³⁷ Kominterna.
- ³⁸ Nejasna rečenica.
- ³⁹ 7. VII 1941.
- ⁴⁰ 100.000 din.
- ⁴¹ 20.000 din.
- ⁴² 100.000 din.
- ⁴³ 100.000 din.

24. VII 1941.

Izjava Pavia Papa za komisiju CK KPJ

24. VII [19]41.

1. **Po pitanju odlaska Talijana¹ čovjeku za vazduh.²** Tri dana prije svog »begstva« Talijan je tražio da se sastane s čovjekom za vazduh. Rekao sam mu da ću pitati šofera³ da li njegova žena⁴ može ići njemu. Šofera sam pitao, on mi je zakazao sastanak da bi dao odgovor. Čekao sam ga sutradan (u 5) i prekosutra (u 5) po dogovoru, ali on nije došao (kod kuće sam ga tražio 2—3 puta). Nije ga bilo nigdje (poslije sam saznao da je otputovao u Beograd). Rekao sam Talijanu da šofera nisam našao, da odgovor nisam dobio, ali *ako on* (Talijan) *misli da je to pametno*, neka zbog hitnosti pošalje ženu bez odgovora čovjeka za vazduh. A hitno je bilo, jer je to bilo u ponedjeljak] ili utorak, a već tada su trebali stići ljudi iz Slov[enije] da odvedu Talijana. Dakle, *nije točno da sam ja poslao Talijana s time da je šofer dao odgovor neka dođu, već je Talijan poslao svoju ženu na svoju ruku.*

Dvije primedbe k tomu:

a.) mislim da je čovjek za vazduh bio *preplašen* (uslijed drugih stvari: provale u Zagrebu, provala radia itd.) i kad mu je Talijanka došla, proradila je njegova bujna fantazija o tome da je to tobože »sumnjivo« što je došla bez njegove dozvole.

b.) Talijan, vjerojatno pod utjecajem Vazduha, uradio je to da je mojoj gazdarici (gdje je stanovao) rekao da ide za stalno, ali neka gazdarica meni reče da ide samo za 1 dan. Zbog toga sam ja još 4 dana radio na njegovom odlasku, zadržavao 4 dana ljude iz Slov[enije], — što je moglo imati i kobne posljedice. Ja mislim da je to sa strane Talijana (a i Vazduha, koji je znao da Talijanu ja pripremam put) *protupartijski akt*, jer je morao obavijestiti organizaciju da se obustave pripreme oko njegovog odlaska. Mislim da se takva djela moraju *kaznjavati*, čak i u slučaju ako je on sumnjao, jer je važniji interes partije, nego njegov lični.

2. **Po pitanju računa Talijanu.** Talijan je dao: Starome⁵ 50 dolara (što sam mu ja povjerovao) a meni 18 dolara, svega 68 dolara. Kako se je dolar u to vrijeme (po obavještenju kojeg sam dobio) mogao prodati za 150 din., ja sam mu tako i računao, tj. uzeo sam kao da je on KPJ-i dao 68 X 150 dinara, tj. oko 10.000 din. (od toga je samo 18 dolara kod mene). Ja sam mu dao jedan račun kojim pokazujem da je i KPJ njemu dala **otprilike** 10.000 din., tako da smo kvit. Na tom računu je pisalo otprilike ovo (tačan prepis nemam):

Za oko 1400 lira,
gangster (Brka)⁶

cca	5000 din.
cca	4000 din.

za hranu	cca	400 din.
za odijelo	cca	300 din.
šešir i naočare	oko	300 din.
Svega	cca	10.000

Pojedine stavke: dao sam oko 1000 din. da se kupi po 100 lira na 3 mjesta. Kupljeno je na dva mjesta, a oko 1200 i nekoliko lira dobili smo za poklon. Ja sam mu te poklonjene lire dao kao svojinu KPJ i time »podmirio« jedan dio onih 50 dolara što je on dao Starom. Drugi stavak: meni se činilo da je Brka (gangster) izdao 4000 d. za njega i tako sam zapisao. Međutim, sutradan sam dao Brki 2400 d. koliko je Talijan stvarno bio potrošio poslije bjegstva. Ali kako je Brka rekao da on ima neke dugove od ranije ja sam njemu taj suvišak od 1600 dinara ostavio, smatrajući da su time podmireni ti dugovi (budući da je on imao putovati za par dana, ja nisam mogao dobiti stare račune). Za hranu 400 din., to što je bio kod mene oko 10 dana, a sa ženom zajedno 5 dana (poslije sam točno izračunao i iznosi nešto više). Za odijelo sam napisao 300 din., jer sam računao da je toliko šnajder zaračunao (kao što je stvarno bilo). U računu jasno piše: l'habit (na franc[uskom] odijelo) 300 d. A ono što vazduh govori o 4000, to je Brka (gangster) što je izdao za Talijana + stari dugovi (prije hapšenja). Napominjem: cijela ova priča sa računom je po mom mišljenju vrlo *prljava* stvar. Prosto zbog toga što su i Talijan i Vazduh znali da sam ja izdao samo jedan *privremeni* račun (u računu svugdje piše: *cca* toliko i toliko din.), drugo jer su znali da ja tim privremenim računom trebam samo Talijanu da pokažem da je 68 dolara *otprilike* potrošeno, odn[osno] pokriveno tim izdacima. Uostalom da smo se kapricirali na »točne« račune, ja bih za onih 50 dolara što je on dao Starome mogao računati 80 din. koliko se otprilike plaćalo u ono vrijeme kad je on taj novac dao Starom (a Stari vjerojatno već onda promjenio). Uostalom sam Talijan je isto napravio jednu trgovinu sa KPJ na koju sam ja pristao jer sam smatrao da za par stotina ili čak i hiljadu dinara, nećemo praviti birokratske hokus-pokuse s ljudima njegovog kova. Naime on je primio od Vazduha nekih 4000 din., koje je ovaj, čini mi se primio od Starog, a on to sada podmiruje sa svojim meblom (vrijedi 2000 din., iako je skuplje kupio, veli Talijan!) + sa jednom pisaćom mašinom (vrijedi 2000 d.). Po tome izgleda da bi ta mašina trebala da bude naša, KPJ, ali sam ja, priznajem, toliko pomiješao taj posebni račun Talijana, da ne znam čije je. I nisam pravio od toga pitanje jer sam znao da čovjeku za Vazduh treba ta mašina. Te šaljive stvari sam rekao samo radi ilustracije računa s Talijanom. No važno je ovo: *nije istina da je za odijelo radunato* 4000 d., već svega 300, a drugo to nije *račun već privremeni* račun sa oznakom *cca* kod skoro svih svota. Moj [i] *računi* su kod Čvorka⁷ i iz njih se vidi na paru, koliko je za šta izdato.

3. Po pitanju otvaranja pisma Starome.

Prvo da konstatujem da je Vazduh u dva maha slagao da sam *ja* lično to pismo otvorio (pred Vladom,⁸ i na sjednici MK). To pismo u kutiji za cigarete predao mi je šofer. Kako je prije toga pitao baš za Talijana i rekao: »Predaj to...«, vjerojatno da sam ga ja pogrešno čuo i dao Talijanu ili je on, misleći

još na Talijana, rekao umjesto Stari - Talijan. Ja sam predao Talijanu, koji je (poslije 3—6 sati kad sam došao kući) zamolio da mu pomognem da razumijemo. Lažna je tvrdnja Vazduha da je on *stalno* u kutiji slao preko mene Starom, pa da sam ja zbog toga morao znati da je to za Starog. Vazduh je preko mene svega *jedanput* slao Starom u kutiji pismo, a ne *stalno*. Drugo: ja to nisam predao Talijanu *unatoč njegovom izričitom zahtjevu*, već »unatoč« nerazumljivom mrmljanju šofera, koji mi je predao pismo. Njegovo sumnjičenje (da sam ja tu slučajnost hotimice uradio) jeste u najmanju ruku znak nasljedne blesavosti. *Prvo*: jer da sam htio mogao sam otvoriti pismo i hemijski ga ponovo napisati (jer sam znao mjesto pisanja i hem[ijsko] sredstvo), a *drugo* jer nisam mogao ni sanjati o tome da će Talijan mene moliti da mu pomognem razumjeti pismo. Eto tekst pisma:

»Stari (drugo ime), 3jjeeb b pyjcoBojiCTBe BepoHHO ceflHT npe^aTejiH. B TexHHKe npoBajiH, necMOTpa Ha nanne gnyeKTHBH ohh nnoTHB hchctbht. Th flOJixeH HeMcyjeHHO npnexart. CMOTpn htooh Teoe He npoBajiHjiH. 3jjeeb Ahtohob. IlpHexaH hjih OTBenan« ... BeiiopyHHO.⁹

Potpis Vazduha

Napominjem da ja vrlo slabo razumijem ruski, da sam gledao u rječniku riječi i razumio od prilike ovo: da tu u Hrvatskoj se sabotiraju direktive o diverziji i da je to djelo ljudi koje on naziva izdajicama (**npeflaTejm**) u smislu oportunističkog kalibra. Tako sam razumio pismo i rekao Talijanu: »Ima tu dosta istine, jer se ništa dosad nije uradilo.«

4. Po pitanju provale radia.

Vazduh tvrdi da sam tamo držao radio iako sam znao: 1) da je taj čovjek član MK SKOJ-a i 2) iako sam znao da je tamo tehnika. Ja, pak, *niti sam znao da je taj čovjek u MK SKOJ-a, niti da je tamo tehnika*. Da je Vazduh malo ispitao stvar video bi da je tako kako ja kažem. Taj slučaj pokazuje na kakav je pokvarenjački način Vazduh lažno obavještavao dedu,¹⁰ nemajući pojma o stvarima. Stvar je tekla ovako: ja sam u dogovoru sa gedom¹¹ rukovodio radiom. Dobili smo od org[anizacije] (zapravo geđa ih je dobio) dva čoveka: jednog omladinca¹² i jednu partijku.¹³ Oni su organizirali emisiju. Kad je Stari naredio da se prekine davanje, rekao sam da nadu zgodno mjesto. Oni su se složili da je najbolje kod Mladića¹⁴ (gdje je i pala). Savjetovao se omladinac i sa mnom. Ja sam se složio da to bude kod Mladića, iako je taj već bio na policiji, iz razloga jer ima betonsku rupu, koja se daje zatrpati sa zemljom, a u onoj situaciji, kad su svaki čas mogli da upadnu u svaki stan (zbog hrane, Srba, Zidova itd.) izgledalo mi je pametnije ostaviti tamo (*to bi i danas tako uradio*). Međutim omladinac mi nije rekao da je taj Mladić član MK SKOJ-a (rekao je poslije provale, da je Mladić postao članom MK, *tek poslije primanja radia*). Kako sam saznao (od Đ.)¹⁵ tehnika je smještena tek 2—3 dana prije provale, tako da o tome ne samo da ja *nisam bio obavješten, nego ni omladinac*. Obojica smo saznali da je tamo smještena oml[adinska] tehnika, tek poslije provale. — Na meni je krivica utoliko, što nisam išao na mjesto gdje je sklonjen radio, da govorim s čovjekom, da vidim mjesto itd. Ali takvih krivica ja imam ne jednu, nego sto, prosto iz razloga jer od hiljadu poslova

nisam često stigao da kontrolišern rad, a hiljadu poslova sam imao jer u tehničkom radu nisam dobio ni minimalnu pomoć od org[anizacije] ovdje. Poznato je da je Centr[alna] Tehn[ika] (u Zagrebu) trebala da bude potpomognuta od MK, te da unatoč pričanja po sto puta za 2 mjeseca MK nije predao ni jedan pošten stan, skoro ni jednu legitimaciju itd. Nije ni čudo da su ljudi iz centr[alne] tehnike bili preopterećeni i pravili konspirativne greške. Još ovo: na Savjetovanju KPJ je doneta odluka da se cent[ralna] tehnika proširi na 3 lica, da sem mene rade još dvojica, da se podijeli posao itd. Međutim cent[ralna] tehnika nije bila pojačana *ni sa jednim* čovjekom (sem što sam upoznao Pajceka¹⁶ s ljudima, da u slučaju ako padnem, ima ko da me zamjeni, - ali *to* nije podjela rada!). Tako je opet sav posao ostao na meni. Nedavanje pomoći cent[ralnoj] tehnici sa strane MK Zagreb, a i sa strane CK KPH, to je glavni razlog za preopterećenost u radu centr[alne] tehnike, a time i glavni razlog za nekonspiraciju (nemanje stanova, okupljanje ljudi na sastanku). Ja snosim svoj dio odgovornosti za tu nekonspiraciju, ali ako je netko vodio borbu protiv *korjena* toga, protiv nedavanja stanova i dokumenata itd., onda ja nisam bio među zadnjima koji su protiv toga vodili borbu. Na kraju: *mislim da treba Vazdubu postaviti pitanje* po čemu on zna da sam ja znao da je Mladić u MK i *tko* ga je obavijestio da sam ja (tobože) znao da je tamo bila tehnika omladine.

5. Po pitanju provale dvojice koji su radili radiotehnički posao.

Kad je pronađen radio kod Mladića, policija je odmah uhapsila nekog radiotehničara M.¹⁷ (ne mogu da se sjetim imena). Mislim da ga je policija uhapsila zbog toga što nije znala koga da hapsi, a to je jedini komunista koji je *već ranije hapšen zbog radia*, jer je preko Rade Končara prodao jedan radio aparat ženi iz štamparije »Proletera« i policija sve to saznala. Najvjerojatnije je da je policija mislila da je on i opet umješan u pravljenje našeg radia (iako nije on pravio). Mislim da treba pitati Vazduha da li on zna zašto je taj radiotehničar hapšen. Jer i Brka i svi koji radiotehničara znaju vjeruju da je hapšen zbog ranijeg prćkanja sa radiom. Ako Vazduh to ne zna, onda znači da i opet govori iz vazduha. Drugi čovjek (odnosno dva brata radiotehničara)¹⁸ odvedeni su u logor, kao što je odvedeno hiljade Zidova iz Zagreba (uopće ga nisu kako smo mi obavješteni ispitivali za radio, pa ni pretres nije vršen). Treba pitati Vazduha da li zna da su ta dva brata (zajedno sa starom majkom) odvedena kao *Zidovi* u zbor i u logor, a ne hapšeni pod sumnjom. Mislim da tu ne treba komentara.

6. Po pitanju pada Dugačkog¹⁹

Dugi je pao tako što su vršili pretres kod njegovog gazde i našli nešto (Lenjinovu knjigu ili t. si.) u sobi Dugačkog, sačekali ga i uhapsili. Neposredna krivica je na Dugačkom, jer je došao kući noću poslije 11 sati (kad drugovi više nisu mogli da ga čekaju da ga obavjeste) i što nije gledao na ugovoreni znak da ne smije ući u stan (spuštena roleta). Kod gazde su vršili pretres izgleda na osnovu neke denuncijacije da je ljevičar (bio je nekompromitovan, ali su u uredu znali da je ljevičar). Ja sam Dugačkom već prije mjesec dana govorio da nađe drugi stan, jer mu se gazda jednom opio (a i prije se ponekad opijao, ali se popravio). On nije mogao naći stan, a ja preko

org[anizacije] takođe nisam. Dugački nije pao kao tehničko lice, i na prijekom sudu je bio oslobođen uslijed nedostatka dokaza.

Mislim da ni tu nije potreban komentar.

7. Po pitanju drugih provala u Zagrebu.

Kod Palente²⁰ su nađene 2 talijanske propusnice. Ja sam mu dao da ima kao rezervu kad neko zatraži. To je bilo utvrđeno na sjednici CK KPH da on ima rezerve, da ne bi stalno meni dolazili na sastanke i tražili propusnice (Palenta potvrđuje tu odluku). Krivica je njegova što je *tražio i dobio* kufere sa duplim dnom, *a nije propusnice u njima držao, već slobodno u stanu*. Napominjem da sam ja sve uradio da drugovi (Dugački, Palenta, Brka i dr.) dobiju stvari sa duplim dnom. Ako se je dešavalo da su drugovi uprkos tome držali vani stvari, mislim da nije moja krivica. Ja držim sve u duplom.

Sto se tiče drugih provala u mjesnoj org[anizaciji], s time sam ja imao isto toliko posla koliko i Vazduh, ili bilo tko drugi.

8. Pitanje »otezanja« prenosa štamparije.

Mjesto za štampariju našao Brka i predao meni. Ljude smo našli zajedno. Moja je krivica što nisam mislio više o tome (zajedno s Brkom) da su toj ženi pravili neke zamjerke već ranije, što sam se dao prevariti da je bila vrijedna pri umnožavanju (posao koji je imala prije štamparije). Kad se počela pokazivati u svojoj pravoj boji (kao tuđ element) javio sam odmah svima (Brki, Čvorku i Starom). Odlučeno je da se štamparija *sto prije* premjesti. Ja sam htio da posao završimo do 1-og (da otšampamo 2-i broj »Proletera«), Međutim došao je proglas (u vezi sa ratom Njem[ačka] — Jug[oslavija]) i Čvorak je insistirao da se štampa velika količina (ne znam da li 10 ili 20 hiljada). Ja sam tražio što manje (5) ili čak i ništa (da se samo umnožava). Urađeno je kako mi je naređeno (10 ili 20 hilj[ada]) što je oteglo stvar za oko 10 dana (bile su poteškoće velike za mašinom i valjcima). Po završetku letka i blizu završetka štampanja 2-og broja »Proletera« došlo je do provala. Dakle, *nije istinita tvrdnja* da sam ja otezao sa premještanjem štamparije, već naprotiv ja sam to premještanje forsirao. Da se ispita ko je i na osnovu čega ustvrdio da sam ja otezao (14 dana?) sa premeštanjem štamparije, kad je odluka bila da se ona premjesti *što prije, čim se svrši 2-broj Proletera* a to se otezalo ne mojom voljom, već protiv moje volje.

9. Pitanje moje nekonspirativnosti i »skupljanja ljudi«

Da sam ja pravio greške u konspiraciji, to je van sumnje i ja sam ih potpuno svjestan. Ako se smatra za potrebno ja ću popisati desetine slučajeva, pa možda i stotine. Naravno da s time ne mislim da se hvalim, već samo da konstatujem opće poznatu činjenicu.

Mislim da je osnovni uzrok tome pronađen na Savjetovanju, gdje je Stari predložio da cent[ralna] teh[nika] bude sastavljena od tri lica (što je primljeno). Sto to znači? To znači da je glavni razlog nekonspirativnim greškama u mom radu bio taj što nisam dobijao dovoljno pomoći od org[anizacije], što je sav rad ležao na meni i nekolicini drugova, koji su radili u aparatu cent[ralne] tehnike. Ja mislim da nije potrebno da navodim primjere, drugovi to vrlo dobro znaju. Morao sam većinu svog vremena da potrošim na sitna trčkaranja, povezivanja ljudi, pronalaženja stana itd., koja su proizlazila iz nemarnosti drugova, iz nedavanja pomoći tehnici itd. Ne kažem s time da i ja nisam

kriv zbog nekonspiracije. No u jednoj organizaciji, gdje vidiš ogromne potrebe rada, a ne dobijaš pomoći u radu, vrlo je teško biti konspirativan, ako hoćeš da se dosta uradi. Ja sam mogao biti konspirativniji da sam birokratski odbijao ljude: »To nije moj posao.« Ali ja sam htio da se poslovi svrše. Moglo bi se dosta raditi i sa više konspirativnosti. Ne kažem. Ja sam gurao koliko sam mogao, ako više nisam uradio, neka se ocjeni *da li je to nesposobnost da se organizaciono ovladaju poteškoće, ili nemar, ili nepostojanje ljubavi za posao*. Mene drugovi znaju iz rada i mogu da ocjene to. Što se tiče osnovnih stvari konspiracije (držanje u duplim dnima, neupoznavanje ljudi po imenu, nevođenje u stanove) ja sam, čini mi se, dosta se potrudio. Ono što mi se najviše zamjera to je skupljanje ljudi na ulici. Danas kada se skoro svi funkcioneri sastaju na ulici (jer su u ilegalnosti) vidi se da se i drugome dešavaju takve stvarčice da na sastanak dođe po 5-7 ljudi. Meni se to najviše dešavalo jer je tehnika bila stalno na udarcu svih onih komotnih ljudi koji su izgubili vezu, tražili Brku, ili nešto stoto. Ljudima je to najviše palo u oči, jer sam ja po prirodi posla morao imati svaki dan vezu sa desetine ljudi, koji su dovodili na mjesto sastanka (za koje su saznali preko trećeg) još po jednog, a ovaj još po jednog. Ja sam takođe turio ruke u to nekonspirativno testo, ali to testo nisam ja smiješao.

10. Pitanje moje »razoznalosti«.

Ja sam prije jedno godinu i po dana, dok sam radio u hrv[atском] agitpropu i hrv[atскоj] tehnici bio opomenut (ne kažnjen opomenom) na sjednici agitpropa: 1.) što sam stvorio na svoju ruku neke kurseve i 2.) što se raspitkujem od ljudi na kursovima na nekonspirativan način. Prvo se pokazalo kao netočno, kao proizvod neobavještenosti Mirkeca,²¹ a što se tiče drugog, ispalo je da se *ne radi o više slučajeva*, nego o jednom slučaju. Jedan drug je rekao da je u njihovoj jedinici jedan čovjek, koji vrlo dobro predaje. Budući da nisu postojali predavači, budući da je doneta odluka da Mrtvac²² i Marjan²³ trebaju takođe da uzmu bar po jedan kurs, budući da je bilo odlučeno da će se naći i drugi predavači, budući *da sve to skupa dva mjeseca nije sprovedeno* (po zagrebačkom običaju), i najzad budući da sam ja pored tehnike morao držati četiri kursa - sve mi je to došlo na vrh glave i nisam htio čekati birokratski put (po praksi govorim da je tako bilo) dok ovaj čovek to javi rejonu, rejon MK-u, MK-a CK-u, a ovaj sprovede, nego *sam upitao čoveka ko je taj koji dobro predaje*, jer bi trebali jednog predavača. I on je rekao ime tog druga.

Iznio sam taj slučaj iz dva razloga. Prvo: iako je moj postupak bio formalno nepravilan i nekonspirativan, on se da opravdati *potrebom rada*, potrebom okolnosti. Ja sam tada drugu Mirkecu rekao da ja primam da je to nekonspirativno, ali šta da se kaže o tome kad na pr. on meni kaže, bez potrebe za rad, da je taj i taj u MK. Ja sam tada cijelu ovu stvar shvatio kao tvrdoglavost Mirkeca da se na tome jaši. Ali kad tu smiješnu stvar netko danas iznosi (jedan slučaj!) kao primjer *raspitkivanja* (i to ako sam dobro razumio: raspitkivanje *adresa*), kao nešto što *karakteriše* nekog, onda ja mislim da je to glupo. Radio sam već i prije toga hiljadu puta važnije stvari, i nikad mi niko prebacivao nije da se *raspitkujem* (ta riječ označava nešto često, nešto kao sistem) i baš mi je stalo do toga da se »raspitkujem« za jednog člana jedinice koji je dobar predavač u Stranci Radnog Naroda. Ja ne volim da lično

shvaćam stvari, ali mislim da *to* iznijeti *u vezi sa svinjarijama Vazduha*, da je to — ako ne lična burgija — ono barem nedostatak kontrole nad osjećajima simpatije ili antipatije prema pojedincima. (Mislim da bi bilo glupo da sada iznosim ovaj ili onaj sukob u radu sa Mrtvacem baš oko pitanja rada i nerada).

Cini mi se da je glupo govoriti o svemu tome, a osobito na osnovu ovog jednog slučaja, izvađenog iz arhive.

11. **Još neka sitna pitanja.** Nisam bio pitan za to, ali sam čuo da je Vazduh buncao nešto i o tome da je za stan gdje se učilo tipkati zna[li]o pola Zagreba i da sam ja na sumnjiv način stvar tako nekonspirativno organizovao da bi to policija saznala. Prvo: taj stan nije dat za učenje, već za stanovanje i to ne ja, nego Palenta u dogovoru s Brkom. Poslije su cure, za svoj groš, ne pitajući nikog, počele da uče u tom stanu koji su dobili za stanovanje, a kako se tamo radilo, ko je dolazio, to je meni isto tako malo poznato kao privatni život rimskog pape. Niti sam ja organizovao to, niti mi je rečeno da organizujem, jer se nije znalo ni ko treba da organizuje. Ja sam pri tome samo pomagao koliko sam mogao. Taj posao je i ranije tekao bez mene, *niti sam trebao da znam o tome, a kamo li da organizujem.*

Za ilustraciju dosljednosti Vazduha samo toliko da *preko mene traži na ulici sastanak sa Vladom*,²⁴ Ja mislim da je to dovoljan dokaz da on svoja »sumnjičenja« *ne shvaća ozbiljno, već ih se drži samo zato da bi opravdao što je dedi javljao da su tu špijuni u Čači.* (Uostalom meni se sve čini da Vazduh misli da sam ja tehnikar CK KPH. Moglo bi ga se pitati da li zna svoju funkciju).

Najzad: za sve ovo mogu se ispitati ljudi: za br. 1, 2. i 3. Talijana (ja ne isključujem da je on neke stvari pogrešno razumio jer slabo govorim francuski, ali ono osnovno ne može biti drukčije, a osobito ne »račun«, jer on je pismen). Talijan je sada u Slov[eniji] kako Vazduh javlja. Za br. 4 može se ispitati omladinac i Đ. Za br. 5 zna Brka sve. Za br. 6 zna Vrtlar.²⁵ Za br. 7 Palenta i Brka. Za br. 8. Čvorak, Brka i Palenta. Za br. 9. i 10. cijeli Zagreb i svi koji su radili sa mnom.

Najzad: Letak KPJ pri izbivanju antisovj[etskog] rata kada smo ga dobili, umnožili smo kao obično 5000. Kako smo vidjeli da ima stavaka nešto drugojačih nego u pismu Đorđa,²⁶ čekali smo. Nije stigao odgovor (već samo za »Borbu«). Rekao sam dati od ruke do ruke, ali ne dijeliti: to je bila odluka na osnovu pisma Starog (*»smanjiti tehniku na minimum«*), što preostaje spaliti. Tehnikar kaže da je 3000 dijeljeno. *Palenta zna točno.* — Radio-službu sam organizovao. Matesu²⁷ sam dao aparat, vezu i sve je funkcionisalo. Krivica je MK što nije dijelio. Poslije sam rekao da obustave umnožavanje, ali da se tipka u 10 primjeraka svaki dan. Mates nije dolazio i kaže da ima vezu sa Mrtvacem.

12. Pitanje predložene rezolucije.

Ovo pitanje smatram posebnim i zato ću o tome opširnije pisati. Već i zbog toga što sam na Komisiji o tome govorio vrlo kratko zbog nedostatka vremena i mnogo što je ostalo nerazjašnjeno. Da bi stvari postale jasne, smatram da je potrebno razjasniti ova pitanja:

a.) *Razlozi koji su me naveli da napišem rezoluciju.* Glavni razlog koji me

je naveo na to da napišem i predložim rezoluciju bio je to što sam video slabosti u radu (to su vidjeli i drugi) i što sam bio mišljenja da u Hrvatskoj to pitanje treba *najoštrije* postaviti. Najoštrije zbog toga što su oportunističke tradicije ovdje jače nego igdje. To je konstatovano i na V. Zemjaljskoj konferenciji], zbog toga je i sproveo CKJ smenjivanje CKH [19](38). No te tradicije unatoč tim mjerama nisu bile iskorjenjene. To je konstatovano i na savjetovanju maja o. g. Na sjednici CKKPH poslije savjetovanja to pitanje je *odista samokritički* postavljeno. Članovi CKKPH su točno iznijeli da je razlog skoro punoj neaktivnosti za vrijeme njem[ačko]-jug[oslavenskog] rata ležao u nepokretnost[i] organizacije u Hrvatskoj], odozdo pa do CK, u tome što su one slabosti koje su postojale ranije (1938 pitanje odbrane zemlje itd.) sve te slabosti su *izgledale* prebrođene, a u stvari korjen je ostao. To su riječi Mrtvaca, s kojima se sjednica složila. Šteta što kod nas nema zapisnika, da se vidi kako je lijepo izgledala ta samokritika. Govorim o tome zato jer se poslije u praksi pokazalo da ta slabost ne samo nije otk[lonjena], nego u danima izbijanja antisovjetskog rata postala vrlo velikom opasnošću. Sastav vojnog komiteta, njegov način rada je bio samo odraz te opće slabosti, ali u tom [je] trenutku (meni je bar tako izgledalo) trebalo svu snagu koncentrisati na to da se spriječi nepravilan rad vojne komisije (za Hrv[atasku]), jer je to postalo centralno pitanje.

Taj svoj stav sam ja uvijek otvoreno zastupao. Na svakoj sjednici i u razgovorima ja sam po tom pitanju imao oštriji stav od drugova. Ja sam se na pr. slagao sa Brkom po tome da ima drugova koji su komotni itd., ali se nisam slagao u načinu borbe protiv toga. Smatrao sam da u ovim teškim danima ne možemo biti »faktični« u tom smislu da ne diramo u osjetljivost pojedinaca, nego trebamo iznijeti sve nedostatke u radu. Video sam da se drugovi iz Čaće H.²⁸ mnogo ne raduju oštroj kritici. Na prvoj sjednici (potpunoj) poslije početka rata s SSSR poslije kratkih primjedbi Brke o nedostacima rada nacionalnog] vojnog komiteta drugovi su govorili kao da je sve u redu. Ja sam onda istupao i rekao da nije sve u redu. Poslije diskusije opet je izgledalo kao da se svi drugovi slažu. I opet rad nije makao. Poslije te sjednice ja sam vidio da stvar više ovako ne ide. U to vrijeme sam vidio da su drugovi iz organizacija počeli bivati nezadovoljni što se akcije ne vode (primjer sa jedinicom koja je tražila bombe, a odgovoreno je da nema, primjer na sjednici željezničara gdje se je govorilo o nezadovoljstvu drugova). Mislim da je to 99% bilo *spontano* nezadovoljstvo, a ne nahuškano od Bumbara²⁹ ili kojeg drugog čovjeka. Zatim sam video da ljudi iz nacionalnog] komiteta ne vrše ni onaj rad, na koji [su] se obavezali, što je odlučeno (primjer sa odlukom o odlaganju nekog iz Komiteta u part[ijsko] rukovodstvo željezničara itd.). Zbog svega toga je u meni počela sazrijevati pomisao (naglašavam, da to nije išlo najedanput) da drugovi u nac[ionalnom] vojnom Komitetu rade tako da objektivno koč akcije. Ono što sam čuo o Marku³⁰ (iz hrvatskog] nacionalnog] kom[iteta]) i ono što sam znao iz ranije o Andriji³¹ (a i sada video njegovu komotnost u radu, što je i Brka primjetio) potvrđivalo je moju pomisao. Kad sam počeo raditi kod željezničara i video kako sve to u praksi izgleda, seo sam i napisao pismo Starom. To sam pismo napisao mnogo prije nego što se VI³² vratio iz Bgr.³³ (oko 6 dana prije toga), a i dosta prije nego što sam čitao pismo koje je

otvorio Talijan (jedno 4 dana ili 5 prije toga). To naglašavam zbog toga, jer izgleda da drugovi iz današnjeg nacionalnog] operativnog rukovodstva zaboravljaju da sam u tom pismu (čiju sam kopiju pročitao Brki) napisao već *sve ono* što je bilo u rezoluciji i to mnogo oštrije i da prema tome nije ono hemijsko pismo bilo »osnov« za moju predloženu rezoluciju.

U pismu napisanom Starom ja sam rekao da se po mom mišljenju tu vrši objektivna sabotaza, ali pošto se to radi vrlo tvrdoglavo, ne mogu da garantujem da je to sabotiranje samo objektivno. Time sam mislio na to da u vojnom Komitetu imade ljudi koji (bilo iz ličnog, bilo iz političkog kukavičluka, tj. okorjelog oportunizma) rade tako da sve ide »polagano«, da se boje otvorenih akcija itd. Ja sam to pismo pisao samo Starom i on mi nije *ništa drugo odgovorio, nego u dva pisma poslije toga* (Brki i meni) *naglasio kako treba voditi otvorene borbe i prekinuti sa čekanjem skrštenih ruku.*

Treća činjenica koja je dovela do predloga rezolucije, bilo je pismo za CK KPH od — kako sam ja znao — čovjeka od dede. Ja sam na osnovu izjave šofera bio 100% uvjeren da je *to pismo pisao dedin čovjek* koji je tu bio u »proputovanju«, koji je možda naseo nekim burgijama Vazduha (o tome da se na sjednicama CKKPH govori o tome »šta će SSSR« — a ne šta ćemo mi i t. si.). Ali sam smatrao da je pismo u osnovi politički pravilno postavljeno jer udara po neradu. I zato sam se u osnovi slagao sa tim pismom i smatrao tim više da se treba boriti protiv slabosti ovdje, jer deda neposredno (odn[osno] preko svog čovjeka) kritizira naš rad.

Četvrta činjenica je bila jer sam opazio da neki ljudi (Bumbar, šofer, Vazduh, Talijan) malo pomalo burgijaju kako protiv Starog tako i protiv organizacije] u Hrvjatskoj] i Jug[oslaviji] (ja sam Starom javio o izjavi Talijana, kod šofera sam video da burgija sa Vazduhom, to se vidjelo i iz netočnosti u pismu upućenom CK KPH-u). Ja sam bio mišljenja da se ta burgijanja mogu i moraju suzbiti na taj način što ćemo mi ovdje (u Hrvjatskoj]) postaviti stvari na svoje mjesto, samokritički, početi sa akcijama i javiti to dedi.

b.) *Pitanje da li sam ja htio preduprediti čovjeka iz Vazduha?*

Drug iz Komisije tvrdi da sam ja htio preduprediti Vazduha sa ovom rezolucijom. To je tačno utoliko što sam ja stvarno video da on burgija (samo što sam ja znao nešto više od drugih drugova: izjava Talijana protiv Starog itd.) i što sam bio mišljenja da naš samokritički stav (a to je po mom mišljenju bila rezolucija) i naša praksa će spriječiti da Vazduh pravi svinjarije. To svoje mišljenje ja nisam tajio. Kad je VI rekao da sam ja htio preduprediti (još prije 7 dana, kada je izbila afera Vazduh) ja sam rekao: »Vjerujem da bi spriječili burgijanja Vazduha da smo poslali rezoluciju kao znak stvarne samokritike.« To sam stvarno vjerovao i u vezi sa mojim stavom prema radu uopće ovdje, došao sam do zaključka da bi trebali poslati ovakvu jednu rezoluciju.

Da napišem rezoluciju o tome sam mislio dan prije sjednice (samo nisam imao vremena pa sam napisao prije sjednice dva sata). Da li sam rekao Brki da ću napisati to ne znam, ali da sam mu govorio da ću oštro istupiti, to znam, i rekao sam i razlog (nisam se **slagao** sa Brkom **da u** interesu »mira« i »bratstva« treba govoriti blago da se neki ne bi »uvrijedili«).

Zašto sam bio mišljenja da se ovo pošalje dedi, vidi se iz rezolucije (»da

CKJ pošalje KI ovu rezoluciju *kao znak samokritike i težnje za ispravkom dosadanih teških pogrešaka*.)

Da ja nisam htio nikoga da »zaskočim« vidi se i iz toga što sam formulisao da je ovo rezolucija CKKPH *upućena CKKPJ-i*, s time da ova pošalje dedi. *Ako sam htio nešto da postignem, to da spriječim burgijanje Vazduha, a to smatram da je pošten posao.*

c.) *Pitanje hemijskog pisma.*

Mislim da je za Komisiju ovo pitanje najvažnije jer drugovi iz Komisije tvrde da današnji nac[ionalni] komitet »ne može da se otrgne utiska da sam ja svoju rezoluciju pisao *na osnovu* onoga pisma (hemijskog)«. Nije bilo vremena da se o tome razjasnim. Ja sam to shvatanje nacionalnog] Komiteta odlučno odbio i rekao sam da to pisamce »ni grama« nije utjecalo da napišem rezoluciju. Naravno, da sam ja pretjerao jer - mada se ne sjećam ni toga kad sam dobio pisamce (na dan rezolucije ili prije toga jedan dan ili dva), svakako da je i to spadalo u onaj kompleks pitanja da *Vazduh nešto burgija*. Ali hoću da naglasim to:

1.) Ne sjećam se **da bi to naročito ukazivalo na to da Vazduh burgija** (jer **nijesam shvatio riječ npeflaTCjiH u pravom smislu**).

2.) Da rezoluciju predamo dedi *1000 puta je više* utjecalo pismo upućeno CK KPH od »dede« (kako sam ja mislio).

3.) Stav o objektivnom saboterstvu vojnog nacionalnog komiteta] sam imao *mnogo ranije* (u pismu Starom) dakle ne može *nikako* da proizlazi ovaj moj stav iz pisamca, iz riječi: upenaxejiH, što sam ja smatrao za istovjetno sa oportunistima teškog kalibra (kao što je mislio drug iz Komisije).

Smatram da je ovo pitanje najvažnije. Jer ako se smatra da sam ja tu rezoluciju pisao *na osnovi* onog pisamceta (ili pretežno na toj osnovi) onda znači da sam ja *učinio prljavo djelo* prema CK KPH, da sam htio da podmetnem klip CK KPH, da sam htio da *potpomognem* rabotu Vazduha, da kompromitujem CK KPH. Tako bar ja razumijem da se mora izvući zaključak, ako se smatra da sam *na osnovi* tog pisamceta pisao rezoluciju.

Ili sam ja pisao rezoluciju onako kako sam ja opisao, kao logičan razvoj mog stava (oštrijeg od drugih), kao posljedica opažanja da Vazduh »nešto kuha« (meni samom nije bilo jasno šta, samo sam osjećao »nešto u vazduhu«) i onda je rezolucija bila pišana *na osnovu svega toga* (pri čemu je pisamce moglo igrati samo vrlo malu ulogu) i onda su moje namjere naprama CK KPH i CK KPJ bile poštene: da spriječim ono »nešto« što sam osjećao da se kuha, da postavimo stvar u CK KPH samokritički i konstruktivno.

Sredine između toga *nema i ne može biti*. Ili sam ja išao na to da poradim u interesu KPH (i KPJ i našoj stvari uopće) ili sam sa čovjekom za Vazduh išao protiv toga.

Samo još par riječi o apsurdnosti da bih ja »pomaga« liniju Vazduha i za jedan trenutak. Da sam to htio ne bih otvoreno i jasno iznosio svoj stav na svim sjednicama, u pismu Starome, u rezoluciji i *u radu*, već bih radio podmuklo, iza leđa, šuteći o mojim mislima i radeći onako kao što je radio Bumbar. A ja sam umjesto toga radio i *u praksi* onako da *rad ide što bolje*. Na željeznicu ja sam doveo *zajedno* Bumbara i čovjeka po vojnoj liniji baš zato da se *uskladi* rad vojne linije i partijskih] org[anizacija] i pred partijskim]

rukovodstvom željezničara otvoreno rekao da rad Bumbara (nalog da se radi iza leda vojne linije) ne valja.

I opet ponavljam: ili je jedno točno ili drugo, sredine nema. Ako komisija smatra da to pitanje trebam detaljnije usmeno ili pismeno da objasnim, mogu to svaki čas.

d.) *Pitanje mog nasjedanja.*

Drug iz Komisije tvrdi da sam ja nasio Vazduhu. U jednoj stvari sam svakako nasio, to je po pitanju pisma hrv[atskom] nacionalnom] Komitetu, za koje sam sve do nedavno vjerovao da je stvarno od čovjeka od dede (što su i drugi vjerovali) i što sam mislio da tu detalji (laži o radu CK KPH) nisu važni, već opća politička linija (osuda što se nisu vršile akcije). Sad je meni jasno da nas je Vazduh prevario i da sam nasio. Nasio sam možda i u tome što nisam javio sadržaj pisamceta Brki i Vladi, ali sam smatrao da sam dužan prema Starom šutjeti o tome, jer je pismo njemu bilo upućeno. Ali sam mislio da ima još vremena, Stari će dobiti na vrijeme pisamce i sve će biti u redu (u to vrijeme mi je zakazao kurir: poštari koji je dan prije otputovao i nije mogao ponijeti pisamce). Možda je bilo još kojih pitanja, ali sad nemam više vremena.

Šilja³⁴

P. S. Sve što Komisija misli da trebam detaljnije da rastumačim, tražim da me se ispita.

Još ovo: izgleda da je stvar sa pisamcetom, sada, naknadno dobila toliku važnost, što ja o njemu nisam govorio. Ali naglašavam da je Starome o tome javljeno mnogo pre izbijanja »afere«, da pisamce kad sam ga čitao i po[s]lije nekoliko dana *nije mi izgledalo uopće važno*, prvo što sam ga shvatio isključivo po onoj liniji kao i pismo upućeno Čačiću H,³⁵ a drugo što je Vazduh odgovorio *da neće dva puta da piše pisamce*. Ja sam mislio da je on sjašio s toga i takode nisam više obraćao pažnju. Starome sam mislio da ga pošaljem samo kao dokument Vazduhove nervoze. Tek poslije kad je izbila stvar sa Talijanom, a još više sa Vazduhom, onda sam počeo misliti o sadržaju toga pisma i o riječi npejjaTejiH.

¹ Rigoletto Martini.

² Josip Kopinič.

³ Branko Malešević.

⁴ Maria Martini.

⁵ Josip Broz Tito.

⁶ Rade Končar.

⁷ Ivan Milutinović.

⁸ Vladimir Bakarić.

⁹ U prijevodu tekst pisma glasi: »Stari, ovdje u rukovodstvu vjerojatno sjede izdajnici. U tehnici je provala, usprkos datim direktivama oni su protiv akcija. Ti treba da dođeš. Gledaj da te ne provale. Ovdje je Antonov. Dolazi ili odgovori.« Potpis Vazduha.

¹⁰ Izvršni komitet Kominterne.

¹¹ Nije se moglo ustanoviti na koga se odnosi.

¹² Martin Mojmir.

¹³ Rajna Kravar.

¹⁴ Leo Rukavina.

¹⁵ Joco Đaković.

¹⁶ Pavle Gregorić.

¹⁷ Nije se moglo ustanoviti na koga se odnosi.

¹⁸ Josip i Stjepan Engel.

¹⁹ Maks Durjava.

²⁰ Stipe Ugarković.

²¹ Mirko Bukovec.

²² Vladimir Bakarić.

²³ Marijan Krajačić.

²⁴ Vladimir Popović.

²⁵ Nikola Šakić.

²⁶ Izvršni komitet Kominterne.

²⁷ Leo Mates.

²⁸ CKKPH.

²⁹ Antun Rob.

³⁰ Vjerojatno Marko Orešković.

³¹ Andrija Hebrang.

³² Vladimir Popović.

³³ Beograd.

³⁴ Pavle Pap.

³⁵ CKKPH.

25. VII 1941.

*Naknadna izjava Pavia Papa za komisiju CK KPJ***Naknadna izjava**

1. **Po pitanju propusnica Talijanu.**¹ Talijanu smo napravili 3 (tri) vrste propusnica. Prvo: zagrebačku sa potvrdom talijanskog konzula. Čim je stigao odgovor Starog² (negdje u srijedu) pripremio sam sve za put (i propusnice). Samo odijelo nije bilo gotovo. Za subotu naveče naručio sam odijelo i Slovenca³ koji je trebao pratiti na put Talijana. Međutim, odijelo nije došlo, Slovenac nije nabavio lire, a u subotu smo konačno znali da je propusnica pala kod Palente⁴ (u njegov stan su provalili u petak naveče, a u subotu sam saznao da su propusnice pale). Talijanu sam rekao da su pale propusnice i pitao ga da li da se ide s tim. (Ovoga puta on nije bio na željeznici!! nego njegova žena na sastanku sa Slov[encem] na ulici). Talijan je bio protiv. Ja sam govorio sa Slovincem za pratnju (Dušan)⁵ on je bio za, ja sam bio protiv i najzad odlučili *da se ne ide* (u nedelju smo odlučili to uveče) nego da Dugački⁶ do ponjoči] naveče napravi propusnice koje izdaje ljubljanska questura (policija) kao da se Talijan vraća u Ljub[ljanu]. (Pripremili mu legitimaciju] u tom smislu i neku ispravu kao da je on slastičar u Ljubljani; isto i sa ženom). U pon[edjeljak] uveče Dugački nije bio gotov. Ja sam rekao da do sutra ujutro mora biti sve gotovo i zakazao sastanak Talijana sa Slovincem (a ovog sa Dugačkim da mu Dugački preda propusnicu). U ponedjeljak u noć Dugački je pao, tako da Slovenac nije dobio propusnicu i čini mi se, nije došao Talijanu. (Dakle *nije pao Slovenac, Dušan, već Dugački*). Ja sam Talijanu javio za pad Dugačkog. *Nije istina da sam mu rekao da je »srećan što nije putovao, jer je propusnica pala«* (a još manje da je to bilo prije 6 dana!!), već je Dugački pao noću, a sutra mu ja rekao (kod prve propusnice također sutradan, a da sam ja bio *protiv* da on ide sa zagr[ebačkom] propusnicom, a Dušan za, to može Dušan potvrditi). Talijan nije htio ni sa drugom propusnicom da ide (iako nije pala, već je pao Dugački, ali bez te propusnice). Ja sam u to pristupio pravljenju treće propusnice (štampanje ljubljanske, te rezanje pečata) i poslao dva čovjeka u Ljub[ljanu] za dve familije da povedu Talijana i ženu. Sve smo to napravili za 7 dana (posle pada Dugačkog 7 dana stigle su familije i bile gotove propusnice), ali je Talijan pobjegao i zločinački puštao da rad oko njegovog prebacivanja i dalje teče.

2. Parolu: »Viva il pace immediata«⁷ nisam izbacio ja, niti po mojoj inicijativi. Inicijativu su dali drugi na prvoj sjednici CK KPH (posle antisovj[etskog] rata), a odlučila *cijela sjednica* i ja to sutradan javio Talijanu. U slovenskom ili beogr[adskom] izdanju letka ja sam to već stigao ispraviti.

3. U vezi s predlogom rezolucije

U prethodnoj izjavi sam govorio o tome da je na savjetovanju govoreno o dubokom korijenu oportunizma u Hrvatskoj. Točnosti radi da kažem ovo: nemam kod sebe part[ijske] dokumente, niti točne izvode iz referata pojedinih drugova. Ono što sam htio izložiti jeste slijedeće: u Hrvatskoj je oportunizam, klipsanje na repu buržoazije, prirepaštvo i tome odgovarajuće organizacione slabosti (birokratizam, neekspeditivnost, netočnost itd. itd.) — sve su te slabosti u Hrvatskoj bile jače nego ma u kojoj pokrajini (što ne znači opet da je masovnost pokreta, brojna snaga partije, org[anizaciona] povezanost na selu zaostajala, - naprotiv to je bilo bolje nego u ma kojoj pokrajini). To isto ne znači da je taj oportunizam sa dubokim korjenom bio svojstven svim članovima CK KPH. Naprotiv: pojedini članovi CK KPH su bili na stalnoj »ratnoj nozi« (da se tako izrazim) sa forumima (MK), pojedincima itd. baš zbog tog oportunizma.

Da navodim samo primjer da je od početka imperijalističkog] rata (sept[embar] 1939) pa sve do decembra u CK KPH (i agitpropu) preovladalo mišljenje da ne treba napadati samost[alno]-dem[okratsku] »Novu Riječ« (koja je bljuvala protiv nas i SSSR) jer tamo »ipak« mogu da izlaze i naše stvari (i izlazile su paralelno s bljuvotinama). O tome je govoreno — čini mi se u članku Starog (Prol[eter] br. 1 od 1940. gde se govori o zakašnjelom stizanju literature). Mislim da nije bitno da li je na savjetovanju (ili u rez[oluciji] V. Zem[aljske] konferencije) upotrebljen izraz »dublji korjen oportunizma«. Govoreno je možda riječima da smo »najviše zatajili«, ali suština je ista. Mislim da je to činjenica koja proizlazi iz svih part[ijskih] dokumenata, i činjenica iz prakse dovoljno poznata.

Drugo pitanje u vezi s rezolucijom. Izjavio sam da sam predložio tu rezoluciju iako sam znao da će većina biti protiv. To je tačno. I to nije prvi put što mi se desilo, niti to smatram nepravilnim. Smatram da je potrebno iznijeti svoj stav, iako si u manjini, ako vidiš da stvari ne idu kako treba, osobito u spornim situacijama. Smatram da ne valja teorija da predloge treba davati samo onda »kada si sve dobro pripremio«. Mislim da je to u skladu sa boljševičkom praksom borbe mišljenja. - Brki sam ja već prije toga govorio (već za sednicu prije toga) da sam svjestan toga da će me psovati zbog oštine, ali ću ipak govoriti. To je *jedina* pozadina mog stava.

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/149. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 112-114.

¹ Rigoletto Martini.

² Josip Broz Tito.

³ Nije se moglo ustanoviti na koga se odnosi.

⁴ Stipe Ugarković.

⁵ Kao u bilj. 3.

⁶ Maks Durjava.

⁷ U prijevodu: Živio neodgodivi mir.

25. VII 1941.

Pismo Josipa Kopiniča Josipu Brozu Titu

25. VII 1941.

Dragi prijatelju.

U toku prvog mjeseca rata na ovdjašnjem području nije provedena u život linija djede.¹ Vaša je zadaća, da utvrdite zašto. Htio bih samo napomenuti, da je bilo svakome partijcu i svjesnijem radniku jasno, što treba da se radi. Mase su to očekivale i tražile. Na vrijeme je ovdjašnje rukovod[stvo] dobilo nedvo-umne direktive od djede (a i preko radia), a mislim i od Tebe o konkretnim zadacima, koje treba bez okljevanja i odmah izvršiti. — Za rasvjetljenje pojedinih momenata hoću da navedem neke činjenice. — Kad je izbio rat Toni² je došao k meni sa prijedlogom da se sastanem sa ljudima iz rukovod[stva]. Pristao sam. 22.³ imao sam razgovor sa VI.⁴ i Sil.⁵ Prenio sam riječ Molotova. Savjetovao: najšire akcije, sabotažu, diverzije, partiz[ansku] borbu, organizaciju obavještajne službe za djedu, glavne udarce po željeznicama i skladištima goriva i dr. — Postojala je mogućnost uništenja radiostanice] a telegrafsko] — telefonske] veze sa provincijom su se mogle lako kidati. Oni su bili protiv uništenja radiost[anice] zato jer će »biti potrebna nama«, protiv kidanja veza, jer se time stvara panika u provinciji. — Predložio sam i štampanje proglasa i to odmah (međutim štampan i djeljen tek u noći od 24 na 25), kao i štampanje vijesti »Informbiroa«. — 23⁶ vidio sam Br.⁷ Govorili u gornjem smislu i o kući (on obećao novac za kuću, ja sam pristao da ga uzmem ali samo u slučaju ako ima dovoljno novca i za njih. Br. je rekao da »papira ima dosta«.) — 24 ili 25⁸ predao sam direktive djede i upozorio na pasus gdje veli: pružiti svu pomoć i podršku Crvenoj vojsci. — Istovremeno sam vidio Br. i on mi reče da su već posiate grupe sa ključevima na željeznice da rašarafe prugu i da se prave specijalni čavli za posipavanje na cestama kako bi se ništili transporti automobila, jedno i drugo bila je laž. — Dani su prolazili. Transporti sa trupama i svim mogućim ratnim materijalom noć i dan su išli preko Zagreba na frontu. Ne samo radnici partijci, već svi pošteno antifašisti očekivali su akcije po sprečavanju tih transporta. Ali djela nije bilo. Sta više Br. se kladio da transporti ne idu (sa Tonijem). Radio Moskva poziva na oružje. Br. i Sil. tvrde da o tome ništa ne znaju. — Dešavaju se provale (tehnika, radio, ljudi, koji rade na aparatima za firmu,⁹ ljudi, koji djele letake mnogi streljani). — Prošla je nedelja dana. Poduzeto nije ništa. Toni predlaže da se vidim sa Bumbarom,¹⁰ koji će mi moći reći zašto nije urađeno ništa i kako su postavljena pitanja akcija. Pristao sam. Iz razgovora vidjelo se, da ne samo što se ne razvija inicijativa masa već se koči. Npr. došao neki drug iz Jaske gdje se moglo uništiti skladište, razoružati neke vojnike i dr. Kazano mu je bilo da

zasada ne poduzima ništa. Mjesnoj organizaciji dan zadatak da vrši *samo* sabotaže u fabrikama koje rade za vojsku, a ostalo da će vojna linija. Zabranjeno sječenje žica, radiost[anice], partizanski odredi da su preuranjeni i si. — Slučaj sa prefarbavanjem aviona na aerodromu u Zagrebu: Bumbar mi reče, da je čuo da se to pitanje postavilo u višem forumu i da je bilo odgovoreno da je ta stvar poznata i *javljena gore* (tj. da se na avione meću sovjetski znakovi). Ali da je neko javio gore to je *laž* - Djeda je poslao nove konkretnije direktive u pravcu rada. Nisam imao sve gotovo ali prema smislu napisao sam o zadacima ono što su nazvali »Ultimatum«. To nije bio nikakvi ultimatum, već samo pismo u kome sam upozorio šta treba raditi i kuda vodi nerad (tj. »oklevanje i svaki propušteni trenutak - zločin je protiv SSSR«), U najkraćem roku ja sam onda mogao predati direktive od djede. - Kako stoje stvari ovdje ja sam Ti saopštio u pismu i molio Te da dodeš. - Govorio je Staljin.¹¹ Taj direktivni govor, koji važi za sve partije i partijce cijelog svijeta, za rukovodstvo ovdje nije značio ništa. Čak 13. o.mj. sami potvrdiše, da taj govor *nisu niti pročitali u cjelini*, a kamo li da ga populariziraju među masama i da ga provedu u život. Bumbar je bio prinuđen na sjednici mjesnog dokazivati Br. potrebu akcije sa govorom Staljina. Br. istupio tako da je poslao po srpskoj željeznici i njega i mene govoreći da on priznaje *samo* direktive Starog,¹² koje očekuje. (Smatram da je on te direktive imao pogotovo jer je meni tvrdio da ima vezu sa Tobom svakih 48 sati). — U to vrijeme video sam Antonova¹³ i saznao, da je on vezan sa rukovodstvom. - Pošto od Tebe nisam primio već od 15. ili čak 10. juna ništa, a vidio sam da se ovdje linija djede ne ostvaruje *smatrao sam svojom dužnošću* da I. saopštim djedi i II. da pošto-poto dobijem vezu sa Tobom. (Napominjem da se desilo istovremeno i otvaranje pisma - kemijskog - kog sam Ti pisao. To pismo predao je Toni lično Sil. i naglasio da je za Tebe.)

Počeo sam sumnjati u Sil. Zašto? Provala tehnike. (Stvar sa nekom djevojkom na koju je on bio upozoren da nije sigurna, ali uprkos toga uzeo je u centr[alnu] tehniku.) Provala Maksa.¹⁴ Radio propao. Ljudi koji gradiše - propali. - Kasnije: ja sam javio, da sam se preselio. *Kad Toni kod Tebe Sil.* je poslao Mariju¹⁵ k meni da sam je ja tobož pozvao preko Tonija. Rezultat, da je i Talijan¹⁶ otišao i Marija. Šil. dao Talijanu račun: za odijelo 4500 din[ara]). (Toni koji je imao stvar sa odjelom, veli, da je štof poklonjen a rad košta 300-dinfara)!? Lire, koje je kupio Talijan £reko Sil. koštaju mnogo više nego što je kurs! Talijan tvrdi, da većinu novca Sil. drži u svom stanu!

Počeo sam sumnjati u Br. Zašto? Stvar sa oslobođenjem Tal. nije tekla tako kako Ti on to prikazao. I Toni i Talij. tvrde jedno te isto. Kriv je Br. 2.) Lagao meni o pošiljanju ljudi na željeznicu]. 3.) Netačno Tebi prikazao tobožnji moj pritisak na njih za novac. 4.) Već prve dane rata ja sam njemu rekao da si Ti već ranije javio djedi, da u slučaju napada na Savez,¹⁷ ćete podići oružani ustanak. Naglasio sam, da treba početi sa akcijama, koje sam savjetovao, jer se radi o časti naše familije i jer djeda računa sa Tvojim obećanjima - Br. je onda poveo kampanju protiv mene da ih *ja tjeram na ustanak!* 5.) Br. je stalno nastojao da dozna gdje ja živim, tražio često od Tonija da ga dovede u moju kuću. Dolazio u rajon gdje ja živim i znao približno kvart. U to vrijeme (oko l.o.mj.) policija u tome kvartu intenzivno

traži *takvu mašinu* kakvu imam ja. Trebao sam iselit. A poznato mi je da je stvar o mašini *denuncirana*. 6.) Iskaz Talijana o njegovom hapšenju. 7.) To što je Tebi neko javio, da ja Tvojih vesti tobož neću slat, jer da su lažne. 8.) To što je on tvrdio da sam ja »čovjek sa ulice«, da me Ti postavio na to mjesto gdje se nalazim i da on stvarima, koje ja dobijem od djede ne vjeruje jer ne vjeruje u moju vezu sa djedom. (Htio bi ovdje napomenuti da sam imao sa rukovodstvom ovdje službenu vezu, koju si Ti ostavio).

• ✎ •

3 ili 4 o.mj. saopštio sam djedi približno sljedeće: Rukovodstvo ovdje ne razvija inicijativu masa već bremza. Oni su protiv kidanja telefona — telegrafskih veza i rušenja radiostanice. Usprkos velikog broja transporta na željeznici nije poduzeto ništa. Premda mnogo bjegunaca u šumama partizanskih odreda nema. »Stari« u Srbiji. — Djeda je odgovorio: »Pozicija rukovodstva Hrv. jeste kukavička i izdajnička. Oslobođenje naroda Jugoslavije tesno je povezano sa uništenjem Njemačke po Sovjetskom Savezu. Jedinstveni front jugoslovenskih naroda protiv fašističkih porobljivača mora se podudarati sa partizanskom djelatnošću u zaleđu neprijatelja. *Svako kolebanje i odugovlačenje jeste izdaja*. Upoznajte narodne mase sa govorom Staljina.«

Nastojao sam dobit kurira da Ti to saopšti. Sa teškom mukom i prevarom Toni je otputovao ka Tebi, smatram da Ti je to sve i rekao. Saznao sam da se neko vratio iz Beogr.,¹⁸ ko nisam znao. Očekivao sam Tonija, on se vratio mnogo kasnije nego što smo mislili. — Pošto sam vidio da se nije napravilo ništa u pravcu ispunjenja linije djede, već nasuprot da se sumnja u moju vezu sa djedom i u direktive stigle od njega, a da neprijatelj neprestano transportira trupe poslao sam djedi sledeću vijest: »Vaše direktive rukovodstvo ovdje ne priznaje ni na djelu, ni na riječima. Ima provala. Imam veze sa nižim organizacijama, molim dozvolu da pomognem načiniti red. Veze sa »Starim« nemam.« — (Tvoje poruke sam primio tek nekoliko dana kasnije. Prošlo je bilo oko 20 dana da od Tebe primio nisam ništa.) — Djeda je odgovorio: »Poručujemo Vam sastavit novi centr., koji će provesti u život liniju, koju smo dali. Prekinuti svaku vezu sa izdajničkim rukovodstvom. Odmah osigurajte sebe i aparat od izdaje. Sta radi »Stari«? Javite o partizanskom pokretu u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini.« U međuvremenu vratio se Toni. Ja sam saopštio djedi, da sad imam vezu sa Tobom, o tome što si Ti poručio o partizanskom pokretu i sa nadom da će se stvar ovdje urediti, jer da si Ti stavio pitanje »oštro«.

11. o.mj. bio sam prvi put na sjednici mjesnog, pogovorio sam sa njima i došli smo do zaključka: I. javiti odmah Tebi o poruci djede meni. Potražili, da dođeš Ti ili Tvoj opunomoćeni. II. Podržavati prividno u međuvremenu normalne veze sa rukovodstvom. Ne dozvoliti širenje glasina o poruci djede. III. Ne smetati izvršenju bilo kakvih akcija sa strane rukovodstva. IV. Privremeno poduzeti izvršenje akcija kao rukovodstvo. V. Javiti u provinciju u koliko ima veza, da se odmah počne sa akcijama saglasno liniji djede. — Bumbar mi je savjetovao da u međuvremenu dok Ti ne dođeš pogovorim sa

nekojima iz rukovodstva. - Govorio sam sa Vladom jednim i drugim.¹⁹ Bili su mišljenja da pogovorim i sa ostalima. 13. o.mj. govorio sam sa svima osim sa Silj. Osim VI. B.²⁰ svi su sumnjali u moju vezu sa djedom. Oštro me napali, kao i Bumbara da frakcionaši[mo]. No tog da nije ništa učinjeno nisu mogli sakriti. Tvrdnje da mase neće izvršavat postavljene zadaće, mislim, ne podnose kritike. Da je moral pao zbog odstupanja Crvene vojske isto. Br. tvrdio da ni u Srbiji nema ništa. Ipak na kraju se složili da sarađujemo dok Ti ne dođeš ili opunomoćeni i dok se stvar ne sredi. — Ispostavilo se da je većina njih povezana sa Antonovim, premda ovaj nije osim kampanje protiv partije načinio ništa. Oni su mu čak omogućili da je sakupio 160.000 din[ara].

Ja sam pokušao već 10. o.mj. poslat kurira ka Tebi. Toni se nije mogao vratiti, a ovdje kurira nismo mogli dobiti od Sil. I tako kurir je otišao tek poslije 13. o.mj. — Sto se tiče toga da sam se obratio na mjesni a ne na rukovodstvo - to zbog sljedećeg: I. Sumnja u Br. i Sil. II. Znao sam da oni svega toga priznat neće. III. da mjesni može napraviti koješta u pravcu izvršenja linije djede. IV. da ćeš Ti stići ili poslati kog u najkraćem roku. V. da se za to vrijeme ako gdje oko Sil. nije čisto osiguramo od eventualne provale.

Ima još mnogo detalja, koje Ti sada ne mogu napisati. Par riječi o Talijanu. On veli, da je bio cjeli njegov boravak na Sušaku kao i sve njegovo kretanje tamo poznato policiji. Čovjek, koji je išao s njim rastao se kod »Medveščaka« od njega, a tamo je već čekao policijski auto. Njegovog pratioca su ostavili, a 6–8 agenata se dalo u potjeru za Talijanom. On se čudi kako je mogao k njemu u Suš. dolaziti Br. i na stanicu a da nije bio zaustavljen, kad ga je policija (Talijana) neprekidno pratila i znala za njegove sastanke. — Poslije više opisanog sa Talijanom i Silj. Talijan nije se više htio vratiti ka Sil. već je tražio pomoć od mene. Kanio je na svoju ruku poći preko Delnica. Ja sam mu dao Uršk. dečka²¹ i on je 13. o.mj. prešao granicu za Sloveniju.

Nekoliko riječi o logoru. Već prvog dana rata ja sam savjetovao da se preduzme sve, a da bi se oslobodilo drugove. Međutim poduzeto nije bilo ništa. 9. o.mj. strijeljano je 10 ljudi od tamo. Stajalo je pitanje učiniti sve a da se ljude spasi. Mjesni je bio već dobio od rukovodstva da to izvrši (20 dana je to pokušavao CK). Na sjednici mjesnog od 11. o.mj. zaključili smo izvesti uz drugo i tu stvar. Bili su određeni ljudi. Oružja malo. Smatrao sam pravilnim, da predložim Tonija za rukovodioca grupe. On je poznavao teren i bio energičan. Toni je dobio od Talijana tačan nacrt logora i sve potrebne podatke. U tančine bilo je razrađeno kako da postupe ljudi unutra, a kako da se izvede jednovremeno napad iz vana. 13.²² je Toni otišao sa grupom ljudi (11), a 7 trebalo stići na odredište malo kasnije (međutim poslednji su zalutali). Kako je stvar tekla dalje - ne znam. Izgleda, da ni seljaci ne stigoše na vrijeme. — Ali ljudi se oslobodiše, samo nisu se spojili sa grupom Tonija - sa kojim su trebali produžiti put. Sto se dalje dešavalo ja ne znam. - Svakako moral se ovdje znatno podigao sa tim oslobođenjem — samo, nažalost, ljudi izgleda da se nisu snašli i da su čekali u blizini neprijatelja. — Ovdje koliko sam

doznao streljaju sve naše koje uhvate, navodno je strijeljano oko 300 ljudi, od ovih jako mnogo novih odvođe i iz provincije.

Molim te ispitaj pomno cijeli taj slučaj ovdje. Ja mislim i uvjeren sam u to da se je tu moglo dati jake udarce neprijatelju, onemogućiti podvoz mnogih divizija na Istok i time direktno pomoći Cr[venoj] Voj[sci]. To je bilo utoliko prije moguće, što je familija²³ ovdje bila dovoljno jaka za to ispunjenje. Radnici su spremni i hoće borbu. Sume u nekim mjestima podesne su i ima mnogo begunaca, čak i Nijemaca. Uslovi za partizanski rat povoljni su. Seljacima oduzimaju žito, mogućnost saradnje sa njima postoji. Nelegalaca mnogo — a nemaju kuda ići, ako ih uhvate — smrt. Srpski živalj ovdje može se uvući u borbu. Sa oružjem istina ne stoji tako kako si Ti to meni govorio svojevremeno, ali — ima ga neprijatelj. Mnoge zemlje gdje je bila familija mnogo slabija postigle su dobre rezultate. — Ne vjerujem, da je bilo nemoguće već u prve dane poslati manje grupe od 3—5 ljudi na željeznice. Željezničari su dali mnoge dragocene predloge, ali nisu bili prihvaćeni na djelu. — Nemoguće je dozvoliti i take stvari, da ljudi poslani u Liku za razvijanje akcije sjede negde po sjenicima, a ne može ih u dogledno vrijeme otkriti ni veza.

Što se nas tiče mi smo u očajnom položaju. Svaki čas očekujemo, da nas dignu. Aparati su izgleda propali. Krivica je i na Tebi, jer za naš veliki aparat falilo je par dana rada, a navodno si Ti naredio da se gradi vaš. Naravno, na kraju nije bio gotov ni jedan ni drugi — i sve je propalo. — Uslovi rada su teški. Podržavat vezu tehnički možemo samo s vremena na vrijeme (aparat slab, havarije). Mjesto gdje se nalazimo često obilazi neprijatelj i pravi premetačine. Drugog mjesta nema, dokumenata, koji bi odgovalali danas također nema. — Htio sam kupit objekt, no Ti si savjetovao neka tog ne činim. Iznajmit ne možemo. — Ne razumijem što će vam pare, ako one negdje leže bez rezultata. Sad su one potrebne, jer rat neće trajati još 2 godine. A kad bi bilo uvjeta mi smo mogli uz vašu pomoć napraviti neprocjenjene usluge gore. Međutim, kako vidiš, baš danas kad možemo što učiniti i kad smo najpotrebniji - ništa ili skoro ništa. — Ako ćemo morat otići odavde kaži mi kuda neka idem, ako je moguće onda u koji odred. — Još Te nešto molim. Dajte uspostavite čim bržu vezu između mene i Tebe, i po mogućnosti neka tu dođe neko, koji će bar priznavat materijal kog primam.

Pozdrav Vok.²⁴

- ¹ Izvršni komitet Kominterne.
- ² Branko Malešević.
- ³ 22. VI 1941.
- ⁴ Vladimir Popović.
- ⁵ Siljo - Pavle Pap.
- ⁶ 23. VI 1941.
- ⁷ Brko - Rade Končar.
- ⁸ 24. ili 25. VI 1941.
- ⁹ Komunistička partija.
- ¹⁰ Antun Rob.
- ¹¹ 3. VII 1941.
- ¹² Josip Broz Tito.
- ¹³ Antonov — Ivan Srebrenjak.
- ¹⁴ Maks Durjava.
- ¹⁵ Maria Martini.
- ¹⁶ Rigoletto Martini.
- ¹⁷ SSSR.
- ¹⁸ Beograd.
- ¹⁹ Vladimir Popović i Vladimir Bakarić.
- ²⁰ Vladimir Bakarić.
- ²¹ Tone Velušček.
- ²² 13. VII. 1941
- ²³ Komunistička partija.
- ²⁴ Vokšin - Josip Kopinič.

26. VII 1941.

Bilješka komisije CK KPJ o izjavama članova Mjesnog komiteta KPH za Zagreb

26. [VII 1941]

Č.¹ U početku] rata (24)² na sed[nici] postavljeno] o sab[otadžama] u fabr[ikama], žice,³ a diverz[ije] da se prepušta v[o]jnoj] l[iniji], nije rečeno da ne smemo diverz[ije], već da to rad[i] vfojna] lfinija].

Prve ned[elje] po ratu ušao sam u m[jesni] V[o]jni K[omitet], rešeno da se formiraju (delimično već bili form[irani]) odredi, da se iz njih izaberu još pojedinci za specijalne zadatke]; da svi partiji učestv[uju] u voj[nim] odred[ima] a jedinice kao takve — sabotjaže]. Na toj sed[nici] m[esnog] Vfojnog] K[omiteta]: rad[i]o st[anica],⁴ kajle, da se zarib[aju] lok[omotive] na željeznici]; o rezerv[oarima] u D. Sei.;⁵ učinj[eno]: zarib[ane] lok[omotive] i žice. - Smetnja: ne vidi se da se rad kreće, konstat[ovano] da p[or]ed part[ijskog] postfoji] paralel[no] mjesni V[o]jni Kjomitet]. — Mes[ni] part[ijski] zaključio nešto da uradi što je dovelo do sukoba sa M[esnim] V[o]jnim k[omitetom]; na sed[nici] železn[ičara] zaključeno da se digne podvož[njak] i da oni to dignu.

Na sed[nici] m[esnog] Vfojnog] Kjomiteta] zaključ[eno] da se ne može dići podvož[njak], a na sed[nici] željezn[ičara] (pris[utni] Bu.⁶ S⁷ i iz V. K.) preneto da ne može podvožnjak već drugo; želj[ezničari] se složili, ali se zatim konstatovalo] da nemaju ni mat[erijala]. Mjesni V[o]jni K[omitet] zaključio to: zato što je više pažen podvožnjak] da se ne može kret[ati] posle 11 — Po jedfinicama]⁸ nije dobijao jasne direktive šta će one rad[iti], a šta voj[na] l[inija].

Nije bilo kočenja od višjeg] for[uma] u radu već nije org[anizacija] dobro postavljena]. I sada smatram da i sada nije dobro postavljeno jer jedinice ne mogu da vrše diverzantske] zadatke, već treba odabrati ljude za to.

Na sed[nici] mesnog] partijskog] [komiteta] se uvidele te greške i rešeno da se hitno pristupi izvršenju] svih diverzifija], a Vfojna] lfinija] ostaje i dalje. - I dalje diverzije] dire.⁹ nije išlo. Br.¹⁰ se izjasnio: da mi pustimo Vojnu] lfiniju], a da mi sve možemo raditi.

Do dolaska Vz¹¹ sa nacionalnim]¹² sve išlo glatko — bilo rešeno da partija] sve preduzme u svojoj] r[uke]. Oko 5¹³ (pre oper. mesnog] rukjovodstva]¹⁴) Bu pročitao Č., Mes.,¹⁵ B.,¹⁶ Med.¹⁷ (Đ. ne¹⁸) na ulici (jer su pobjegli sa sed[nice]);¹⁹ Bu pročitao] tgftelegram]: (Mes) ocena i po radfu] HČ²⁰: ČH kukavički da do danas po pitfanju] Kl nije ništa učinjeno. (Isto Č, Bu) - kome je upućen? Možda upućen] svim partijskim] forjumima]?

Mes.: kada je to pročitano ja sam bio mišljenja] da je to tačno; Č: da nismo predvidjeli] tako brzi napad na SSSR i da ČH se nije snašao. Na

sedn[ici] op[erativnog] mes[nog] r[ukovodstva] od 7.²¹ Bu, Đ, B, A, Bak.:²² na sedn[ici] drugovima iz HČ nije rečeno ništa o gornj[em] tg. [telegramu] (oceni HC) — Bu. Đ.: nismo ništa rekli što nam je naređeno od Vz. — Tada Direktive] HC su se poklopile] sa direktivama] I²³ — Da li s[t]e što preduzimali krijući od nacionalnog] (na bazi ocene) pre sedni[ce] sa Vz.? -

Č.: ne. —

IL²⁴ (ne mes[no] op[erativno] koje je form[irano] već mes[ni])²⁵ Vz. Bu, Mes. Č, Đ, Med, B.: (trebao i Ba²⁶ ali rečeno im da ga ne zovu).

Bu rekao svima da se saz[iva] sed[nica] na koju dolazi or[gan] I.

Đ. se seća toga, a C. i Mes. da se ne sećaju. - Sedn[icu] otvor[io] Bu i rekao da će org[an] I saopšt[iti] neke stvari i saopšt[io] t[ele]g[ram] 1.: da se ČH smeri, osigur[at]i sebe i part[ijsku] org[anizaciju] od provala. - Č: kada je Vz pročitao t[ele]g[ram] rekao da se o ovome nikome o tome ne govori. Da ČH ne sazna o tome ništa, i da se drže s njim veze radi kamufliranja stvari i vatanja veze sa unutrašnjošću - to zato što sumnja u Š. a da Br. ima veze sa sumnj[ivim] licem. - Č: da se hitno traži čovek o[d] JČ²⁷ i da se što pre rasčisti sa drug[ovima] iz HČ. — Vz. da će on pojedinačno razgovarati].

- Đ: 0 Mes. o²⁸ - Direktno se nije sumnjalo ni na koga već možda iza njih postoji neko. Vz.: vi ste sada privr[emeno] ruk[ovodstvo] i da je za part[ijsku] org[anizaciju] Zg. merod[avna] dir[ektiv]a Mes[nog] a ne one od HČ. - Vz. tražio da se iskoriste veze sa pokraj[inom]. Da se iskoriste veze Skoj[evaca] i koje oni imaju. Da Đ. ne obav[eštava] m[esni] SKOJ-a i Pok[rajinski]; Vz: Odgovor[an] za Ker.²⁹ Pr. je HČ. Zadaća:³⁰ Ke, rad[io] st[anica]. —

Za to vreme smo sprovodili prema HČ: da se kamuflira stvar, dvolično. O Ke svi iz mes[nog] učestvovali] — Jeste li znali da i nac[ionalni] radi na tome? Bu znao — ostali ne.

Sednica od 13.³¹ Bu uveče saopšt[io] Mes., u ponedelj[ak] ostalima.

15. VII.³² - Vz: održao sast[anak] sa nacionalnim] kom[itetom] i zaključeno] da nacionalni] s njim radi dok ne dođe neko od J. Č. Posle Vz gov[orio] Br.: priznao greške HČ, da se nije snašao i da HČ snosi odgovornost; da Vz. za Br. čovek sa ulice, da je mes[ni] pogrešio što ga je primio; između Br. i Vz. nisu bili razg[ovori] drugarski, više lično nego u inter[esu] same stvari. Br.: da li mes[ni] kom[itet] priznaje HČ s uslovom da HČ sarađuje s Vz. ili bez uslova. Č. predložio da se sprovede odl[uka] od 13.³³ — Da Br. objasni zašto je drukče tražio na sedn[ici] mk³⁴ nego je zaključeno na HČ.?

- J. Č.? Č i Medo: JČ ima da zafrkne nas o oceni situacije napada na S. U.³⁵

Mes.: Da je slaba budnost bila ČJ i HČ da se sprema napad na S. U. i da smo išli na repu događaja, da se kuburi s eksplozivom, i dr. Slično i B.

Zaključeno: da se sprovede odl[uka] od 13.³⁶

- Je li HČ i postavio te zadatke koje treba i možete izvr[šiti] ?

- Svi: da. -

- Jeste li sve te zadatke izvr[šili]?

- Većina zad[aća] nije?

- Jeste li uzimali na od[govornost] drugove koji nisu izvr[šili] zad[aće]?

- Č: da - Bu: da. - Med (pobegao istog dana, isklj[učen]).

Mes.: mi smo tu pogr[ešili]; nisam imao u sav rad uvida; sekr[etar] mi

davao direktive] a ja sam ih sprovodio]. Sem sekretara] i čitav mes[ni] je pogr[ešio] što je radio iza leđa HC nesvesno.

Đ. — smatram da po principu nismo pravilno postu[pili], ali da u ovoj situaciji nismo mogli drukče.

C.: Kada bi bili svi oni navodi tačni koje Vž iznosi naš postupak pravilan bi bio, a ako nisu tačni onda nismo pravilno.

C. da je odnos HC prema mes[nom] drugi posle nego pre nego što se saznalo o Ke.

Ba. tražio iz V rej[onskog komiteta]?

Br. (o iznoš[enju] pred članstvo] o celoj stvari)).

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/167. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 124-127.

¹ Antun Češnjak.

² 24. VI 1941.

³ Misli se na kidanje telegrafsko-telefonskih žica.

⁴ Misli se na uništenje radio-stanice.

⁵ Misli se na uništenje benzinskog rezervoara u Dugom Selu.

⁶ Bumbar - Antun Rob.

⁷ Siljo - Pavle Pap.

⁸ Odnosi se po svoj prilici na partijske ćelije.

⁹ Nije se moglo odgonetnuti.

¹⁰ Brko - Rade Končar.

¹¹ Vazduh — Josip Kopinič.

¹² CK KPH

¹³ 5. VII 1941.

¹⁴ Ne može se sa sigurnošću odgonetnuti.

¹⁵ Blaž Mesarić.

¹⁶ Ivan Božičević.

¹⁷ Medo - Mirko Vanić.

¹⁸ Joco Đaković.

¹⁹ Netočno. Nema potvrde o toj konstataciji.

²⁰ CK KPH

²¹ 7. VII 1941.

²² Oznake A. i Bak. vjerojatno se odnose na **Andriju Hebranga i Vladimira Bakarića koji su po svoj prilici prisustvovali sjednici.**

²³ Internacionala - Kominterna.

²⁴ 11. VII 1941.

²⁵ Mjesni komitet.

²⁶ Vladimir Bakarić.

²⁷ CK KPJ.

²⁸ Vjerojatno znak da nisu ništa odgovorili.

²⁹ Kerestinec.

³⁰ Ovaj dio rečenice je nejasan. Mogao bi se odgonetnuti ovako: Privremenog] je HC [CK KPH] zadaća:

^h 13. VII 1941.

³² Misli se na sjednicu Mjesnog komiteta KPH Zagreba, 15. VII 1941.

³³ 13. VII 1941.

³⁴ Mjesni komitet.

³⁵ Sovjetska Unija - SSSR.

³⁶ Kao u bilj. 33.

26. VII 1941.

*Bilješka komisije CK KPJ o ispitivanju pada radio-stanice i
štamparije CK KPH*

26. VII

Š¹

— Ima li što nejasno sa pad[om] r[adio] s[tanice]?

Br.² An.³ Ba.⁴ nema. -

— Po pitfanju] St[amparije] imali li što nejasno?

— Ba: meni nije razj[ašnjeno] u toliko, je li ta dev[o]jka] prijavila, ili je pala na drugi način. Nikome nije to jasno, ali na osnovu toga se ne može sumnj[iv]iti] S.⁵— Br.: u koliko ć.j.⁶ produžio stvar, S. nije kriv.

— An.: nije bio tu.

— Je li jasna kas[nija] rad[oznalost] dek[onspirativnost]?

— Br.: sa jevr[ejima] — jasno. — Jasno nije; po mom miš[ljenju] se to ne može dovesti u vez[u] sa S.

— Ba.: ne znam o tom savršeno ništa.

— An.: prvi put o tom čujem.

— Pad Maksa?⁷ -

— Br.: ne znam ništa, nek istraga utvrdi.

— An.: Ja uopće nemam oslonca da sumnjam da je on prov[alio]. (S.)

Ba.: nije mi stvar sasvim jasna, ali konkretno ni ovaj slučaj nije davao specijalnog] povoda da sumnj[am] u S., a niti bilo koji pojedini slučaj.

— Ko je dozvol[io] Ant.⁸ da skupi 160⁹ -! Mes[na] doznala da on skuplja. Došao Andr. i rekao mu da je on u sporazumu sa gore tražio pozajmicu (80.)¹⁰ i nije zgodno da idu okolo i da ispituju. And. mu rekao, drugi put da je on skupljao u ime part[ije] i da to vrati. Ant.: ne u ime par[tije] — a možda da je i neko u ime part[ije]. On te pare ne može vratiti jer je to dao kao pozajmicu. Nije nikom rekao da će to skup[ljati], već kada se saznalo rekao And da se o tom ne govori. And. tada rekao Ba da on saop[šti] to nižim da ga ne jure.

¹ Španac - Vladimir Popović.

- Rade Končar.

³ Andrija Hebrang.

⁴ Vladimir Bakarić.

⁵ Pavle Pap

⁶ CK KPJ.

⁷ Maks Durjava.

⁸ Antonov - Ivan Srebrenjak.

⁹ Riječ je o 160.000 din.

¹⁰ Riječ je o 80.000 din.

32

27. VII 1941.

Izveštaj članova komisije CK KPJ o prvom susretu s Josipom Kopiničem

Na prvom sastanku s Vazd.¹ od 23. 7. 41. Vz. je izjavio pred N.² i VI.³ sledeće: da on, Vz kao opunomoćenik od K.i. za preuzimanje u svoje ruke formiranja novog CK KPH i kidanje sa već naimenovanim od CK KPJ — oper[ativnim] rukfovodstvom] CK KPH predaje celu stvar: kako formiranje rukovodstva KPH, tako i vođenje istrage po radu i sumnjičenjima CK KPH od strane njega, Vz., i da ubuduće CK KPJ odgovara za rad CK KPH, tj. da mandat dobijen od K.i. po ovoj stvari Vz. predaje CK KPJ. Tada mu je N. rekao da je CK KPJ, u saglasnosti sa gore rečenim potvrdio već naimenovano ranije oper[ativno] rukfovodstvo] i da vodi istragu po radu tog operjativnog] rukfovodstva] i po sumnjičenju istoga Br.⁴ i Silje⁵ od strane Vz.

Na poslednjem sastanku, od 26. VII 41, u prisustvu N. i VI., Vz. je izjavio, pošto mu je prethodno rečeno šta je istraga utvrdila povodom rada nacionalnog] kom[iteta] i povodom sumnjičenja Br. i S. od strane Vz. (i Tal.⁶) *sljedeće*: da se vidi iz publikacija, posle 22. VI. 41. nacionalnog] kom[iteta], da je nacionalni] kom[itet] primao i poštovao [direktive djede], a usled nesnalaženja nije brzo sprovodio u delo direktive Ki, da nije kočio i sabotirao sprovođenje tih direktiva, već naprotiv; na to su N. i VI. rekli da je prema tome Vz. slao lažne izveštaje Ki-i, na koje reči Vz. nije mogao protivno odgovoriti. Povodom sumnjičenja Br. i S., posle iznešenog mu materijala istrage, Vz. je izjavio da više ne sumnja u njih dvojicu, niti u Nacionalni] kom[itet] kao celinu, te se Vz. složio sa primedbom N. i VI. da je neosnovano sumnjičio drugove Br. i S. kao i Nacionalni] kom[itet]. Za sve ovo on snosi odgovornost. Pred N. i VI. je

izjavio Vazd. da on lično snosi odgovornost za akciju Kerest.⁷, jer je on organizator iste u zajednici s M. K., a iza leđa Nacionalnog] kom[iteta].

27. VII 1941. Zg.

N.Špan.⁸ VI. Špan.⁹

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/153. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 130-131.

¹ Vazduh - Josip Kopinič

² Blagoje Nešković

³ Vladimir Popović.

⁴ Rade Končar.

⁵ Pavle Pap.

⁶ Talijan - Rigoletto Martini.

⁷ Kerestinec.

⁸ Blagoje Nešković.

⁹ Vladimir Popović.

33

27. VII 1941.

Izjava Josipa Kopiniča komisiji CK KPJ

1. Pošto sam dobio vezu sa CK KPJ a smatrajući, da će oni poznavajući ljude i prilike bolje od mene — predao sam dobiveni mandat od djede¹ CK KPJ (za formiranje rukovodstva u Hrvatskoj).

2. Na osnovu istrage, koju je vodio opunomoćenik CK KPJ smatram, da je pitanje raznih sumnja, koje su kod mene postojale u neke ljude iz rukovodstva Hrvatske (Brko,² Šilja³) riješeno tj. da su ove sumnje neosnovane.

3. Prihvaćam rezultat istrage tj. da su bile direktive djede primljene i postavljeni zadaci na osnovu njih sa strane rukovodstva Hrvatske — ali koji nisu bili izvršeni radi organizacionih slabosti. Svijesno kočenje sa strane rukovodstva nije konstatovano.

4. Smatram, da sada kada je cijelu stvar preuzeo CK KPJ bit će ispravljeni svi nedostaci, koji su imali mjesto ranije. Također smatram da sam ja postupio netaktički što je moglo imati još težih posljedica, nego li su te, koje su se desile. U buduću ja se neću miješati u stvari partije ovdje, a ako ću biti potreban za interes samog djela stojim uvijek na raspoloženju.

Vok.⁴

Izvršni komitet Kominterne.

² Rade Končar.

³ Pavle Pap.

⁴ Vokšin — Josip Kopinič.

34

27. VII 1941.

Bilješka o sastanku Operativnog rukovodstva Hrvatske i komisije CK KPJ

[Objavljeno u tekstu, str. 127.]

35

28. VII 1941.

Naknadna izjava Vladimira Bakarića za komisiju CK KPJ

28. VII [19]41 Zg.¹

Pitanje Silje.² Upoznao sam ga dok sam radio u agrp.³ Pokazivao je dosta nekonsp[irativnosti] i turanja nosa u org[anizacije] stvari, koje ga se nisu ticale. Naročito je pokazao nastojanje da se upoznaje s organizacijama. To me je smetalo, a jednako i druge članove agrp. kao i rukovodstva (Mar).⁴ Postavili smo tu stvar i na sjednici, gdje i Tito bio prisutan, pa je rekao, da ga valja na to upozoriti. Tu sam saznao da je on bio taj, koji je pobjegao kroz prozor. Interesirao sam se o toku istrage o toj provfali] pa me je rezultat zadovoljio. Kroz neko se vrijeme pokazalo, da on poznaje gotovo čitavu org[anizaciju] i da je svakuda bio. Smatrao sam da to ne valja i da nije bilo baš potrebno da tako postupa. Uslijedilo je nekoliko (zapravo dva) njegova koncepta letka, koja sam odbijao smatrajući da u njima ima elemenata avanturizma (povodom zabrane štrajkova i odgovor vodstvu Hrsa). To sam spojio s njegovim radom u tehnici (nekonsp[irativnost]) i iz toga je nastalo neko nepovjerenje prema njemu (no nisam ga sumnjičio da je provokator). Toga je nepovjerenja

nestajalo, ali se ponovno pojavilo kad je pala druga št[amparija], a koja mi nije dovoljno bila objašnjena i za koju istraga nije bila utvrdila sve što je potrebno za potpuno objašnjenje (kako je zaštita došla, a što se možda moglo utvrditi saslušanjem sumnjive žene). No ni ta mi stvar sama po sebi ne bi pružila nikakvog osnova za sumnju prema njemu. Međutim, upoznavajući sve više njegov rad nepovjerenje je bilo sve manje. Izrazio sam ga opet tek kad sam čuo za pad r[adio] stan[ice] i Slov[enca].⁵ Ni tada ga nisam optuživao zbog provokacije, nego sam samo ustvrdio da s tehnikom nije nešto u redu i da bih je ja svu izmijenio (razgovor s Fatijem).⁶ To sve iz razloga da nemamo u pravo vrijeme ono što nam je upravo najpotrebnije (u doba mogućnosti pismene propagande) nema št[amparije], a sada stanice i legitimacija), pa da bi stoga trebalo osigurati to bolje, a sumnjati se na nikoga ne može. No moje ranije nepovjerenje prema S.⁷ me je potaklo da točno istražim pad stanice. Tu sam istragu završio negdje oko 20. o.m., a koja je potpuno rasvijetlila sve okolnosti. Utvrdio sam da je prijavu podnio sam brat omladinca i da sve drugo iz Š obrane odgovara istini. Kod razgovora s Mat.⁸ nije još bilo jasno pitanje prijave. O ostalim mi prov[alama] nisu sve stvari sasvim jasne, ali primam (naročito nakon što sam sam ovu prov[alu] raščistio) S obrazloženje u najmanju ruku kao vrlo vjerojatno, dok za sumnju nemam nikakvog oslonca. Tek mislim da tehn[iku] valja reorgjanizirati jer se ne može u današnjim uslovima raditi na isti način. Šilja je kod toga relativno malo kriv. Jedan čovjek nije u stanju sve to izdržati i držati u onom redu kako je potrebno.

S Mat. sam se sastao prvi put slučajno 10. o.m. Rekao mi je da mi ima nešto saopćiti, no da to ne smijem nikome kazati osim Starome.⁹ Pitao me je imam li siguran stan i znadu li za njega članovi Hrv[ataskog] rukov[odstva]. Zatim mi je pričao kako u hrv[ataskom] ruk[ovodstvu] ima prov[okatora], da je Stari o tome obaviješten i da selim, jer Brko¹⁰ zna moj stan. Na moje pitanje objašnjavao je stvar s provokatorom time da je jedan član rukovodstva drsko nastojao da sazna nečiji stan, o akcijama u tom kraju, da je podnosio lažne izvještaje, da je sakrio da su neke propusnice provaljene i davao ih Talijanu,¹¹ udesio da bude otvoreno jedno pismo Starome u kome se javlja o provokaciji, onda da je nekome zatajio da je jedan čovjek izjavio da je otputovao i udesio sastanak ovome s onim iako je znao da je ovaj rekao da je otputovao, onda da je rukovodstvo izbacilo pace immediata¹² itd. Nisam mogao točno razabrati o kome bi se moglo raditi sve dok mi on nije rekao da je Š najsumnjiviji čovjek. Odgovorio sam mu da Š nije u rukjovodstvu i da nema utjecaja. Objasnio sam da ruk[ovodstvo] nije ništa izbacilo, iako je u glavnom bilo mišljenja da parola pace immediata nije pravilna. Rekao sam mu i da je CK postavio novo oper[ativno] ruk[ovodstvo] u koje da ja imam puno povjerenje. Rekao sam mu da ja nemam povjerenja u Š. Čini mi se da sam to rekao riječima: »Interesantno da ni ja u njega nemam povjerenja.« Mislim da nisam upotrebio uopće riječ »sumnjiv«. Moguće je međutim da sam tu riječ upotrebio, ali u tom slučaju samo u toj vezi, da jedino Š može meni biti sumnjiv, ako se govori o tim ljudima. Nikako nisam ja uzimao inicijativu u optužbi, i ništa nisam tvrdio. Iznio sam mu da nemam nikakve dokaze protiv Š ili koga drugoga osim provala. Nisam mogao točno razabrati s kim je on razgovarao o tim stvarima, ali je on spominjao Talijana i predstav[nike] austr[ijske] part[ije], pa

sam mislio da je s njima govorio. Znao sam da je on imao s njima nekakve veze (još od ranije), pa se nisam htio u to miješati, jer za te veze nije on meni odgovoran. Nisam ga zvao upravo iz tih razloga na red, a osim toga sam smatrao, da je stvar u redu postavljena kad je Stari obaviješten i kad se ne radi o našim članovima. U Mat sam pak imao povjerenja, da neće stvar nikome iznositi. Ni slutio nisam, da tu postoji Vazd.¹³ i da će se on kasnije s njim povezivati. (Ono ultimativno pismo o kojem mi je ranije Brko govorio nisam dovodio ni u kakvu vezu s tim). Mat primjedbu o negovorenju nisam smatrao za sebe obaveznom, ali se nisam mogao odmah odlučiti što da radim. Dogovorili smo se da ćemo se vidjeti drugog dana (radi normalne veze). Sa svojim radom nisam tim povodom nimalo zastao. U Brku uopće nisam posumnjao (i nisam selio). Druge sam optužbe (Tehničke jer se o polit[ičkim] nije gotovo ništa ni govorilo) smatrao ozbiljnim, jer ih je formulirao Tal.¹⁴ ili taj drugi. Ima sam namjeru da razgovaram o tome s Fatijem, čim se malo sredim, a Mat. da još jednom točno ispitam. S Brkom nisam imao namjere govoriti, da ne bih bio optužen da sam otežao istragu, koju bi CK imao povesti. Nisam vidio, da bi ta stvar mogla ovako dobiti i veći zamašaj.

Drugi dan mi je Mat. odmah saopćio da me čeka punomoćnik K.I. Tom mi je prilikom rekao nešto i o smjenjivanju rukovodstva). Odmah me je odveo na mjesto gdje me je čekao Vazd. Ovaj mi je potvrdio o smjeni i pitao me hoću li saradivati s Kl na radu. Odgovorio sam da hoću. Govorio sam mu o akcijama koje su bile (sab[otaže] u želj[eznici], žice, aut[omobilske] gume) i o uzrocima zbog kojih nisu uspijevale veće akcije. On je odgovorio da o tome neće diskutirati, jer će se o tome govoriti pred komisijom, koju će CK obrazovati, a on da me samo pita hoću li raditi. Nije mi ništa spominjao o tome da je formirao rukov[odstvo], a čak mi je rekao na moje pitanje da nije bilo po njegovom nalogu to što me Bumb.¹⁵ nije toga jutra čekao nego da je to »druga stvar«. Rekao mi je samo da se stavim u vezu s Bumb., jer da će mi on preko njega javiti šta da radim. Ništa mi nije rekao da bi Bumb. bio moja veza ili da bih ga ja možda imao slušati. O mjesnom mi je samo rekao da je »predupreden« od veza s provokatorima. Bilo je još govora da je sav novac kod S. i da to ne valja. Od mene je tražio da za momenat zaustavim da naš blag[ajnik] ne da novac S. Preda mnom je ugovorio sastfanak] s VI. Sp.¹⁶ za kojega sam mu ja rekao da je na čelu operfativnog] ruk[ovodstva]. Tako pred mene uopće nije postavljao da se dvolično odnosim bilo prema kome, jer je sam uzeo da obavijesti operativno] ruk[ovodstvo] (tj. VI. Sp.) o stvari, a meni je jedino govorio o novcu i da ne kažem ništa nikome dok on ne govori s VI.¹⁷

0 Kerest[incu] nije bilo ni govora.

Odluku o smjenjivanju sam primio na znanje i bio sam spreman, da radim 1 s Vazd., iako sam nakon razgovora s njim stekao najcrnje, da je šeprtlja. Nisam ni slutio, da bi njegov postupak bio u organizacionoj] vezi s ranijim držanjem Bumb. I pred njim sam govorio o rukovodstvu, no uspio sam svega reći da imam puno povjerenje u VI. Sp. (jer je samo o njemu on govorio). Primijetio sam samo, da je u jednoj stvari postupio više vojnički nego kao politfički] rukovodioc, ali da je odmah ispravio.

Govorio sam mu i kritički o slabim uspjesima rada (jednako kako smo se mi kritički odnosili prema tome na sjednici).

Smatram da moje držanje nije imalo nikakvog *bitnog* utjecaja na samoj stvari.

Držim da sam pravilno postupio kad sam primio odluku KI na znanje i rekao Vazd. da sam spreman da sarađujem. Isto tako smatram pravilnim, što sam nastojao da Vazd. prizna staro rukov[odstvo], i nastojao ukloniti sukobe između rukov[odstva] i Vazd u formalnim pitanjima (pitanje legitimacije Vazd). Pogriješio sam s Mat. u dvije stvari. 1) što nisam *odmah* stvar istjerao na čistac, tj. pitao ga da kaže *tko* tvrdi da postoji prov[okator] i onda mu rekao da ću ja uzeti stvar u ruke, a on da se ne miješa, i 2) što sam uopće govorio o Silji i time omogućio da se stvar dalje razvija i pletu kombinacije. Kod Vazduha sam također pogriješio, što nisam insistirao na traženju uzroka slabom uspjehu i govorio o Silji. Trebao sam o tome više govoriti i uvjeriti i njega, da se provokacijom ne mogu tumačiti neuspjesi. Ja sam mu to međutim spomenuo, ali nisam insistirao. O pitanju provokacije nismo govorili tako, da bi se mogla stvar raščistiti. Moje pripovijedanje o Silji pogoršalo je situaciju. Pogreška je i to što moje držanje nije bitno utjecalo na razvoj stvari. Nepravilno je i to što nisam jasnije pitao koja je to »druga stvar« zbog koje me Bumb. nije čekao, jer bi se iz toga moglo izležti održavanje njegovih veza još od ranije i jer bih onda morao postaviti pitanje njegovog odnosa prema skinutom rukov[odstvu].

S rukov[odstvom] slučajno nisam dolazio u vezu i nisam mogao s njima govoriti. Nisam imao uopće namjere, da bilo što radim iza leđa rukov[odstva]. Kako sam mislio postupiti opisao sam gore.

Original, strojopis i djelomično rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/156. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 133—137.

¹ Datum dodan naknadno, rukom.

² Pavle Pap.

³ Agitprop.

⁴ Marijan Krajačić.

⁵ Nije se moglo utvrditi na koga se odnosi.

⁶ Andrija Hebrang.

⁷ Šilja - Pavle Pap.

⁸ Leo Mates.

⁹ Josip Broz Tito.

¹⁰ Rade Končar.

¹¹ Rigoletto Martini.

¹² Vidi dokument br. 28, točka 2.

¹³ Vazduh - Josip Kopinič.

¹⁴ Talijan - Rigoletto Martini.

¹⁵ Bumb. - Antun Rob.

¹⁶ Vladimir Popović.

¹⁷ Odatle do kraja tekst napisan rukom.

VII, 1941, kraj

Bilješka o akcijama u Hrvatskoj u junu i julu 1941.

1. Sab[otaže] po fabrikama] (želj., kabl.).

2. Seč[enje] žic[a] oko Zg.¹, Karl.,² Ivanić grada, u Zagorju, oko Siska, Dugog sela, oko Osjeka.

3. U Dalm[aciji]: Potopljena jahta s oružjem, oštećen »Zmaj«; pokuš[aj] bacanja 80 vagfona] s naftom u Sp.³ (neuspeo).

4. U Zg pokušaj] rad[io] st[anice]; paljenje 45 vag[ona] sena; 21.000 met[ara] padobr[anske] svile; stadion; bušenje guma na 25 automobilfa] nemač[ke] vojfske]; odnošenje oružj[a] sa stanice (opet ga našli); sudar vlakov[a] sa naftom (4 cisterne uništene), uništene obe kompozicije]; ubistvo] 2 ustaša; — goreo »Nar. List« i »Hrvat, narod«. — Nabavka oko 200 bom[bi], 30 kg. trot[ila].

Sisak 4 eksp[lozije] na pruzi (1 u ned.) pod nemač[kim] transpjortom], Rezult[at]: ukočile saobr[aćaj].

25 partizana] — prošle srede 13 stigl[o].

Petrinja: sukob sa ust[ašama]: 8 mrtv[ih] i 5 ranjenih]. — od naših svi dobro — 90 su part[izani] (oko 60—70) u šumi. — Između želj[ezničke] st[anice] Petrinje i Gline: Želj[eznička] st[anica] otišla u vazduh.

Brođ: 0⁴ **Osjek:** paljenje žita na drž[avnim] ifnanj[ima]; part[izani]0⁵.

Karlovac: 3 X razorili prugu rezult[at]: 6^h obust[avljen] saobr[aćaj]. U **Srp. Moravicama:** razor[ili] prugu: obustav[ljen] saobr[aćaj], U Dein.:⁶ part[izana] oko 200.

Iz Primor.: 0⁷

Dalm.:⁸ između Perkovića i Splita: vlak i 4 vagona (ital): u vazduh.

Kod **Solina:** jedna kompozicija] izletela iz šina.

Kordun: Partizanski] odredi: u srezu **Glinskom** sukob sa ust[ašama]. Rezul[tat]: ustaše ustukle. Seljaci čuvaju stražu i čekaju ustaše.

Karlovac: streljano 7 naših.

Slovenske Bistr. sudar vlakova ter[etnih] 2 dana saobr[aćaj] zak[rčen].

Iz Ker.:⁹ 87 + 2 sa[mo]ub[istva], Žaja¹⁰ i Vlahek;¹¹

Šof.:¹² u vlaku Sam.¹³ Zag.: iskočio i tada pucali i ranili (umr[o] u boln[ici].

U okol[ini] Zg.: Markuševac i Brdovec: napad na opšt[insko] sklad[ište] pušaka (35 puš[aka]).

5 grup[a] omladinskih] za akc[ije].

Na aerodr[omu]: šećer i so u benz[in].

Aeropflani]: 1 avion se srušio i poginulo] 5. —; **drugi se srušio ali se spasli.**

U ljevaonici željezeza] rad[nici]: uništjeni] motori i ventilatori - rad prestao.

U 5 vagjona] vina stavljen] benz[in]¹⁴

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/158. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 171-172.

¹ Zagreb.

² Karlovac.

³ Split.

⁴ Znak da nije bilo vijesti.

⁵ Isto.

⁶ Delnice.

⁷ Znak da nije bilo vijesti.

⁸ Dalmacija.

⁹ Kerestinec.

¹⁰ Andrija Zaja.

¹¹ Stjepan Vlahek.

¹² Sofer - Branko Malešević.

¹³ Samobor.

¹⁴ Nečitljivo.

VII 1941, kraj

*Proglas Centralnog komiteta KP Hrvatske***Hrvatski narode!**

Prošlo je pet tjedana od podmuklog napadaja krvavih fašističkih razbojnika na slobodne i kulturne narode *Sovjetskog Saveza*. Fašistički su razbojnici, na čelu sa suludim *Hitlerom* smatrali, da će iznenadnim napadom i »*munjevitim udarcem za tri tjedna*« slomiti snagu nepobjedive junačke *Crvene armije*. Dosadašnji rezultati ratovanja pokazuju, a ubrzo će još opipljivije dokazati da su se fašistički razbojnici grdo prevarili u svojim zločinačkim računima. Crvena Armija, pomognuta jednodušnošću naroda *Sovjetskog Saveza* i solidarnošću cijeloga naprednog čovječanstva, bori se neviđenim poletom, heroizmom i požrtvovnošću. Ona je fašističkim hordama zadala takve smrtonosne udarce kakve one do sada nisu nigdje dobivale. Svaka stopa sovjetske zemlje koju su fašistički razbojnici zauzeli na prepad, plaćena je krvavo ogromnim gubicima elitnih fašističkih trupa i najboljim ratnim materijalom. Zato je njemački general *Mehring*, prije no što je pao u *sovjetsko zarobljeništvo*, javio svojoj glavnoj komandi: »*Još nekoliko ovakvih uspjeha i naša je propast sigurna.*«

Heroizam *Crvene armije* i sovjetskog naroda slomio je fašističke planove o uništenju *SSSR-a*. Smrtonosni udarci *Crvene armije* i borba porobljenih naroda uništiti će fašizam i njegovu krvavu tiraniju. Vodeće ličnosti njemačke fašističke armije sve jasnije uviđaju neizbježnost sloma *Hitlerovih zločinačkih planova*.

Fašistički krvoloci u svim zemljama, čija je sudbina povezana sa sudbinom njemačkih fašističkih razbojnika, nastoje da krvavim progonima uguše simpatije naroda u svojim zemljama za pravednu stvar *SSSR-a*, da u krvi uguše narodnu borbu protiv fašističkih okupatora i tlačitelja. Oni prikupljaju *dobrovoljačke bande*, silom tjeraju vojnike i oficire na *front protiv SSSR*, izgladnjuju svoje narode i šalju hranu i ratni materijal tlačiteljima naroda, vrše odvratnu propagandu protiv svega što je napredno, slobodno i domoljubivo. Sve to radi i izdajnička *frankovačka banda* s plaćenikom *Pavelićem* na čelu.

Hrvatski narode!

Po čitavoj *Europi* potlačeni narodi vide, da borba *Sovjetskog Saveza* nije samo njegova nego i njihova borba, pa se dižu u otvorenu i odlučnu borbu protiv *fašističkih tlačitelja*. To pokazuju oružani sukobi u *Rumunjskoj i Poljskoj*, uništavanje komunikacija i ratnog materijala u *Mađarskoj, Češkoj i Norveškoj*, te niz akcija u ostalim zemljama *Europe*. U *Hercegovini, Crnoj Gori i Srbiji* masovni su narodni *partizanski odredi* počeli tamaniti okupatorske snage naših zajedničkih neprijatelja. U *Hrvatskoj* su mnoga sela bila

prisiljena pobjeći u šumu pred *terorom ustaških bandi*. Neka su od njih prihvatila borbu i oružjem u ruci odbili napad i protjerali *ustaše*. Nisu to *četničke akcije*, koje su organizirala srpska gospoda, kako to lažno prikazuju *frankovački plaćenici*, nego se tu radi o opravdanoj borbi svih naroda *Jugoslavije*, pa i hrvatskog naroda protiv okupatora i njihovih plaćenika.

Hrvatski narode! Došao je čas da razviješ dalje ovu borbu da ujedinjen oružjem u ruci tjeraš okupatore iz naše porobljene domovine, da tamaniš njihove slugе, *frankovačku bandu*, da tako spriječavaš izgladnjavanje naroda, *iseljavanje* sa svojih domova i ubijstva nedužnih ljudi. Naša je domovina postala tamnicom naroda. *Velebit* i sve rijeke smrde od lješina poubijanih nedužnih ljudi. Vlada teror, kakav ne pamtimo ni za najcrnijih godina *velikosrpske šestojanuarske diktature*. Ostvarimo poruku, koju nam daje *Centralni Komitet Komunističke Partije Jugoslavije* u proglasu od 12. 7. o.g.:

» Hrvati!

»Groznu sramotu nanosi vam ogavni izdajnik Pavelić i njegova ustaška banda *stvarajući nekakve dobrovoljačke odrede* protiv sovjetskog naroda. Hrvati, ne dozvolite da ijedan dobrovoljac krene protiv Sovjetskog Saveza. Ako vas budu tjerali na silu, vi bježite u šume i stvarajte partizanske odrede, vodite borbu protiv okupatora i Pavelićeve ustaške bande. Hrvati, organizirajte se i srušite uzurpatorsku vladavinu Pavelića, ujedinite svoje snage sa srpskim, crnogorskim, slovenskim i drugim narodima, koji već vode oružanu borbu protiv okupatora i njihovih slugu. Ustajte bez oklijevanja na borbu protiv okupatora i ustaša, koji idu u pohod protiv oslobodilačke borbe *Srba, Crnogoraca* i drugih naroda.«

Radnici! Oduprite se oružjem u ruci zulumu okupatora i njegovih frankovačkih plaćenika. Uništavajte tvornice, koje rade za neprijatelja ili za »našu« vojsku, koju namjeravaju poslati u borbu protiv vlastitog naroda, protiv oslobodilačke borbe bratskih naroda, koji stenju pod istim jarmom, te protiv bratskog slobodnog naroda SSSR-a.

Seljaci! Oduprite se oružjem u ruci zulumu okupatora i njegovih frankovačkih plaćenika. Ne dajte da vam oduzimlju žito. Sakrijte ga, tjerajte oružjem rekvizitore i njihovu pratnju. Silom oduzimajte natrag ono, što vam otmu, a ako to ne možete spalite ga. Ne dajte da vam ustaše dodu haračiti u selo. Silom ih istjerajte napolje i razbijte njihove snage u vašem mjestu i okolini.

Srbi u Hrvatskoj! Ne dajte se terorizirati i ubijati. Ne dajte da vam oduzmu vaše domove, krvavo stečeno imanje, pa i same živote. Oduprite se nasilju i znajte, da su simpatije hrvatskog naroda na vašoj strani, te će vam on u toj borbi pomoći.

Hrvati! Ne dajte da odgovornost i ljaga za zločine okupatora i njihovih frankovačkih slugu padne na nas, za njihove je zločine suodgovoran i svaki onaj, koji im povlađuje ili bez protesta gleda njihovo haračenje. Krvavom će *fašizmu* skoro odzvoniti - obračunat će s njim herojska *Crvena armija* i svi potlačeni narodi, a ogorčeni će narod pravedno suditi svima onima, koji su odgovorni za sve učinjene zločine i nasilja.

Vojni obveznici! Ovih se dana vrši mobilizacija pod krinkom pojedinačnih poziva. Zovu vas u vojsku da bi vas slali u borbu protiv vlastitog naroda, protiv oslobodilačke borbe potlačenih naroda i protiv Sovjetskog Saveza. Ne

odazivajte se tim pozivima, oduprite se *mobilizaciji*, organizirajte narodne odrede za borbu protiv okupatora i njihovih plaćenika.

Vojnici, podoficiri i oficiri! Oduprite se svakom transportiranju vojske za borbu protiv vlastitog naroda, protiv oslobodilačke borbe bratskih naroda, srpskog, crnogorskog i drugih, te protiv naroda SSSR-a. Napuštajte *vojničke transporte*, napuštajte vojsku, prelazite na stranu narodne oslobodilačke borbe.

Žene! Ne dopustite da vaše muževe i sinove krvavi fašisti žrtvuju za svoj zločinačke ciljeve!

Hrvatski narode! Kucnuo je čas odlučne borbe, kucnuo je čas kad treba ne samo uništavati sve što je neprijatelju vrijedno i pomalo uništavati njegove snage, nego kad treba zbiti svoje redove, zbiti sve narodne snage i tako jedinstvenom snagom istjerati okupatora, svrgnuti njegovog plaćenika Pavelića, ujediniti *Dalmaciju i Međimurje* s maticom zemljom.

Komunistička te partija poziva da ujediniš sve svoje snage bez obzira na pripadnost političkih stranaka, vjeri itd. u *jedinstven hrvatski nacionalno-oslobodilački front*. Ne dajte se zaplašiti krvavim terorom, nego na svako nasilje, na svako umorstvo bilo kojeg Hrvata, Srbina ili *Zidova* odgovori strijeljanjem desetorice pripadnika okupatorskih vojski ili narodnih izdajica, frankovačkih plaćenika. Stanite na čelo hrvatskog naroda u borbi protiv fašističkih okupatora i njihovih frankovačkih plaćenika, povežite sve narodne snage za tu borbu, stavite svoje odlučnost i iskustvo u službu oslobodilačke borbe hrvatskog naroda, služite svima primjerom u toj borbi!

Van s okupatorima! Dolje vlada plaćenika Pavelića!

Živjela pravedna borba hrvatskog naroda!

Živjelo jedinstvo hrvatskog naroda!

Živjelo bratstvo svih potlačenih naroda Jugoslavije!

Živjelo bratstvo hrvatskog naroda s narodima SSSR-a!

Živjela Crvena armija!

Centralni komitet
Komunističke partije Hrvatske

Kad pročitaš, daj dalje!

Original, letak, umnožen geštetnerom, A1HRPH, KP-316. Objavljeno u: Marijim Rastič, Izbor iz arhivske građe, 41-43.

2. Vili 1941.

Iz izvještaja Edvarda Kardelja Josipu Brozu Titu

Br. 2. 2. VIII. 41.

Dragi stari!

Nadam se da si moje prvo pismo iz Slov[enije] primio, kao i izvještaj preko druga N.¹ Danas samo još nekoliko primjedbi. *Hrvatska*: Koliko mogu prosuditi po prvim utiscima (nedjelju dana sam tek tu) položaj je ovdje dosta težak — i objektivno i subjektivno (firma).²

1. Frankovci su ipak uspjeli uhvatiti izvjesnog korijena, naročito u bivšem kulačkom aktivu HSS, a terorom su uspjeli stvoriti priličnu paniku u ostalim masama. Dešavaju se slučaji da seljaci, pa čak i radnici, predaju kom[uniste] vlastima. Postoji i strah u hrv[atskim] selima da će se Srbi osvetiti ako pobijedi SSSR, osvetiti hrvjatskim] selima.

2. Partija se nije na vrijeme organizaciono] pripremila, tako da su je u nekim krajevima frankjovci] prosto potpuno uništili ili utjerali u šume, čime se je izolirala. I — nema smisla poricati — naši su na terenu skoro u većini slučajeva, koliko sam do sada mogao vidjeti — izgubili glavu. — Oba ta momenta, povezana jedan sa drugim, uzrok su da je oslobodilački] pokret u Hrvat[skoj] (što se Hrvata tiče) još jako slab. Činjenica je, dakle, da je Hrv[atska] danas za nas najteži teren.

3. To treba imati pred očima i u pogledu afere oko N.N.³ On je tu radio očigledno iz panike, iz straha. Htio je prosto preskočiti najnužniju pripremu, koja je potrebna, ne razumijevajući stvarnih uslova ovdje. Uz to - u to sam potpuno ubijeden — u možda potsvjesnoj namjeri da udari po Tebi i čitavom rukov[odstvu]. Kažem *potsvjesnoj*, ali time neću da kažem da tu nije bilo i izvjesnih očitih namjera. Lagao je Djedu⁴ u najtežem vremenu i rušio firmu. Odigrao ulogu objektivne provokacije. Osim toga bio polit[ički] potpuno bespomoćan. Ničim ih nije znao savjetovati. Govorio je samo to što su i oni govorili: treba akcije. Ali kako tome prići - nije znao. Nije čudo da su njegove 2 akc[ije] svršile više nego sa - neuspjehom. To je neodgovornost, kakva se danas ne oprašta. Ja nisam još govorio s njim, jer sam htio čekati Tvojih uputa. Međutim ipak sam se danas predomislio (zbog izvještaja), pa ću sutra zatražiti razgovor s njim. O samoj aferi neću se upuštati s njim u razgovor, dok Ti ne kažeš vaše mišljenje.

4. Specijalno mislim govoriti s njim o pitanju M.⁵ i njegove] žene,⁶ koje je slao upravo zločinački neodgovorno i ne poznavajući terena. Prekjuče su javili iz Sflovenije] da ga nigdje ne mogu naći (a otišao je 13. jula!). Poslao ga sa Uršk[inim] momk[om]⁷ - na njezin dom. A taj se nalazi na samoj njemjačko]-tal[ijanskoj] granici, i to na njem[ačkoj] strani. Ispred kuće granica, u kući žand[armi], granič[ari] itd. - Tamo, gdje je bio ljubljanski] M.⁸ - opsadno

stanje zbog oruž[anih] sukoba sa Nijemcima i Italijanima (2 njem[ačka] vojn[ika] mrtva, nekoliko Italij[ana] ranjeno). Sve u šumama, sve ispražnjeno. Ovamo nije mogao doći. Zbog progona kriju se i po Ljublj[ani] čitave porodice (masovna hapšenja, ubijanja, protjerivanja u Italiju). Uršk[in] mom[ak] će dakle teško naći vezu. Bojim se — da su svi pali. N.N. je zaista pravio zločine. Naši ga traže i po policiji, ali zasad nikakvog traga. Poručio sam da traže svuda, i svim snagama. Sutra ću i sam ići gore, pa ću Ti onda rezultat poručiti. Ljub. M. je ovih dana otišao, ili odlazi u otadžbinu. Zadržavao sam ga zbog očekivanja zagrfebačkog, ali sada više nema smisla. Dolje sve vri. Neka se tamo objasne. Ljubljanskom] M. dali smo 4.000 lira. Ugovorili vezu i obučili njegovu žen[sku] vazduš[nim] stvarima, tako da ćemo mu moći slati obavještenja.

5. Vraćam se na Hrv[atku]. — Držim da je mnogo više nego sam u početku mislio krivo i rukovodstvo (ovdašnje). Mislim da je napravilo 2 osnovne greške: 1. Prestalo je biti *političko* rukovodstvo i pretvorilo se — slično kao prošle godine u Slov[eniji] — u nekakvu komisiju za akcije. Govorilo se skoro isključivo o vojn[oj] akciji, a ta nikako nije pošla. Nije pošla — jer nije bila polit[ički] pripremljena. Po liniji nacionalnog] fronta — ništa nisu radili. Čak projekt progloga] ovih dana, koji su mi pokazali — bez te je parole! (Naravski da smo to ispravili).⁹ Agit.-prop, nikakav! Obustavili su svu štampu, tobože po Tvojim direktivama], što, dakako, ja ne vjerujem. Jasno je da vojfne] akcije] bez učešća čitavog naroda neće uspijevati. Part[ija] će se izolirati i iskrvaviti! Već su sada čitave pokrajine bez part[ije]. Tu grešku je ojačala još i njihova unutarnja raspodjela (u oper[ativnim] k[omitetima]). Mjesto po polit[ičkim] sektorima, raspodijelili po teritorijalnim], i tako su se pretvorili u nekakvu inspekciju, koja je bila na putovanjima mnogo, a polit[ičkog] rukovodstva nije bilo. Isto kao prošle god[ine] u Slovjeniji! Pod udarcima terora još su se lok[alne] organizacije] razbijale i tako imamo tu u organ[izacionom] pogledu dosta teško stanje — iako, dakako, nema razloga za nekakav pesimizam. Dečki su ipak dobri i moći će brzo da likvidiraju takvo stanje uz pomoć rukovodstva. 2. Druga greška je u tome što je rukovodstvo] postavljalo praktički 2 etape oružjane] borbe: I — sabotažnu i II — partizansku. Danas je to, međutim, nemoguće. Treba raditi istovremeno, inače ćemo na sabot[ažama] iskrvaviti. Treba preći sa partizanima] u kontraofanzivu protiv njihovog terora i fizički uništavati cjelokupni aparat. Jedino tako ćemo paralisati njihove udarce. Davno je već bilo moguće dići neke pokrajine u Hrv[atskoj] u oruž[anu] borbu, međutim naši su [to] zadržavali u mišljenju da »još nije vrijeme za široku oruž[anu] akciju«. —

3. Na kraju još jedna činjenica — za koju se ne može reći da su oni potpuno za nju odgovorni. Postoji razlika u borbenoj spremnosti hrv[atskog] i srp[skog] sela. Ako bi mi tu išli po liniji najmanjeg otpora, doveli bi u sukob ta dva sela. *Pošto-poto mi moramo dići u borbu i hrv[atka] sela, ili će potpuno uništiti srpska naselja.* A to se bezuslovno može. Kod nekih drugova postoji bojazan od represalija (ne u rukovodstvu), od uništavanja sela i ljudi itd. Baš taj strah najviše koči odlučnije pristupanje mobilizaciji hrv[atkih] sela. A ja držim da će baš represalije prebaciti hrv[atko] selo na stranu srp[skog] sela. U ratu se ne smijemo plašiti uništavanja čitavih sela. Teror će bezuslovno dovesti

do oružane akcije. - U tom duhu smo i donijeli sada naše konkretne zaključke: 1. Ojačati borbu za formiranje] nacionalnog] fronta: postaviti čovjeka za povezivanje sa saveznicima, odrediti organiz[acione] forme (komit[eti] u selu), ojačati agitacioni] i propag[andni] rad, polit[ičke] konferencije] (male), usmena ag[itacija] propaganda], ponovo izdavanje »Vjesnika« (nedjeljno na 2 stranice), itd. 2. Reorganizovati] operativne] kom[itete], veze sa okr[u-zima] organ[izovati] na nov način (polit., kurir sa mjesta), raspodjela kadra, lična odgovornost, nove ljude u Part[iju], koji se pokazali dobri, stalna čistka, sprečavati da se Partija pretvori u partizanštinu, članovi operativnog] k[omiteta] da manje putuju, a više polit[ički] rukovode, daju inicijative, uzdižu mjesne kadrove, da se iščisti Zagr[eb] od nepotrebnih ileg[alaca] (u partiz[ane]), izgraditi kadar instruktora itd. 3. U pogledu vojnom, odmah i uporedo sa sabot[ažnom] akcijom, prići [formiranju] partiz[anskih] odreda, uništavati [okupatorski] aparat na svakom koraku, napadati odrede žand[armerije], vojske, okup[atora] itd., okupirati sela i očistiti ih fizički od frankov[ačkih] tipova i onda uzmaći ne čekajući protunapada, formir[ati] partiz[ansku] armiju po primjeru Slov[enije] (rekao sam drugu N., a izgleda da se potpuno slaže sa vašom organizacijom]), ojačati sabotfažnu] akciju. Poslali smo na teren nekoliko komandira i polit[ičkih] komesara. Obrazovati odrede zajedno sa mačekovcima. *Treba izazvati njihovu akciju. Teror protiv mačekov[aca], podići će tek čitavu Hrv[atku] u otpor.* Da se je to prije učinilo, danas bi stajali dalje. —

6. Imajući pred očima sve te činjenice, dali smo možda — za normalne prilike — predlog za prestroge kazne. U teškim prilikama, ne znajući ni jedni ni drugi naći izlaz, počeli su se gristi među sobom (MK i CK). Ali prilike su izuzetne i treba krepko udariti. Dajte oštru kritiku i rukovodstvu. —

7. Uostalom počinju se prilike popravljati. U Lici već nekoliko dana oruž[ana] borba, željeznički saobraćaj između Ogu[lina] i Spl[ita] potpuno nemoguć, pruga razrušena. Prenosi se dalje na Kordun. Poslali smo ljude sa konkretnim] instrukcijama] i nadam se da će ipak poći. Silj[u]¹⁰ poslali u Dalm[aciju] na partizanski rad. — Čujemo za žestoke borbe u Bosni. U Banju Luku se ne može. Pruga razrušena. Oko Bihaća borbe. (. . .)ⁿ

Zbornik dokumenata NOR-a, tom II, knj. 2, str. 28-32.

¹ Vjerojatno Blagoje Nešković.

² Komunistička partija.

³ Josip Kopinič.

⁴ Izvršni komitet Kominterne.

⁵ Rigoletto Martini.

⁶ Maria Martini.

⁷ Tone Velušček.

⁸ Umberto Masola Quinto.

⁹ Vidi dokument br. 46.

¹⁰ Pavle Pap.

¹¹ Slijedi tekst o situaciji u Sloveniji.

2. Vili 1941.

Izveštaj Centralnog komiteta KPH Centralnom komitetu KPJ

Dragi drugovi, prije tri dana započela je oružana borba u Lici. Odredi su napali vlak sa namirnicama i razdijelili ga narodu. Vojnici nijesu htjeli intervenisati. Jedan dio prešao na stranu ustanika. Borba se razvijala. Došlo je do ustanka u rajonima Gračaca, Drvara, Glamoča. Istodobno, ustanak u rajonima Prijedor, Hrvatska Kostajnica. Teških žrtava ima i na jednoj i na drugoj strani. Protiv ustanika u Lici kako čujemo upotrijebiće otrovne plinove. Dat je zadatak da stupe u borbu u Kordunu i Gorskom Kotaru. Diverzione akcije na prugama preko Zgb¹ rastu. Dignut je podvožnjak između Sesveta i Zgb. Oštećen most za Varaždin. Napadnuto i ubijeno nekoliko ustaša. Zapaljena jedna manja vojna garaža itd. Teror znatno pooštren. Raspoloženje masa sve određenije za nas.

Naši Spanci stižu svakog dana. Poslaćemo vam dva dobra druga. Oba mogu biti komandiri. Potrebno je da preko ove drugarice udesite da ih neko sačeka u Pazovi, jer ne daju propusnice za Zemun. To na svaki način odmah uredite. Drug kojeg sam poslao po njih u Njemač[ku] mnogo je učinio.²

Pošaljite odmah odluku po istrazi. Naročito je to važno zbog ovdašnjeg MK.

Javljajte nam redovno o akcijama sa drugih područja.

Proleter smo primili i štampano ga. Proglas smo razdijelili masovno. Dobro je primljen.

Na putu smo stvaranja nac[ionalno] oslobodilačkih borbenih odbora. Narodna pomoć prikuplja i materijal za partizane. Nailazi na dobar odziv.

2. VIII. 41

Uz drug[arski] poz[drav]
Spanac³

N.Z. U Prijedoru i Kostajnici digla su se za sada samo srpska sela. Time je opasnost veća, jer smišljenom propagandom nastoje okrenuti hrvatske seljake protiv njih. Poslali smo opet. . .⁴ tamo.

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/168. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 184-185.

¹ Zagreb.

² Većeslav Flores Cvjetko.

³ Vladimir Popović.

⁴ Nečidjivo.

Vili, 1941, početak

Radiogram Josipa Broza Tita Izvršnom komitetu Kominterne

[Objavljeno fragmentarno u tekstu, str. 128, bilj. 51]

41

VIII, 1941, početak

*Iz izvještaja Vladimira Popovića Centralnom komitetu KPJ o
povratku »Spanaca« iz Njemačke*

Prije mjesec dana po odobrenju Starog¹ poslao sam jednog druga Span[ca]² u N.³ da uspostavi kontakt sa drug[ovima] koji su tamo došli iz logora u Franc[uskoj] i da organizuje njihov povratak. Prethodno smo uspostavili prijemni punk[t] kod Dobove i u Zgb.⁴ On je na svoju inicijativu i bez ičije pomoći organizovao punktove u Dessau, Grazu, Espenheim-u, Biterfeldu i Leipzig-u. Došao je u kontakt sa svim našim drugovima koji su radili u okruzima Leipziga i Berlina. 50 drugova grupu po grupu dopraćao je do granice, prebacivao i ponovo se vraćao za nove. Od njih 50 stiglo je 43. Jedan se nije snašao, mada je bio upozoren prilikom hapšenja pred Zgb. kazao da je Srbin i ubijen je. Zove se Slavko Krkljuš - Vojvođanin. 3 su ostala u Zidanom Mostu, a za trojicu se ne zna. Od 43 poslato na rad 19 od toga 2 Srbija, 1 Slovenija, u Dalmaciju poslata 3, ostali Hrvatska, većinom u Lici i Kordunu, 1 u CG. (. . .).

Drug koji je bio u Nj. potrošio je oko 800 maraka. Po raznim mjestima ima još mnogo naših drugova gore no on do njih nije mogao doći jer nije imao adresa. (. . .) Po našem nalogu drug je ostavio u Nj jednog odgovornim za uspostavljanje kontakta sa ostalim i za njihov povratak. Uhat[i]o je kontakt sa jednim Hrvatom ekonomskim emigrantom simp[atizerom] predložio mu da uzme odsustvo i da ode u Pariz da bi obavijestio tamošnje drugove o mogućnosti dolaska, našta je ovaj pristao i otišao. Kad je to uradio drug se vratio ovamo.

Iz ovoga se vidi da je drug sa uspjehom obavio postavljeni mu zadatak i zaslužuje pohvalu. Došlo je ovoliko drugova zahvaljujući njegovoj inicijativi i snalaženju, a i objektivne prilike išle su im na ruku (nikakva kontrola u putovanju i neorganizovanost policijskog] aparata). Napr. sa jednog mjesta

išle su tri grupe u razmaku od 3 nedelje i niko nije uhvaćen. Jedan činovnik Gestapoa izjavio je: »Ako je ovo organizovala III int[ernacionala] alai im vjera uspjelo im je.« (. . .)

Nekoliko naših drugova sa drug[ovima] Rumunima uhapšeno je u Marseilles prilikom dijeljenja letaka i sprovedeno u Njemačku u poznati koncentracioni] logor Dahau, gdje se i danas nalaze.

Zbog propagande u Njem. nekoliko naših drugova otpravljen je u koncentracione] logore na 3 do 6 mjeseci.

Mnogo poz[drava]

Špan.⁵

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/177. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 278-279.

¹ Josip Broz Tito.

² Vječeslav Cvjetko Flores.

³ Njemačka.

⁴ Zagreb.

⁵ Spanac - Vladimir Popović.

42

4. VIII1941.

Izveštaj Centralnog komiteta KPH Centralnom komitetu KPJ

Dragi drugovi, ustanak u Lici zahvaća i hrvatska sela. Već 6 dana ne idu vlakovi za Split. Izvršene su sve pripreme za ustanak u novih 9 srezova Like. 1 (jedan) komandir sa svojom četom vojnika prešao je na stranu ustanika. Partizani raspolažu i artiljerijom. Jedan satnik avijatičar kojem su stavili u zadatak da bombarduje krajeve gdje se nalaze partizani otkazao je poslušnost. Još nije avijacija protiv njih upotrebljena.

Borbe se vode i u Kninu i još nekim krajevima Dalmacije. Zvaničnih podataka iz Dalm[acije] još nemamo.

U Kordunu je juče započela borba i to u srezovima Slunj, Topusko, Glina, Vojnić, a u Drežnici je juče bio sastanak na kom je po[d]niji izveštaj da ima preko 300 naoružanih. Stavljeno je u zadatak da odmah stupe u borbu. U svim ovim srezovima izvršen je napad na sreska mjesta, skladišta oružja itd. Poubijani su predstavnici vlasti. Žestoke borbe su se vodile u Glini odakle je povedena stoka i sve ostalo u Petrovu Goru. Povelj su sa sobom i taoce. Naši

su obrazovali prijeki sud, a ustaški prijeki sud koji je prije neki dan osudio na smrt 11 drugova iz Karlovca, pa potom produžio za Glinu pohvatali su i poubijali. U Vojniću se takođe vodila žestoka borba. Masa ustaša je poubijana.

Od 3 druga Španca formirali smo štab za Liku i Kordun. Izradili smo plan. Biće negdje oko Karlovca njihovo sjedište, a po potrebi vodiće pojedine veće odrede. Riješili smo da još ne uspostavljamo front. Silju i jednog dobrog Spanca poslali smo u Dalmaciju. Poslaćemo im kroz dan dva još 4 Španca. Dva Šp[an]ca ćemo poslati u Srbiju. (To smo vam već javili, samo treba da ih neko sačeka u Pazovi. Javite dan i oznaku). Tri Španca će otići za Sloveniju (Slovenci su).

Glavna nam je briga sada da uvučemo u borbu pretežno hrvatska mjesta. U cilju ostvarenja jedinstvenog[nac[ionalno] oslobodilačkog] fronta držimo sastanke sa HSS-ovcima. Još nema konkretnih rezultata. U tom pogledu smo malo zakasnili. U toku ove nedelje izaći će »Vjesnik« nacionalno[oslobodilačkog] fronta u cilju polit[ičke] pripreme i ostvarenja na djelu jedinstv[enog] fronta. Moramo uvući HSS u borbu. Stav njihovog vodstva je: prikloniti se ustašama, zauzeti važna mjesta u drž[avnoj] službi, naoružati se i čekati. Neka se komunisti tuku sa okupatorima i ustašama. Jasno se iz toga vidi kakav je njihov cilj. Na terenu njihovi pristaše tako ne misle. Oni hoće kontakt sa nama i hoće da prave razne usluge. Zavisi samo od naše aktivnosti i snalaženja uvlačenja i HSS-ovskih masa u borbu.

Raniji labav kontakt i nedovoljna kontrola organizacije, sada nam se žestoko sveti. Slaba je organizacija na Sušaku, oslabljene su zbog hapšenja, nepažnje itd. u Slavoniji, a naročito u Brodu. Poslali smo pojačanje. U Zgb.¹ takođe dosta slabo ide. Nužno je da što prije donesete odluku. Danas je jedna grupa naših omladinaca stud[enata] i radnika u podne izvršila napad ručnim granatama na ustaše studente, koji su išli u stroju. Ranjenih i mrtvih ima oko 30. Naša su dva uhvaćena, ostali su na sigurnom mjestu. Hapšenja su masovna. Sa puškama na gotovs krstare ustaše gradom. Sva državna nadležstva čuvaju jake straže ustaša i vojnika pod šlemovima. Pucnjava se čula po cijelom gradu. Ko se uhvati poslije 9 h biće streljan.

29-og VII. zbog kvara na motoru srušila su se 3 bombardera sa posadom. Gestapo je sa aerodroma uhapsio 5 njemačkih, a ustaše 3 hrvatska radnika. Sa vojnicima teško možemo doći u kontakt, jer ih ne puštaju iz kasarni. Pored kasarni se ne smije prolaziti.

Danas je stiglo iz Njemačke 50 aviona što »Štuka«, što kombinovanih, većinom bombardera sa 10.000 kg bombi. Oni će bombardovati mjesta gdje se nalaze partizani. Večeras su na aerodromu u pripravnosti, očekuju napad. Vjerovatno da je to u vezi sa današnjim napadom na ustaše.

Žena koja nam je dala ove podatke kaže da je sa zvanične strane čula, jer je ona bila na telefonu da Pavelića nema u Zgb., nego da je danas otišao iz zemlje. Gdje? ne zna se.

Šaljemo vam jednu njemačku dnevnu zapovijed od 31. VII.

Pismo Starog primili smo k srcu. Nastojaćemo svim silama da opravdamo Vaše povjerenje. Proglas ćemo odmah umnožiti. Sjutra ćemo ga poslati za Sloveniju.

Edo² se juče vratio u Sloveniju. Doći će kroz nedelju — dve.

Čujemo da u Bosni plamte borbe skoro u svim mjestima. Da partizani drže pored ostalih i Banja Luku. Naravno ovo su nepotvrđene vijesti. Iz Sarajeva već duže vremena niko nije dolazio.

Nužno bi bilo da nas redovito obavještavate o tamošnjim akcijama, kako bi ih mogli publikovati.

Od sveg srca pozdravljamo drugove u Srbiji koji su uspjeli da organizuju i povedu tako uspješne akcije. Oslobođenje Leke silno nas je obradovalo.

4. VIII 41.

Drug[arski] poz[drav]
Španac³

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/169. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 195-197.

¹ Zagreb

² Edvard Kardelj.

³ Vladimir Popović.

43

10. VIII1941.

Pismo Josipa Broza Tita Centralnom komitetu KP Hrvatske

Za CK KPH

Dragi drugovi,

Šaljemo Vam odluku o kaznama ljudi koji su kod nemilih nedavnih događaja u Hrvatskoj imali bilo kakvog učešća.

U vezi s tim mi vam šaljemo naše objašnjenje:

Vaš predlog o kaznama mi smo donekle izmijenili, nekima ublažili a nekima pooštrili kazne. Kod ublažavanja kazni rukovodili smo se time da li je ko već bio kažnjen ili ne. To je uzeto u obzir za Vand[u]' i Dru[garicu] Stfarog]². Osim toga, uzete su u obzir i okolnosti u kojima je dotični učinio svoje pogreške itd.

Kod Silje³ smo morali postupiti tako strogo, jer je on zaista pravio grube greške u konspiraciji, iako je bio često od nas opominjan zbog nekonspirativnosti.

Ukor za čitav CK KPH nije dat zbog toga što bi to bilo opravdanje pred Kl

da smo mi preduzeli prema ostalima tako oštre mjere, već je to po našem dubokom uvjerenju zaslužena kazna koju CK KPH mora vrlo ozbiljno shvatiti. Treba da znate da je sam CK Hrvatske u velikoj mjeri kriv za nastale nemile događaje, jer CKH nije bio dovoljno budan prema nižim forumima, nije na vrijeme preduzeo energične mjere da onemogući antipartijske elemente, nije preduzeo hitne i odlučne mjere protiv svih onih koji nisu izvršavali svoje partijske dužnosti, tj. akcije, već je dozvolio da takvi saboteri svoj nerad opravdavaju napadom na CKH, pri čemu je ovaj bio dosta neodlučan i nije se snalazio. Dakle, CKH je ispoljio tri osnovne slabosti: 1) organizacionu slabost kod akcija, 2) neodlučnost i 3) nebudnost prema nižim forumima i članovima.

CK KPJ povlači svoju prvobitnu ocjenu datu u pismu u kojem se kaže: CK KPH je učinio grubu političku pogrešku. Do ove konstatacije došli smo na osnovu vašeg materijala: proglasa, cirkulara, rada naše istražne komisije, i mi sada povlačimo svoju prvobitnu ocjenu.

MK morate u cjelini smijeniti, a vama prepuštamo ocjenu može li neko doći u obzir za novi MK. Pazite da se novi MK sastavi od dobrih i provjerenih ljudi. Imajte stalnu i strogu kontrolu nad njegovim radom. Kako se moglo dogoditi da jedan tip u ime familije sakupi 160.000 din., i to pred vašim očima. Zar to nije znao MK?

Nad Antonovim⁴ stavljamo istragu jer ima dosta sumnjivih stvari, a osim toga zašto je u početku napada na SSSR njegov aparat potpuno zatajio, iako je taj čovjek dobijao ogromne sume novca za pripreme. Ja sam javio gore da nemam u njega povjerenja i tražim njegovo smjenjivanje jer, ako ništa drugo, on je kao organizator potpuno nesposoban, a sve akcije i onako organizuje i vodi naša Partija.

Napominjemo vam da vi morate nama slati opširnije izvještaje o vašem radu i akcijama. To nam je potrebno iz više razloga: 1) zbog toga da vam pomognemo savjetima, 2) zbog toga što nam je potreban materijal za naš »Bilten Glavnog štaba narodnooslobodilačkih partizanskih odreda«. Mi sada počinjemo izdavati taj »Bilten« i vi ćete dobijati po jedan egzemplar na umnožavanje i raspačavanje.

Sa vašim akcijama u posljednje vrijeme mi smo uglavnom zadovoljni, ali vi ipak mnogo zaostajete iza Srbije i Crne Gore; prema tome, preuuzmite energičnije mjere za proširenje partizfanske borbe i narodnog ustanka u čitavoj Hrvatskoj. Budite odlučni i ne prezajte ni pred kakvim teškoćama. Pošaljite iz Zfagreba veće grupe radnika, omladinaca i inteligencije kao jezgro tih partiz[anskih] odreda. Neka partiz[anski] odredi djeluju politički među narodom. Evo šta rade naši srpski partizani. Oni zaustavljaju putničke vozove, održavaju putnicima mitinge objašnjavajući značaj partizfanske borbe i na tim mjestima dobivaju od putnika dobrovoljni prilog za fond narodnooslobodilačke borbe. To izaziva ogromno oduševljenje kod naroda. Narod se divi disciplini i odlučnosti naših partizana. Partizani odmah kažnjavaju smrću one sreske načelnike koji organizuju potjere, a isto tako i žandarme i izdajnike. Takvih slučajeva ima dosta.

Borbe se u Srbiji stalno vode. Akcije krupnijeg karaktera isto tako. U Nišu je minirana kasarna u kojoj je poginulo oko trideset njemačkih oficira i mnogo vojnika. Kod Kragujevca je uništen jedan voz u kojem je poginulo oko pedeset

njemačkih vojnika a preko 120 ranjeno. U Čačku je dignut u vazduh arsenal sa mnogo municije i benzina. Ni jedno staklo na kućama u Čačku nije ostalo cijelo. U Beogradu je zapaljena Auto-komanda i mnogo je nanijeto štete neprijatelju. Ima i mnogo drugih akcija koje dnevno izvršavaju u Srbiji.

U Crnoj Gori naši su razoružali sve talijanske garnizone; jedino se usprotivio garnizon kod Berana, ali je savladan i taj garnizon; tu je poginulo ne samo oko sto Talijana nego i isto toliko i naših. Front se sada nalazi na rijeci Limu gdje stoji talijanska vojska zajedno sa albanskim četama, na jednoj, a naše, na drugoj strani. Visine nad Kotorom drže naši, a Talijani pucaju topovima sa mora i tvrđave na naše. Na stranu naših je prešao jedan talijanski odred od hiljadu vojnika. Naši raspolažu sa mnogo topova i municije koju su uzeli od Talijana. Iz Sandžaka idu u pomoć Talijanima hrvatski ustaše. Preduzmite mjere da se to u hrvatskoj vojsci onemogući.⁵ Naši su uhapsili marionetsku vladu sa Cetinja.

S obzirom na to što su opet neki putnici došli iz Crne Gore sa dozvolama sovjetske vlasti Crne Gore, bojimo se da je učinjena velika glupost. Preduzeli smo mjere da se to spriječi.

S pozdravom:

Smrt fašizmu sloboda narodu!

'p ^ 6

Original, rukopis, ACK SKJ, CK KPJ 1941/44. Objavljeno u: Josip Broz Tito, Sabrana djela, knj. 7, str. 64—66.

¹ Vanda Novosel.

² Herta Haas.

³ Pavle Pap.

⁴ Ivan Srebrenjak.

⁵ Domobranstvo NDH.

⁶ Josip Broz Tito.

44

10. VIII1941.

Odluka Političkog biroa CK KPJ o partijskim kaznama

Sa sednice od 10. VIII 1941. g.

Na osnovu izvještaja komisije o sprovedenoj partijskoj istrazi u Z.¹ zaključeno je sledeće:

1. Vand.:² opomena — zbog nedovoljno partijske budnosti.

2. Mat.:³ isključenje iz Partije - zbog antipartijskog rada, grupaštva i neiskrenosti pred komisijom CK KPJ.
3. Dru. St.:⁴ opomena - zbog kolebljivosti i nedovoljne partijske budnosti.
4. Bak.:⁵ ukor — zbog kolebljivosti i nedovoljne partijske budnosti prema elementima grupaštva.
5. Fati:⁶ skreće se pažnja da bude budniji prema ljudima na koje se sumnja (Antonov)⁷
6. Brka:⁸ opomena — zbog neuobičajenog u Partiji načina reagiranja u odnosu prema Vazduhu.⁹
7. Bumar:¹⁰ isključenje iz Partije - zbog antipartijskog rada, grupaštva, neizvršavanja odluka viših foruma i neiskrenog držanja pred komisijom CK KPJ.
8. Silja:¹¹ strogi ukor - zbog nekonspirativnosti u svom dosadašnjem radu, što je dovelo do vrlo teških posledica, kao i zbog grupaškog stava, koji je zauzeo u rezoluciji u oceni rada CK KPH.
9. Antonov: da se obrazuje komisija nad njim i da se utvrdi: a) zašto je zatajio njegov aparat, b) grupaštvo i harangiranje protiv pojedinih part[ijskih] funkcionera i c) njegovo finansijsko poslovanje (160.000 din).
10. MK u Z.: strogi ukor — zbog grupaštva, antipartijskih ispada prema rukovodstvu KPH i KPJ, neizvršavanja postavljenih zadataka i zbog zločinačkog upropašćenja akcije o oslobođenju ljudi iz Kerestince, koju je inače pripremao CK KPH, a MK radeći iza njegovih leđa doveo je do pogubljenja oko 90 drugova. Istovremeno nalaže se CK KPH da smeni MK i imenuje novi.
11. Vanić:¹² isključenje se potvrđuje - zbog antipartijskog rada, grupaštva i neiskrenosti pred Partijom.
12. CK KPH: ukor — zbog nedovoljne kontrole i preduzimanja mera za izvršavanje akcija koje je CK KPJ nužno postavio pred čitavom Partijom u momentu razbojničkog napada na SSSR.

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/170. Objavljeno u: Građa za povijest NOB-a u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941-1945, sv. 1, str. 175.

¹ Zagreb.

² Vanda Novosel.

³ Leo Mates.

⁴ Herta Haas.

⁵ Vladimir Bakarić.

⁶ Andrija Hebrang.

⁷ Ivan Srebrenjak.

⁸ Rade Končar.

⁹ Josip Kopinić.

¹⁰ Antun Rob.

¹¹ Pavle Pap.

¹² Mirko Vanić.

13. VIII 1941.

Josip Broz Tito Josipu Kopiniču

Aleksandru¹

Molim te javi mi da li ti šalješ sve moje vješti i da li uopće možeš slati, jer ja od tebe ne dobijam nikakvog odgovora. Inače ja neću slati badava vijesti tamo, jer je to skupčano sa rizikom.

Iz Radio-Moskve vidim da su oni dosta krivo obavješteni o samim događajima.

Da li je to tačno da si ti javio gore da su bili svi moji izvještaji za djedu² lažni. Ako je tačno onda razumije se ne mogu da ti šaljem više izvještaje i podržavam veze sa tobom. Ljudi ovdje ginu stotinama i hiljadama, pokazuju nečuveno herojstvo, imade ogromnih uspjeha više no u bilo kojoj okupiranoj zemlji u Evropi i bilo bi nepravedno ne priznati tu borbu i uspjehe već sada, jer kasnije će se i onako to sve znati.

Drugarica³ mi javlja da si ti mislio preseliti se sa alatom k njoj, ja sam apsolutno protiv toga iz više razloga, a glavni razlog jeste, nekonspiracija i nesigurnost. Gledaj da nađeš negdje u Sam[oboru] mjesto ili negdje drugdje. Čudi me da vi to već niste do sada uradili.

Da si našao zamjenika za sebe sada bi nam jako trebao ovdje ili u Dalmaciji. Talijanski mornari u Kotoru u vezi su sa crnogorskim drugovima i daju oružje.

Kako živiš ti i tvoja familija? Javi mi se sa pismom. Meni je ovdje dosta vruće, ali rat je rat. Pozdrav svima.

Stari⁴

Original, rukopis, A CK SKJ, Kl 1941/25. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 210-211.

¹ Josip Kopinič.

² Izvršni komitet Kominterne.

³ Herta Haas.

⁴ Josip Broz Tito.

Vili, 1941, prva polovica

Proglas Centralnog komiteta KP Hrvatske

Smrt fašizmu, sloboda narodima!

Vojnici, podoficiri i oficiri!

Fašistički okupatori i izrodi hrvatskog naroda, frankovački plaćenici, pretvoriše našu domovinu u tamnicu naroda i krvavu klaonicu, u kojoj pobješjele ustaške bande pod okriljem fašističkih okupatorskih hordi, vrše pokolj nad hiljadama nevinih ljudi, ubijaju djecu, žene i iznemogle starce, trpaju u zatvore i logore na desetine hiljada, zvjerski muče zatvorenike do smrti, pljačkaju imovinu građana, izgladnjuju narod, pale sela i gradove, ognjem i mačem uništavaju sve one, koji smatraju, da je ispod čovečijeg dostojanstva da ropski gmižu pred okupatorima i njihovim ogavnim slugama, frankovačkim izdajicama naše domovine.

Slobodoljubivi hrvatski narod, koji se vijekovima borio protiv svojih tlačitelja, ne može skrštenih ruku podnositi ponižavanja, zulume, tiraniju i pljačku ni sadašnjih tlačitelja, fašističkih okupatora i njihovih vjernih pasa, frankovačkih plaćenika. Zato se i on laća oružja, da poput ostalih porobljenih naroda (Crnogoraca, Srba, Slovenaca, Makedonaca i ostalih) protjera fašističke okupatore i sruši omraženu marionetsku vladu izdajice Pavelića, da Dalmaciju, Primorje i Međimurje, koje su frankovački izdajnici prodali okupatorima, vrati u sastav Hrvatske, te da izvojuje svoju istinsku nacionalnu slobodu i nezavisnost.

Narodni ustanak bukti u mnogim krajevima. U Bosni, Dalmaciji, Lici i Kordunu bore se rame uz rame Hrvati, Srbi, komunisti i ostali pobornici slobode. U plamenu tog ustanka, koji se sve više širi, biti će satrvani i uništeni fašistički okupatori i njihove domaće slugе. Iz ruševina okupatorske i frankovačke tiranije uskrsnut će *Slobodna, nezavisna i napredna Hrvatska*, u kojoj ne će biti ni traga od okupatorske i frankovačke tiranije, pljačke, zvijerskog šovinizma i rasnog ludila.

Pobunjeni narod, koji se s oružjem u ruci diže protiv narodnih zlotvora a da brani svoju čast, slobodu, živote i imetak, *osniva pravu narodnu vojsku, partizanske odrede*. Ovi su odredi svojim junačkim djelima već natjerali strah u kosti okupatorima i njihovim krvavim psima — frankovcima. Oni su iz mnogih mjesta i krajeva *protjerali okupatore i razbili ustašku bandu*, te čvrsto drže vlast u svojim rukama. Time je pobunjeni narod dokazao, da okupatorska i frankovačka vlast nije nepobjediva, i da nema toga neprijatelja, koga ujedinjen i složan narod ne bi mogao pobijediti.

Vojnici, podoficiri i oficiri!

I nad vašim se glavama vije krvavi mač ustaške bande. I vi ste zapostavljeni

i ugroženi. U pitanju je i vaša čast i vaši životi. Izdajnici hrvatskog naroda, frankovački plaćenici, nastoje da vas pretvore u vjerne sluge fašističkih okupatora i svoje krvave vladavine, u krvnike vlastitog naroda. Oni nastoje, da visoki poziv vojnika, čija je dužnost da brane slobodu i nezavisnost svog naroda, snize na stupanj običnih pandura. Vas hrvatske sinove tjeraju na klaonicu protiv bratskog sovjetskog naroda, da spašavate fašizam koji je porobio narode Europe i tjeraju vas u borbu protiv vlastitog naroda da bi spasili svoju omraženu, krvavu vladavinu u Hrvatskoj. Tjeraju vas u borbu protiv vlastitog naroda, koji se diže da oružjem u ruci brani svoju čast i slobodu a pri tom šire najogavnije klevete, da vas šalju u borbu protiv četnika, koje financiraju Zidovi. Ne nasedajte tim ogavnim klevetama frankovačkih izroda, ne dajte se pretvoriti u njihovo oružje i krvnike vlastitog naroda!

Vojnici, podoficiri i oficiri!

Komunistička Partija Hrvatske, koja stoji na čelu narodne borbe protiv okupatora i njihovih domaćih slugu, obraća se vama narodnim sinovima i poziva vas da se priključite oslobodilačkoj borbi našega naroda. Ona vas poziva da se aktivno oduprete zapovijedima fašističkih okupatora i njihovog slugu, izdajice Pavelića; poziva vas, da otkazete poslušnost da se ne date tjerati na frontu protiv bratskog sovjetskog naroda, koji se bori i za vaše oslobođenje, da ne idete gušiti oslobodilačku borbu, srpskog, crnogorskog i ostalih naroda koji se bore za svoju slobodu, da se ne date natjerati u borbu protiv vlastitog naroda i njegovih partizanskih odreda. Ona vas poziva da pretvorite vojarne i vojne logore u tvrđave narodne oslobodilačke borbe, da dižete pobune i da se uključite u narodnu borbu protiv tlačitelja.

Vojnici, podoficiri i oficiri!

Vi se ne smijete dati pretvoriti u ubojice svoje braće, svojih otaca, rođaka, prijatelja i sugrađana, u ubojice žena, iznemoglih staraca i nevine djece. Komunistička Partija Hrvatske vas poziva, da se ugledate na one vaše čestite drugove oficire, podoficire i vojnike, prave narodne sinove, koje su frankovački plaćenici poslali da u krvi guše narodnu pobunu, *a koji su otkazali poslušnost, prešli na stranu pobunjenika i svoje oružje okrenuli protiv narodnih krvnika.* To je put kojim i vi morate ići, da bi ostali vjerni svom narodu i svojoj domovini. Na taj put vas poziva Kom. Partija i porobljeni hrvatski narod, čiji ste i vi sinovi; na taj put vas pozivaju grobovi desetina hiljada nedužnih ljudi koji su postali žrtve frankovačkih krvoloka; na taj put vas poziva plač žena i neopskrbljene djece, čiji su muževi i očeви poklani; na taj put vas poziva vapaj naroda, koji stenje u ropstvu i teži za slobodom i osvetom. Pođite tim svijetlim putem i dokažite narodnim zlotvorima i tlačiteljima, da ste vjerni sinovi svog naroda i dostojni potomci naših predaka.

Vojni obveznici! Ne odazivajte se pozivima izdajničke vlade Pavelića, nedajte se tjerati u borbu protiv vlastitog naroda i protiv bratskog sovjetskog naroda. Stvarajte partizanske odrede, priključite se partizanima, učestvujte aktivno u općoj narodnoj borbi protiv fašističkih okupatora i frankovačkih plaćenika.

Započela je oružana oslobodilačka borba hrvatskog naroda. To nije osamljena borba, već sastavni dio one divovske borbe koju svi porobljeni narodi Jugoslavije, svi porobljeni i svi slobodoljubivi narodi svijeta, na čelu s

nepobjedivim SSSR, vode protiv fašističkog ropstva, tiranije i barbarstva a za slobodu i bolji život. Svi čestiti i napredni ljudi, svi oni koji vole svoj narod, svi koji teže za slobodom i pravdom, svi, svi bez obzira na nacionalnu, vjersku i političku pripadnost treba da se udruže u *jedinstvenu nacionalnu oslobodilačku frontu* za istjerivanje okupatora i uništenje njihovih frankovačkih plaćenika.

Živio jedinstveni nacionalno-oslobodilački front!

Živjela bratska solidarnost svih naroda Jugoslavije u borbi protiv fašističkih okupatora!

Živio nepobjedivi Sovjetski Savez!

Van s okupatorima! Na vješala s krvnikom Pavelićem i marionetskom vladom!

Živjeli narodno-oslobodilački partizanski odredi!

Živio opći narodni ustanak!

Živjela Komunistička partija Jugoslavije!

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

Pročitaj i daj dalje!

Original, umnožen geštetnerom, AIHRPH, KP-3/11. Objavljeno u: Zbornik dokumenata NOR-a, tom V, knj. 1, str. 26—29.

47

16. VIII 1941.

Izveštaj Centralnog komiteta KPH Centralnom komitetu KPJ

Dragi drugovi, primili smo odluku sa sjednice CK KPJ od 10. VIII u vezi s donesenim kaznama po istrazi u Zagrebu. Dok iz provincije pozivamo sekre-tare O. K. gdje ćemo im pored ostalih direktiva i uputa za akcije saopćiti i slučaj koji se dogodio u Zagrebu, a takođe i kazne koje je CK doneo. Kazne su uglavnom primili svi i to ovako: 1. Vand.¹ izjavila da se nadala većoj kazni, 2. drug[arica] Starog² isto tako, 3. Mat.³ je izjavio da prima kaznu ali je rekao da bi mu bilo jako žao ako bi C. K. stekao uvjerenje da je on uopće bio neiskren pred partij[om], 4. Bak.⁴ prima kaznu, 5. Fati⁵ da je znao da je Antonov⁶ sumnjiv da se ne bi s njim povezivao, 6. Brka⁷ prima kaznu, 7. Bumbar⁸

primio kaznu, jako mu je bilo teško, shvatio je formulaciju »antipartijskog rada« da se misli da je on antipartijski tip uopće i neprijatelj rad[ničke] klase, još ćemo s njim o tome razgovarati, da on može popraviti svoju grešku i vratiti se natrag u partiju, to smo mu već i kazali, a dali smo mu i posla, tj. poslaćemo ga u partizanski odred, on je to primio, 8. Šilja⁹ je u Dalmaciji, njemu ćemo pismeno saopćiti, 9. Komisija je obrazovana da ispita Antonova po postavljenim pitanjima, već se razgovaralo s njim, izveštaj komisije sledeći put, 10. MK Zagreb primili kaznu, malo su se opirali da je kazna preoštra, ali su ipak primili. Mali Đakov.,¹⁰ koji je ispred omladine bio u MK nezgodno je reagirao, ali je i on primio kaznu. Formiran je novi MK od najboljih ljudi koje smo imali, drugovi koji su ušli u novi MK po svom dosadašnjem radu pružaju garanciju da će biti bolji od starog MK, 11) CK KPH prima kaznu, tj. prima je sekretarijat, dok su ostali članovi na terenu i čim dođu saopćićemo im je. Inače, sekretarijat CK KPH svjestan je krivice koju snosi za događaje koji su se dogodili u Zag.¹¹ tj. da se nije snašao i poduzeo potrebne korake da do njih ne dođe, i da na vrijeme i brzo pokrene partijsku organizaciju za akcije koje je postavio pred partijsko članstvo i koje je pred čitavu partiju postavio CK KPJ.

Mi smo već poduzeli sve mjere da čitava partijska organizacija u Hrvatskoj dà sve od sebe kako bi digla narod u borbu protiv fašizma i njihovih plaćenika ovdje, frankovaca, ali moramo vam, drugovi, priznati da je podbacila čitava partijska organizacija u Hrvatskoj izuzev pojedinih mjesta. Razlozi slabosti partijske organizacije su slijedeći: 1) Mlado partijsko članstvo, koje je na jako slabom političkom nivou, koje ne može da shvati značaj i važnost borbe koja se danas postavlja pred našu partiju 2) Budući da se većina i uglavnom regrutovalo partijskog članstva iz redova sindikata i prošlo kroz stranku Radnog naroda, donesene su navike slabe discipline i neizvršavanja odluka na vrijeme, tako da je do sada rijetko koja akcija na vrijeme izvedena 3) Strah koji su frankovci sa svojim terorom nametnuli čitavom hrvatskom narodu odrazuje se i na partijsko članstvo, tako da ima mnogo slučajeva bježanja sa terena gdje je opasnost i bježanja od straha kad se pred nekog postavi koja akcija. Mi se trudimo svim silama da uklonimo ove uzroke, tj. da učvrstimo partijsku organizaciju koja se prilično raspala, baš zbog gornjih uzroka i drugih razloga, kao što su strijeljanja, hapšenja i progoni ne samo članova partije već i svih radnika koji su bili aktivniji u klasnim sindikatima. Ovdje bjesni još uvijek nečuveni teror nad svakim tko je ma kada govorio protiv fašizma. Naročito je nezgodno što vrbuju za velike novce konfidente iz redova radnika koji su ranije bili u sindikatima i poznavali po radionicama sve aktivnije naše ljude. Danas je takva situacija u Zagrebu da mi po preduzećima nemamo aktiva, jer sve proganjaju, hapse i ubijaju što je bilo aktivno po preduzećima.

Slijedeći put pisat ćemo vam opširnije o stanju u part[ijskoj] organizaciji i mjerama koje smo poduzeli, a također i teroru koji se provodi ovdje. O akcijama evo, posebno vam piše Vlada S.,¹² što se tiče inače akcija u Lici i Kordunu, za sada su one u stavu odbrane protiv frankovačkog nasilja, protiv opasnosti koja se javlja na terenu šoviniističke osvete Srba prema Hrvatima, a naročito gdje nije bilo partijske organizacije ili je bila jako slaba, isto tako u toj borbi griješi se i postoji opasnost da Talijani ne iskoriste za sebe, jer oni za

sada imaju taktiku nemiješanja, pa ih naši i nisu napadali, ali su poduzete mjere i naši su drugovi uzeli stvar u svoje ruke tako da će ubuduće vršiti napade i na Talijane jer su oni okupatori i doveli su na vlast frankovce.

Drugovi, dogodila se nezgodna stvar, naime Beba¹³ je u zatvoru, mi smo bili izgubili vezu sa Vazduhom¹⁴ pa smo je morali uspostaviti preko Vande,¹⁵ jer nismo znali gdje stanuje drugarica Starog. Drago je uhapšen također i mi smo dali zadnju i predzadnju poruku za djeda Vandi da preda drugarici Starog, a ova da preda Vazduhu, međutim, Vanda je izgubila zadnju poruku koju je Stari uputio djedu a koja se odnosi na izvještaj CK o istrazi komisije po pitanju Vazduha u vezi sa Zagrebom i izvještaj o akcijama u Jugoslaviji. Pošaljite odmah s ovim kurirom drugi izvještaj za djeda u vezi sa Vazduhom i akcijama u Jugoslaviji.

Još bi neke stvari pisali ali smo zakasnili i ovo pišemo u zadnji čas.

Sa pozdravom

Smrt fašizmu — sloboda narodu

Brko¹⁶ Vlado¹⁷

16. VIII 41. g.

Original, rukopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/171. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, 1, str. 231—233.

¹ Vanda Novosel.

² Herta Haas.

³ Leo Mates.

⁴ Vladimir Bakarić.

⁵ Andrija Hebrang.

⁶ Ivan Srebrenjak.

⁷ Rade Končar.

⁸ Antun Rob.

³ Pavle Pap.

¹⁰ Joco Đaković.

¹¹ Zagreb.

¹² Vladimir Popović.

¹³ Bosiljka Ević-Krajačić.

¹⁴ Josip Kopinič.

¹⁵ Vanda Novosel.

¹⁶ Rade Končar.

¹⁷ Vladimir Popović.

17. VIII 1941.

Radiogram Josipa Broza Tita Izvršnom komitetu Kominterne

Za Djedu¹

17. avgust

Istražna komisija CK KPJ utvrdila je:

1) Da je Valdes² lažno optužio drugove iz CK KPH o izdajstvu i provokaciji.

2) Da je lažno optuživao CK KPH o svjesnoj izdaji i sabotiranju akcija, te na osnovu tih lažnih izvještaja tražio mandat Kl za smjenjivanje CK KPH, ne obavještavajući o tome CK KPJ, iako je za to imao redovno mogućnosti.

3) Da je lažno obavijestio Kl da nema veze s Valterom.³

4) Da je bio inicijator zločinački pripremljenog i izvedenog bjekstva 90 drugova iz Kerestince od kojih su danas samo trojica u životu.

Sve ovo radio je bez znanja CK KPH i CK KPJ, iako je bio upozoren da se ovo bjekstvo priprema.

5) Priznavši ove svoje grube greške u izjavi upućenoj CK KPJ, drug Valdes je svoj mandat dobijen 9. VII 1941. od Kl predao CK KPJ 25. VII 1941.

Na osnovu toga CK KPJ smatra potrebnim hitno smenjivanje Valdesa sa njegovog položaja (vazdušnog) i njegovo stavljanje na raspolaganje našoj Partiji, jer više nemamo povjerenja u njega za dosadani rad.

Valter⁴

Objavljeno u: Josip Broz Tito, Sabrana djela, knj. 7, str. 79.

¹ Izvršni komitet Kominterne.

² Josip Kopinič.

³ Josip Broz Tito.

⁴ Josip Broz Tito.

17. Vili 1941.

Pismo Josipa Broza Tita Centralnom komitetu KP Hrvatske

Za Brku¹ i Vladu²

17. avgust 1941.

Vaš izvještaj primili smo, dobro nam je došao za naš »Bilten«. Sada vam šaljem naš prvi broj u nekoliko egzemplara, a vi ga umnožite i raspačajte ne samo među partizanima već i među širokim masama građana i seljaka. Pošaljite ga također i u Sloveniju na umnožavanje.

Iz vašeg izvještaja vidi se da je ustanak tamo dobio dosta široki razmah, ali se ujedno vidi da je sve to još dosta neorganizovano vođeno od naše part[ijske] org[anizacije], odnosno Štaba. To je velika opasnost za dalji tok borbe. Nastojte svim silama da organizujete i centralizujete te borbe pod čvrstim rukovodstvom. Stvarajte jake partizanske formacije, koje moraju stalno biti u akcijama i borbi. Organizujte više štabova po raznim mjestima, ali ih čvrsto povežite međusobno.

Ako nemate dovoljno vojnih stručnjaka, onda nam to odmah javite.

Vi se žalite da neprijatelj ubija u masama naše sindikalce. Tome treba stati na put odašiljanjem takvih ljudi u partizanske odrede. Vi možete poslati iz Zagreba nekoliko stotina takvih drugova. Novac za te stvari ne žalite. Organizujte i narodnooslobodilački fond.

Ništa nam ne javljate kako ide sa Narodnim frontom. Treba uputiti jedan apel na HSS da se pridruži borbi za oslobođenje.

Apel sa Sveslovenskog festivala u Moskvi morate umnožiti u više hiljada primeraka, a isto tako i govor Alekseja Tolstoja.

Javite nam što ste učinili po pitanju političkih akcija i štampe, jer se taj rad ne sme zapostaviti, narodu treba objašnjavati karakter današnje borbe i njene perspektive. Objasnite narodu ogromnu važnost saveza SSSR sa Engleskom i Amerikom po pitanju zajedničke borbe.

U vezi sa Antonovim³ saslušajte sve ljude, a u prvom redu Stipu,⁴ Grubora⁵ i druge. Vandu⁶ treba kritikovati zbog aljkavosti.

Pošaljite potrebne stvari za mene da bih svratio malo do vas.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

T. T.⁷

- ¹ Rade Končar.
Vladimir Popović.
Ivan Srebrenjak.
Štipe Đaković.
⁵ Pero Grubor.
⁶ Vanda Novosel.
⁷ Josip Broz Tito.

50

VIII, 1941, druga polovica

Pismo Josipa Broza Tita Centralnom kcnitetu KP Hrvatske

Za Brku¹ i Vladu².

Za Štab partiz[anskih] odreda u Hrvatskoj.

S obzirom na to što nismo dobili vaš izveštaj »ve nedelje, nećemo moći obuhvatiti Hrvatsku u Biltenu br. 3. Nedopustivo)t da mi nemamo nikakvih izveštaja iz Slovenije o akcijama i partizanskim botlama ukoliko se one vode. Vi morate slati izveštaj svakih osam dana. Što se tiče Slovenije obavezujemo vas da obezbedite izveštaj otuda bar svakih 14 dana.

Evo nekoliko vrlo važnih pitanja na koja van skrećemo pažnju. Prvo, nastojte da se partizanske borbe u Hrvatskoj koordiniraju sa onima u Bosanskoj Krajini i u Bosni. Štab iz Like da sf preko kurira poveže sa najbližim štabom u Bosni. Stoga pošaljite čoveka u Sarajevo da se poveže sa Tempom,³ s kojim će sve to udesiti. Slabost part[izanske] organizacije u tim oblastima je velika, zato vi morate tamo poslati hito onih deset Španaca koje ste hteli slati ovamo. Ti Španci moraju otići tamokao komandiri, pol[itički] komesari i kao politička pomoć. Partizanski pokret tamo živo buja, ali treba da se dadu sposobni komandiri i pol[itički] komešati. Osim toga, treba odmah javiti u Sloveniju da Miha⁴ što pre otputuje u Bosni kao pomoć rukovodstvu. Ta je potreba tim veća što je pao Isa⁵, to jest onajiadnik koji je bio u školi i koji je tamo bio sekretar. Treće, pošto će se parti/mske borbe produžiti i na jesen i preko zime, to je potrebno preduzeti sviđa se partizani snabdeju dovoljnom količinom tople odeće, obuće i si. Dol?» bi bilo da se dade sašiti¹ izvesna količina kožuha, isplesti debele vunene čai'pe, rukavice itd. Za sve to treba dati potrebna sredstva i preduzeti agitaciju (ličkim i drugim selima za dobrovoljno snabdevanje takvim stvarima. Či^rto, počnite prikupljati izvesnu količinu skija koje će biti na zimu neopbđno sredstvo i koje će se onda teško dobiti jer će Nemci sve rekvirirati.

Sve ovo uzmite u pretres i odmah nam javite šta ste preduzeli.

Dalje, sa razvitkom narodnog ustanka, s jedne strane, i pokušajem neprijatelja da prikaže taj pokret kao čisto komunističku stvar, s druge, nameće se pitanje stvaranja — i to što pre — jednog Narodnog komiteta oslobođenja, u koji bi ušli predstavnici demokratskih struja Srbije, Hrvatske i Slovenije, zajedno sa našim ljudima. To bi bila neke vrste narodna vlada koja bi izdala svoj proglas narodu i pozvala ga u borbu. Mi već imamo takve ljude i to vrlo poznate i popularne. Ostaje još da vi pridobijete HSS-ovce, može biti i Šime Balen i neki drugi. Trebalo bi tri-četiri iz Hrvatske i dva iz Slovenije, četiri iz Srbije i dva iz Crne Gore. Izvršite tu stvar hitno, a isto dostavite i Sloveniji, i odmah nam javite rezultat. Razume se da će svi ti ljudi morati ići u strogu nelegalnost i tako raditi. Molimo vas da odmah stupite u kontakt sa ljudima koji dolaze u obzir.

Javite nam detaljnije o raznim akcijama i borbama partizana u Hrv[atskoj] i Dalmaciji i kako stojite sa radom u vojsci. Treba pojačati rad među vojnicima i pridobiti ih da se priključe narodnom ustanku jer bi se tako moglo doći do oružja.

O borbama u Srbiji, Crnoj Gori, Vojvodini i Bosni javićemo vam sledeći put, donekle o njima ćete videti i iz Biltena. U Srbiji se partizanski pokret sve više pretvara u narodni ustanak. U mnogim okruzima partizani su gospodari. U Mačvi su razoružani svi žandari, ona je potpuno u rukama partizana, osim Šapca koji drže Nemci, ali se ne usuđuju izaći iz njega, već se nalaze kao opsednuti. Velike smetnje prave ljotićevci koji sarađuju sa Nemcima.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

† p 6

Objavljeno u: Zbornik dokumenata NOR-a, tom II, knj. 2, str. 36-38; Josip Broz Tito, Sabrana djela, knj. 7, 81—83.

¹ Rade Končar.

² Vladimir Popović.

³ Svetozar Vukmanović.

⁴ Miha Marinko.

⁵ Isa Jovanović.

⁶ Josip Broz Tito.

Vili, 1941, druga polovica

Izveštaj Centralnog komiteta KPH Centralnom komitetu KPI

Dragi drugovi,

Primili smo vaše pismo juče kada smo već bili predali naše pismo i opširan izveštaj o akcijama. Na neka pitanja iz vašeg pisma već smo odgovorili. A sada redom:

1. Izveštaj nismo poslali zato što imamo jedinu mogućnost preko po[šte]. Da se to ne bi u buduće dogodilo tj. da izveštaj na vreme bude kod vas, trebalo bi i vi da nam pomognete, bilo češćim dolaskom vašega kurira, bilo da nam nabavite potrebno od St. P.¹ doz. odnosno do B.,² ili pak da nam pošaljete primerke pa da ih sami napravimo.

2. Za Sloveniju] obavestili smo vas o tome da smo tamo slali drugaricu koja je trebala doneti izveštaj, međutim, oni joj ga nisu dali. Za dan dva opet šaljemo kurira, da odnese vaše poruke u pogledu izveštaja i Mihinog³ prebacivanja u Bosnu.

3. Sto se tiče koordiniranja akcija odreda u Bosni i u Liki iz našeg pisma se vidi da je to već učinjeno. Odmah ćemo poslati kurira u Sar.⁴ da pokuša povezati se sa Tempom⁵ jer padom Isa⁶ stare adrese ne važe više. Ako vi imate dobre javke i adrese pošaljite nam ih. Zadatak našeg kurira u Sar. bio bi: a) povezati se sa Tempom i preko njega javiti onima u onom delu Bosne da se povezu s nama po naredbi glavnog štaba tj. da sadašnju saradnju produže i dalje, b) Kurir bi udesio sa Tempom prebacivanje Sp.⁷ u onaj drugi deo Bosne, ako se na taj način ne uspe mi ćemo ih slati preko Like pa odatle dalje, c) udesiti vezu za Mišu da ne bi dole pao u klopu posle hapšenja Ise.

4. Već smo poduzeli neke mere za snabdevanje partizana zimskim odećama, a sada ćemo ih još pojačati.

5. Skije ćemo početi odmah prikupljati i uspećemo a naročito kod Jevreja.

6. Povodom pripremanja ljudi za Komitet narodnog oslobođenja stupićemo u vezu sa Miškinom⁸ ukoliko nije uhapšen. Razgovaraćemo sa Radom Pribićevićem koji se nalazi u zakladnoj bolnici kao uhapšenik. S drugim ljudima iz HSS-a i SDS imamo neke veze. Javite nam da li će se taj Komitet negde sastajati ili bi pak ljudi trebali da dadu svoj pristanak i potpis na proglas koji ćete vi napisati.

7. U raznim mestima imamo kontakt s vojskom odozgo do dole. Tu i tamo već smo dobijali preko njih oružje i municiju, ali nismo uspeli da ih organizovano pokrenemo na otpor i pobune. U nekim mestima dolazilo je do predaje vojnika partizanima, a najčešći je slučaj da se vojnici nisu hteli boriti protiv partiz[anskih] odreda. I to je dovelo do sukoba između vojnih krugova i ustaša. Na vojnike iz Bosne pod fesovima imamo vrlo slab uticaj i oni su se žestoko tukli sa partizanima. U Otočcu (Lika) postoji mogućnost da vojni

garnizon izvrši pobunu i pređe na stranu naroda. Dali smo potrebne upute da se to izvrši što pre.

Dodajemo našem izveštaju: Kod Sesveta kraj Zagreba dogodila su se dva sudara vlakova, uništene su lokomotive i četiri vagona sa materijalom i tri cisterne ali ne znamo da li su bile pune.

Na državnom dobru kod Svete Nedelje kraj Zagreba, trebalo je biti odvežena pšenica za državu, ali pošto nije bilo u selu dosta pšenice, skupile su se 80 žena i tražile da im se proda žito. Opštinski načelnik koji se nalazio tog momenta tamo, rekao je ženama »Metite cestu pa od prašine mesite kruh«, žene su se razjarile i tražile da im se odmah proda pšenica. Narednik videvši da se žene ne šale naredio je da im se proda pšenica. Posle ovih 80 žena došlo ih je još 70 koje su također dobile pšenicu. Ova akcija ohrabrila je čitavo selo koje je negodovalo protiv frankovaca i njihove politike. I pored HRS-a radnici vode akcije. Ovih dana u Zagrebačkoj tvornici ulja radnici i radnice izvojevali su zajedničkim snagama povišicu koja se kreće od 0,25 do četiri dinara po satu.

Javite nešto opširnije o situaciji u Crnoj Gori ako imate dobre veze s njima. Ne zaboravite da neko od SKOJ-a dođe ovamo jer nema izgleda da će drugovi iz P. K. SKOJA biti skoro pušteni. Mi smo zaključili da Bak. radi uglavnom sa skojevcima ali ipak treba nekoga poslati iz Beograda.

Vlak Zagreb — Split već više od mesec dana ne radi ali ima izgleda da će skoro proraditi.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Brka,⁹ Vlada¹⁰

Uporedo sa stvaranjem Komiteta narodnog oslobođenja dobro bi bilo poraditi na organizovanju sastanka predstavnika štabova (vojnih i političkih) iz svih pokrajina koji bi doneli plan za vođenje jedinstvenih akcija u zemlji, osigurali čvrste i sprovođenje u život naredbi Glavnog štaba. S obzirom na karakter današnje borbe čini nam se malo preoštra formulacija u drugom broju Biltena »u tim teškim časovima za naše narode našla se i u našoj zemlji jedna jedina organizacija — KPJ« itd. i ako je to zaista tačno. Ovako formulisano moglo bi nezgodno delovati na Dragoljubovce, deo SDS-ovaca i neke HSS-ovce i ostale slobodoljubive elemente.

Original, strojopis, A CK SKJ, CK KPJ 1941/175. Objavljeno u: Dokumenti centralnih organa KPJ, I, str. 260-262.

¹ Stara Pazova.

² Beograd.

³ Miha Marinko.

⁴ Sarajevo.

⁵ Svetozar Vukmanović.

⁶ Isa Jovanović.

⁷ Spanci.

⁸ Mihovil Pavlek.

⁹ Rade Končar.

¹⁰ Vladimir Popović.

29. IX 1941.

*Radiogram Izvršnog komiteta Kominterne sekretaru CK KP]
Josipu Brozu Titu*

[Objavljeno u tekstu, str. 129.]

PRILOZI